

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YÜKSEK
LİSANS
TEZİ**

ACENTELİK SÖZLEŞMESİ

SELCAN ÜNAL GÖKER

**ÖZEL HUKUK ANABİLİM DALI
TİCARET HUKUKU BİLİM DALI**

TEMMUZ 2015

ACENTELİK SÖZLEŞMESİ

Selcan ÜNAL GÖKER

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
ÖZEL HUKUK ANABİLİM DALI
TİCARET HUKUKU BİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

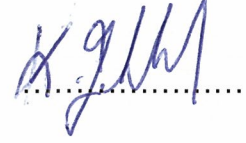
TEMMUZ 2015

Selcan ÜNAL GÖKER tarafından hazırlanan "Acentelik Sözleşmesi" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Gazi Üniversitesi Özel Hukuk Anabilim Dalı Ticaret Hukuku Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Kürşat GÖKTÜRK

Ticaret Hukuku Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

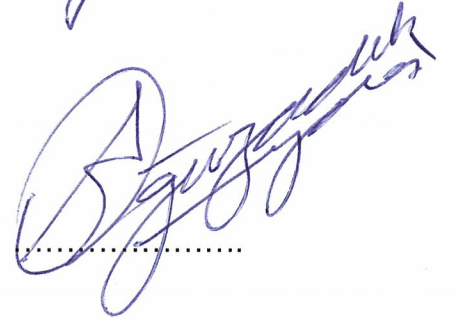
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum

Başkan : Doç. Dr. Oğuz Sadık AYDOS

Medeni Hukuk Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum

Üye : Yrd. Doç. Dr. Mustafa Sencer KARA

Ticaret Hukuku Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum

Tez Savunma Tarihi: 24/07/2015

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Doç. Dr. Nihat YAZILITAŞ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdür Vekili

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Selcan ÜNAL GÖKER

24.07.2015

ACENTELİK SÖZLEŞMESİ (Yüksek Lisans Tezi)

Selcan ÜNAL GÖKER

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Temmuz 2015

ÖZET

Ticari işletmeler gelişen ekonomik pazar neticesinde ticari işletmenin bulunduğu merkez dışında daha geniş bir ekonomik pazara ulaşabilmesi bağımlı tacir yardımcısı pazarlamacı ve/veya şube açmasıyla mümkündür. Her iki durumda mali bakımdan külfetlidir. Bunun yerine ticari işletmelerin uygun maliyetli tacir yardımcılarına ihtiyacı vardır; işte ticari işletmeler bu ihtiyaçlarını acente aracılığıyla sağlarlar.

Acentelik sözleşmesinin tanımı Türk Ticaret Kanunu'nda yapılmamıştır; ancak acentenin tanımı, acentelik sözleşmesinde tarafların hak ve borçlarına yer verilmiştir. Ticari mümessil, ticari vekil, satış memuru veya işletmenin çalışanı gibi işletmeye bağlı bir hukuki konuma sahip olmaksızın, bir sözleşmeye dayanarak, belirli bir yer veya bölge içinde sürekli olarak ticari bir işletmeyi ilgilendiren sözleşmelerde aracılık etmeyi veya bunları o tacir adına yapmayı meslek edinen kimseye acente denir. TTK dışında başka kanunlarda da acente türleri ile ilgili düzenlemelere yer almaktadır. Ayrıca 6762 sayılı TTK farklı olarak yeni TTK'da daha önce kanunda düzenlenmeyen ve fakat içtihat ve doktrinle gelişen 'denkleştirme istemi' ve 'rekabet yasağı' düzenleme kapsamına alınmıştır.

Tezimizin konusunu oluşturan "acentelik sözleşmesi" dört bölüm başlığı altında ele alınmış olup; birinci bölümde acente kavramı, unsurları ve türleri; ikinci bölümde acentelik sözleşmesi kavramı, hukuki niteliği ve benzer sözleşmelerden farkları; üçüncü bölümde acentelik sözleşmesinin hükümleri ve son olarak dördüncü bölümde ise acentelik sözleşmesinin sona erme sebepleri ve sonuçları anlatılmıştır.

Anahtar Kelimeler : 1- Acente, 2- Acentelik Sözleşmesi, 3- Tacir Yardımcıları, 4- Denkleştirme İstemi, 5- Rekabet Yasağı.

Bilim Kodu : 501 – 2.132

Sayfa Adedi : 105

Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Kürşat GÖKTÜRK

AGENCY AGREEMENT
(Master Thesis)

Selcan ÜNAL GÖKER

GAZİ UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES

July 2015

ABSTRACT

It is possible for the business firms to reach a broader economic market located out of its center in which commercial enterprise exists as a result of growing economic market by opening an agency office or/and dependent assistant trader marketing expert. In both cases, it is financially burdensome. Instead of it, business firms need cost-effective merchant assistants; therefore, they meet their needs through agencies.

The definition of the agency agreement has not been made in the Turkish Commercial Code; however, the definition of agent, the rights and debt of the parties are given in the agency agreement.

The agent is a person that mediates in the contracts regarding the commercial enterprise in a particular place on behalf of the merchant without having a legal position such as the commercial agents, representative or sales officer. Apart from TCC, other legislative acts also include regulations about agency types. Moreover, unlike TCC 6762, the new TCC includes the regulation of “equalization claim” and “restraint of trade” which has not been regulated but improved with jurisprudence and doctrine.

In this study, "agency agreement" is dealt with under four section headings; The concept of agency, its elements and types in the first part; The concept of the agency agreement, its legal characteristic and the difference of it from similar contracts in the second part; The provisions of the agency agreement in the third part, and finally the reasons and the results of the termination of the agency agreement are discussed in the fourth part.

Key Words	: 1- Agency, 2- Agency Agreement, 3- Assistant Merchant, 4- Equalization Claim, 5- Restraint of Trade
Science Code	: 501 – 2.132
Number of page	: 105
Name of the thesis advisor	: Asst. Assoc. Dr. Kürşat GÖKTÜRK

TEŞEKKÜR

Bu çalışmamın ortaya çıkmasında, engin bilgi ve tecrübeleriyle beni sürekli yönlendiren, fikirlerinden her zaman yararlandığım, ayrıca manevi desteğini de hiçbir zaman esirgemeyen saygıdeğer ve kıymetli hocam, danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. Kürşat GÖKTÜRK'e,

Tüm hayatım boyunca her türlü maddi ve manevi fedakârlığı gösteren sevgili anneme ve babama,

Beni sürekli olarak teşvik eden ve her daim yanımda olan sevgili eşi Yasin Şakir GÖKER'e

Son olarak hayatımın anlamları oğullarım Yağız GÖKER ve Yiğit GÖKER'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	x
1.GİRİŞ	1
2. ACENTE KAVRAMI, UNSURLARI VE TÜRLERİ	3
2.1. Acente Kavramı	3
2.2. Acentenin Unsurları	5
2.2.1. İşletmeye bağlı olmama	5
2.2.2. Bir sözleşmeye dayanma	7
2.2.3. Belirli bir bölge ya da yerde faaliyet	9
2.2.4. Süreklilik	10
2.2.5. Bir ticari işletmeyi ilgilendiren sözleşmeler	11
2.2.6. Meslek edinme	13
2.2.7. Acentenin tacir olması	14
2.3. Acentenin Türleri	16
2.3.1. Yaptıkları görevler ve işler yönünden acenteler	16
2.3.1.1. Sözleşmelere aracılık eden acente	16
2.3.1.2. Sözleşmeleri tacir adına yapan acente	17
2.3.2. Yapılan ticari faaliyete göre acenteler	18
2.3.2.1. Satış ve sürüm acenteleri	18
2.3.2.2. Sigorta acenteleri	19
2.3.2.3. Seyahat acenteleri	21

2.3.2.4. Sermaye piyasasında faaliyette bulunan acenteler	22
3. ACENTELİK SÖZLEŞMESİ KAVRAMI, HUKUKİ NİTELİĞİ VE BENZER SÖZLEŞMELERDEN FARKLARI.....	27
3.1. Acentelik Sözleşmesi Kavramı	27
3.2. Acentelik Sözleşmesinin Hukuki Niteliği	27
3.3. Acentelik Sözleşmesinin Benzer Sözleşmelerden Farkları.....	29
3.3.1. Ticari temsilciden farkları	29
3.3.2. Ticari vekil ve diğer tacir yardımcılarında farkları	30
3.3.3. Simsarluk sözleşmesinden farkları.....	31
3.3.4. Komisyon sözleşmesinden farkları.....	33
3.3.5. Vekalet sözleşmesinden farkları	34
3.3.6. Tek satıcılık sözleşmesinden farkları	35
3.3.7. Franchise sözleşmesinden farkları.....	36
4. ACENTELİK SÖZLEŞMESİNİN HÜKÜMLERİ	39
4.1. Acentenin Yetkileri.....	39
4.1.1. Genel olarak yetkileri	39
4.1.2. Özel ve yazılı yetki gerektiren haller	44
4.1.3. Sözleşme yapma yetkisi.....	44
4.1.4. Yetkisizlik	45
4.2. Acentenin Hak ve Borçları	46
4.2.1. Acentenin hakları	46
4.2.1.1. Ücret hakkı	46
4.2.1.2. Olağanüstü masrafların karşılanmasını isteme hakkı.....	55
4.2.1.3. Faiz isteme hakkı	56
4.2.1.4. Hapis hakkı	56

Sayfa

4.2.1.5. İnhisar hakkı	58
4.2.2. Acentenin borçları	60
4.2.2.1. Genel borçları	60
4.2.2.2. Haber verme yükümlülüğü	62
4.2.2.3. Önlem alma yükümlülüğü	64
4.2.2.4. Ödeme yükümlülüğü	65
4.3. Müvekkilin Hak ve Borçları	66
4.3.1. Müvekkilin hakları	66
4.3.2. Müvekkilin borçları	66
5. ACENTELİK SÖZLEŞMESİNİN SONA ERME SEBEPLERİ VE SONUÇLARI	71
5.1. Acentelik Sözleşmesinin Sona Erme Sebepleri.....	71
5.1.1. Anlaşma	71
5.1.2. Fesih	71
5.1.3.Sürenin sona ermesi	76
4.1.4. Müvekkilin veya acentenin iflası, ölümü veya kısıtlanması.....	76
5.2. Acentelik Sözleşmesinin Sona Ermesinin Sonuçları	46
5.2.1. Ücretlerin ödenmesi	78
5.2.2. Acentenin tazminat ve denkleştirme isteme hakkı	78
5.2.3.Acentenin temsil yetkisinin sona ermesi.....	88
5.2.4. Rekabet yasağı	89
6. SONUÇ	95
KAYNAKLAR	99
ÖZGEÇMİŞ	105

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar

Açıklamalar

AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
a.g.e	adı geçen eser
a.g.m	adı geçen makale
Alm. TK	Alman Ticaret Kanunu
AÜHF	Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi
BK	Borçlar Kanunu
Bkz.	Bakınız
C.	Cilt
dn.	Dipnot
E.	Esas
GÜHF	Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi
HD.	Hukuk Dairesi
İsv. BK	İsviçre Borçlar Kanunu
İÜHF	İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi
K.	Karar
m.	madde
N.	Numara
RG.	Resmi Gazete
s.	Sayfa
S.	Sayı
SerPK.	Sermaye Piyasası Kanunu
SK	Sigortacılık Kanunu
TTK	Türk Ticaret Kanunu
UYAP	Ulusal Yargı Ağı Platformu
vd.	ve devamı
yön.	yönetmelik

1. GİRİŞ

Ticari işletmeler gelişen ticari hayat, pazar anlayışının değişmesi, rekabetin artması gibi birçok nedenden dolayı ticari işletmenin bulunduğu merkez dışında da mal ve hizmetlerini pazarlayabilmek için yardımcı unsurlara ihtiyaç duyar. İşte bu ihtiyacını ticari işletmeler tacir yardımcıları aracılığıyla giderir.

Tacir yardımcılarının bir kısmı tacirin gözetim ve denetimi altında tacire bağımlı çalışırken; bir kısmı da çalışma yöntemini serbestçe belirleyerek bağımsız olarak çalışır. Acente tacirin bağımsız yardımcılarındandır.

Tezimizin konusunu oluşturan acentelik sözleşmesi, acentelik sözleşmesinin kanunda tanımı yapılmadığından; kanunda tanımına yer verilen acenteden yola çıkılarak anlatılacaktır. Bu sebeple tezimizin ilk bölümünde giriş ve ikinci bölümünde acente kavramı, unsurları ile türleri TTK ve mevzuatımızdaki diğer düzenlemelerde dikkate alınarak ele alınacaktır. Ayrıca TTK'deki 6762 sayılı TTK'den farklı olan hususlara da yeri geldikçe değinilecektir.

Tezimizin üçüncü bölümünde acentelik sözleşmesinin tanımı ve hukuki niteliği genel hükümler ve TTK kapsamında irdelenecek, daha sonra uygulamada karşımıza çıkan acentelik sözleşmesine benzer sözleşmelerle farkları anlatılacaktır.

Tezimizin dördüncü bölümünde TTK'nin sistemiği esas alınarak acentelik sözleşmelerin hükümleri kapsamında acentenin yetkileri ve tarafların hak ve borçlarına değinilecektir.

Son olarak, tezimizin beşinci bölümünde acentelik sözleşmesinin sona erme sebepleri ile sona ermenin sonuçları üzerinde durulacaktır. Özellikle, hukukumuzda doktrin ve içtihatlarla geliştirilen, TTK'de düzenleme altına alınan denkleştirme istemi ve rekabet yasağı konuları detaylı olarak ele alınacaktır.

2. ACENTE KAVRAMI, UNSURLARI VE TURLERI

2.1. Acente Kavramı

Acente, dünyada ilk defa 10 Mayıs 1897 tarihli Alman Ticaret Kanunu'nda düzenlenmiştir¹. Hukukumuzda ise, *acente* hakkındaki düzenlemelere ilk olarak 6762 sayılı TTK yer verilmiş olup, daha öncesinde *acente* hakkında özel kurallar bulunmamaktaydı². Bu kanundaki *acente* ile ilgili hükümler 16 Mart 1942 tarihli İtalyan Medeni Kanunu'ndan faydalanılarak oluşturulmuş, Adliye Bakanlığı Komisyonu bu hükümlerde yeni İsviçre ve Alman acentelik sözleşmesi hakkındaki kanunları göz önüne alarak değişiklikler yapmış ve 6762 sayılı TTK'de *acente* ile ilgili hükümler yer almıştır³. 6102 sayılı TTK'de ise, *acente* 6762 sayılı TTK ile benzer düzenlemelere yer verilmiş ayrıca; uygulamada oluşan eksiklikler tamamlanarak düzenlenmiştir.

Acente, 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu⁴ m. 102' de tanımlanmıştır⁵. Düzenlemeye göre; ' ticari mümessil⁶, ticari vekil, satış memuru veya işletmenin çalışanı gibi işletmeye bağlı bir hukuki konuma sahip olmaksızın, bir sözleşmeye dayanarak, belirli bir yer veya bölge içinde sürekli olarak ticari bir işletmeyi ilgilendiren sözleşmelerde aracılık etmeyi veya bunları o tacir ad ve hesabına yapmayı meslek edinen kimseye' *acente* denir.

Mevzuattaki *acente* tanımından anlaşılacağı gibi acentenin bazı unsurları bulunmaktadır. TTK m. 102' ye göre ilk olarak; acentenin işletmeye bağlı bir hukuki konumunun olmaması gerekir, bu da acenteyi diğer tacir yardımcılarından ayıran

¹ Kınacıoğlu, N. (1963), *Acente ve Acentelik Sözleşmesi*, Ankara, Yeni Desen Matbaası, s. 2, Ayhan, R., Özdamar, M., Çağlar, H. (2011). *Ticari İşletme Hukuku* (Dördüncü Bası), Ankara, Turhan Kitabevi, s. 315.

² Kınacıoğlu, (1963), s. 7.

³ Kınacıoğlu, (1963), s. 7, Karayalçın, Y. (1968). *Ticaret Hukuku Dersleri*, C. I, Giriş, Ticari İşletme, Ankara, Güzel Sanatlar Matbaası, s. 357, Poroy, R., Yasaman, H. (2012). *Ticari İşletme Hukuku* (On Dördüncü Bası), İstanbul, Vedat Kitapçılık, s. 242, Kayıhan, Ş. (2011). *Türk Hukukunda Acentelik Sözleşmesi* (Dördüncü Baskı), Ankara, Seçkin Yayıncılık, s. 33.

⁴ Bundan sonra TTK olarak kısaltılacaktır.

⁵ Bu madde 6762 sayılı TTK m. 116' nın sadeleştirilmiş halidir.

⁶ BK m. 547 vd. TTK ve 818 sayılı BK'nin aksine ' ticari mümessil' terimi yerine 'ticari temsilci' terimi tercih edilmiştir.

en temel özellik olup, acentenin bağımsız tacir yardımcısı olarak faaliyet gösterdiğinin ifadesidir.

İkinci olarak, acente ile müvekkili arasındaki ilişki bir sözleşmeye dayanmaktadır. Aynı zamanda acente aradaki sözleşmeye dayanarak belirli bir yer veya bölge içinde sürekli olarak faaliyetlerini gösterir.

Üçüncü olarak, acentenin yaptığı işler ve görevler, ticari işletmeyi ilgilendiren sözleşmelerde aracılık etmek veya bunları o tacir adına yapmak şeklinde kendisini gösterir.

Son olarak, acentenin yaptığı işler ve görevleri aynı zamanda meslek edinmesi gerekir.

Hukukumuzdaki acente ile ilgili düzenlemeler sadece TTK m. 102 ve devamından ibaret değildir. Ayrıca özel düzenlemeler de bulunmaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır: 5684 sayılı Sigortacılık Kanunu m. 23’de *sigorta acenteleri*, 1618 sayılı Seyahat Acenteleri ve Seyahat Acenteleri Birliği Kanunu’nda *seyahat acenteleri*, Gemi Acenteleri Hakkındaki Yönetmelik’te gemi acenteleri, 02.07.2013 tarihli ve 28695 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan ‘Portföy yönetim şirketleri ve bu Şirketlerin Faaliyetlerine İlişkin Esaslar Tebliği (III-55.1)’nde, portföy yönetim şirketleri için sermaye piyasasında faaliyette bulunan acenteler hakkında, 4925 sayılı Karayolları Taşıma Kanunu’nda da acente hakkında düzenlemelere yer verilmiştir.

Acenteye ilişkin hükümler, ayrıca TTK m. 103 uyarınca, özel kanunlardaki hükümler saklı olmak üzere, sözleşmeleri yerli veya yabancı bir tacir hesabına ve kendi adına yapmaya sürekli olarak yetkili bulunanlar ile Türkiye Cumhuriyeti içinde merkez veya şubesi bulunmayan yabancı tacirler ad ve hesabına ülke içinde işlemlerde bulunanlar hakkında da uygulanacaktır. 6762 sayılı TTK m. 117/ 2. bendindeki sigorta sözleşmesinin kurulmasına aracılık edenlere ilişkin düzenleme sigorta şirketiyle ve sigorta ettirenle sürekli bir ilişki içinde bulunmayan aracılara, sürekli ilişkinin varlığının bir tanım unsuru olduğu acente hakkındaki

hükümlerin uygulanmasının uygun olmayacağı gerekçesi ile TTK'de düzenlenmemiştir.

2.2. Acentenin Unsurları

2.2.1. İşletmeye bağlı olmama

Acente; ticari mümessil, ticari vekil, satış memuru veya işletmenin çalışanı gibi işletmeye bağlı bir hukuki konuma sahip olmayan tacirin *bağımsız*⁷ yardımcılarındandır⁸. Acentenin kendisine ait ayrı bir işletmesi bulunmaktadır⁹.

TTK acentenin bağımsızlığının ölçütleri hususunda herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Alman Ticaret Kanun (HGB) § 84'de 'faaliyetini esas itibariyle serbestçe düzenleyebilen ve çalışma zamanını bizzat tespit edebilen kişi bağımsızdır' diyerek, bağımsızlık unsuru olarak, çalışma şeklinin ve mesai saatlerinin serbestçe belirleyebilmek kabul edilmiştir¹⁰. Acentenin işletmeye bağlı bir hukuki konumunun olmaması, acentenin çalışma ve faaliyet düzeni ile ilgili idari konularda talimat verememesini; acentenin müvekkilin doğrudan denetim ve gözetimi altında olmasını ifade eder¹¹.

Acenteyi diğer tacir yardımcılarında ayıran en temel unsur, acentenin işletmeye bağlı bir hukuki konumunun olmamasıdır. Atanan tacir yardımcısının acente olup olmadığına karar verirken aradaki sözleşmeye verilen isme değil, taraflar arasındaki münasebetin nasıl düzenlendiğine bakılarak karar verilmesi gerekir¹². Örneğin, acente yaptığı işlemlerde rizikoya tacir gibi katlanıyorsa,

⁷ Acentenin hem bağlı hem de bağımsız tacir yardımcılarının özelliklerini barındırdığına ilişkin görüş için bkz. Teoman, Ö. (2006). Tacir Yardımcıları, Doç. Dr. Mehmet Somer'in Anısına Armağan, Marmara Üniversitesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, Armağan Özel Sayısı, C. 12, S. 1-3, s. 224.

⁸ 6762 sayılı TTK' da '... tabi bir sıfat olmaksızın...' şeklinde ifade edilmiştir.

⁹ Karahan, S. (Eylül, 2011). Ticari İşletme Hukuku (Yirmi İkinci Baskı), Konya, Mimoza Yayınları, s. 321, Kayıhan, (2011), s. 37.

¹⁰ Kaya, A. (2013). Türk Ticaret Kanunu Şerhi, Birinci Kitap: Ticari İşletme, Yedinci Kısım: Acentelik, İstanbul, Beta Yayıncılık, s.5-6, Kaya, M. İ. (2014). Acentelik Hukuku, Ankara, Adalet Yayınevi, s.4, dn. 8.

¹¹ Arkan, S. (2011). Ticari İşletme Hukuku (On Beşinci Baskı), Ankara, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, s. 198, Karayalçın, (1968), s. 358, Kayıhan, (2011), s.37, Kaya, (2013), s.5, Teoman, (2006), s. 224-225, Doğanay, İ. (1990). Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Üçüncü Baskı), Ankara, Feryal Matbaası, s. 493-494.

¹² Arkan, (2011), s. 198, Toksal, B. M. (1955). Borçlar ve Ticaret Kanununun Tanzim İkiliği Bakımından Tüccar Yardımcıları, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, C. 20, S. 1-4, s.203.

masrafları kendi karşılıyorsa, kendi personelini kendisi seçiyorsa o zaman aradaki ilişki acente-müvekkil ilişkisi olarak nitelendirilebilir¹³. Acentenin işletmeye bağlı olmama unsuruna yönelik Yargıtay 22. HD 27.09.2011 tarih, 2011/6292 E., 2011/1212 K. sayılı kararında özetle, ' acentenin ticari mümessil, ticari vekil, satış memuru veya hizmetli gibi tacire bağımlı olmayıp, kendi faaliyet düzenini, çalışma saatlerini ve zamanını serbestçe belirleyebiliyorsa bağımsız sayılacağı; kural olarak işletmenin masraflarını ve rizikosunu bizzat taşıması, personelini kendisinin belirlemesi, ticari defterlerini kendisinin tutması, müşterilerini kendisinin seçmesi, işletmesini bağımsız bir tacir sıfatıyla işletmesi gerektiği; bu nedenle müvekkilin acenteye faaliyet ve çalışma düzenine ilişkin olarak idari nitelikli emir ve talimat veremeyeceği; davalı şirketin acentelik sözleşmesi ile işletmeyi devrettiğini beyan etse de, dava dışı kişi ile yapılan acentelik sözleşmesinin kanuna uygun olmadığı, acente olarak gösterilen kişinin personelini belirleme, personeli işten çıkarma yetkisinin olmadığı, yönetim hakkının davalı şirkette olduğu, acente olarak gösterilen kişinin bağımsız bir tacir sıfatıyla hareket etmediği, şirketin işçisi olduğu' belirtilmiştir¹⁴. Benzer şekilde Yargıtay 22. HD 24.06.2013 tarih, 2013 / 14755 E., 2013 / 15294 K. sayılı kararında da özetle; acentede kullanılacak tüm araçların davalı şirket tarafından temin edildiği, acentenin kargo taşımacılığına dair davalı tarafça verilen yetki kapsamında hareket ettiği, yönetim hakkının davalı şirkette olduğu, davalı şirketle davacı arasında yapılan acentelik sözleşmesinin TTK m. 102'ye uygun olmadığı, gerçekte şube müdürü olan çalışanlara acente sıfatı verilmek suretiyle davalı işverenin işyerindeki faaliyetini sürdürdüğü, acente olarak gösterilen kişinin bağımsız bir tacir sıfatıyla hareket etmediği belirtilmiştir.

Ayrıca, tacir yardımcısının yaptığı iş ve görevler için ücret (provision) ödeneceğine karar verilmesi halinde genelde acentelik ilişkisinin olduğu, sabit bir ücretin öngörülmesi hallerinde ise daha ziyade bağımlı bir tacir yardımcısı olduğu anlamı çıkmaktadır¹⁵.

¹³ Kayıhan, (2011), s.37, Kınacıoğlu, (1963), s. 11, Kaya, (2014), s.6.

¹⁴ Acentenin işçisi ile müvekkil arasındaki münasebete yönelik detaylı bilgi için bkz. Birben, E. (2007). Müvekkil Tacir ile Acentenin İşçileri Arasında Bir İlişki Mevcut mudur?, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 9, S. 1, s. 55-57.

¹⁵ Arkan, (2011), s. 198, Kınacıoğlu, (1963), s. 11.

Acentenin işletmeye bağlı bir hukuki konumunun olmaması, müvekkilinden hiçbir şekilde talimat almayacağı anlamı taşımaz¹⁶. Acente, hukuki bakımdan bağımsız olmasına rağmen; acentenin belirli bölge veya yerde müvekkilinin işlerin görmekle yükümlü olması (TTK m. 109/1), haber verme yükümlülüğünün olması (TTK m. 110/1), talimatı olmayan konularda kural olarak işlem yapamaması (TTK m. 110/2) gibi yükümlülükleri dikkate alındığında faaliyetlerini yürütmek bakımından ekonomik olarak bağımsız olmadığı görülmektedir¹⁷.

Acente ile müvekkili arasındaki ilişki, bağlı yardımcılarının aksine, acentenin bağımsız hareket etmesini engelleyecek, serbest karar alma ve uygulama hak ve yetkisini engelleyecek şekilde sıkı bir bağıllık ilişkisi değildir¹⁸. Acente, ticari işletmenin organizasyonu içinde yer aldığı, işletme sahibinin emir ve talimatlarıyla faaliyette bulunduğu bağımsız olmaz¹⁹. Bu sebeple acente ile müvekkili arasındaki münasebet, bir hizmet ve vekalet sözleşmesine dayanmaması gerekir²⁰.

2.2.2. Bir sözleşmeye dayanma

TTK m. 102 uyarınca, müvekkil ile acente arasındaki ilişkinin bir sözleşmeye dayanması gerekir.

Doktrinde bazı yazarlar, acentelik sözleşmesinin acente ile müvekkili arasında örtülü veya açık bir sözleşme olabileceğinden kanunda bunun açıkça belirtilmesine gerek olmadığını savunmaktadırlar²¹. Diğer yandan bir görüş de, acentelik sözleşmesinin acentenin unsurları arasında saymaktadır²².

¹⁶ Ayhan, Özdamar, Çağlar, (2011), s. 316, Karahan, (2011), s. 321, Ülgen, H., Teoman, Ö., Helvacı, M., Kendigelen, A., Kaya, A., Ertan, N., F. (2006). Ticari İşletme Hukuku (Üçüncü Baskı), İstanbul, Vedat Kitapçılık, s. 626.

¹⁷ Saraç, T. (2012). 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanununun Acentelik İlişkisinde İnhisar Hakkı ve Rekabet Yasağı Sözleşmesine İlişkin Hükümlerin Rekabet Hukuku Açısından Değerlendirilmesi, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 61, S. 2, s. 728.

¹⁸ Karahan, (2011), s. 321.

¹⁹ Kınacioğlu, (1963), s. 11, Kaya, (2014), s. 4, Birben, (2007), s. 55-56.

²⁰ Poroy, Yasaman, (2010), s. 246, Kınacioğlu, (1963), s. 11, Kaya (2014), s. 4.

²¹ Tekinalp, G. (1972). Acenta Sözleşmesine Uygulanan Kanunlar İhtilafı Kuralı, Ankara, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, s.26, Karayalçın, (1968), s.517.

²² Ülgen, Teoman, Helvacı, Kendigelen, Kaya, Ertan, (2006), s. 627.

TTK m. 102 ‘bir sözleşmeye dayanarak’ ifadesi ile bir sözleşmenin varlığının acentelik sözleşmesinin unsuru olup olmadığı hususundan ziyade, acentelik sözleşmesinin açık veya örtülü yapılabileceği gibi, şekil şartının da zorunlu olmadığını ifade ettiği kanaatindeyim²³.

BK m. 12 uyarınca; sözleşmelerin geçerliliği, kanunda aksi öngörülmedikçe, hiçbir şekle bağlı değildir. TTK’de de acentelik sözleşmesi için bir şekil şartı öngörülmediğinden; acentelik sözleşmesi, kural olarak şekle tabi değildir²⁴. Sözleşme yazılı veya sözlü olabilir.

TTK m. 107 uyarınca, acentelik sözleşmesi yazılı olarak yapılmamış olsa bile, acenteye sözleşme yapma yetkisinin ancak özel ve yazılı şekilde yetki belgesi ile verilmesi gerekir. Ayrıca, yetki belgesinin tescil ve ilan edilmesi gerekir. Doktrinde, sözleşme yapma yetkisine sahip acentelik sözleşmesinin yazılı olarak yapılması gerektiği savunulsa da²⁵; sözleşmenin kurulması ile sözleşme yapma yetkisinin verilmesi farklı kavramlar olduğundan sözleşme yapma yetkisi yazılı olarak verilmek şartıyla, sözleşmenin diğer unsurları yazılı olmasının zorunlu olmadığı kanaatindeyim²⁶.

Acentelik sözleşmesinin yazılı olarak yapılması zorunlu olmasa da, sözleşme yetkisinin yazılı olarak verilmesine ilişkin düzenleme gibi (TTK m. 107), TTK’de acente ile ilgili bazı hususların yazılı olarak yapılması gerektiği açıkça düzenlenmiştir²⁷. Bunlardan bazıları şunlardır:

²³ Ayhan, Özdamar, Çağlar, (2011), s. 316, Kınacıoğlu, (1963), s. 34.

²⁴ Kayıhan, (2011), s.34. Aracılık Faaliyetleri ve Aracı Kuruluşlara İlişkin Esaslar Hakkında Tebliğ (Seri: V, No: 46) m. 24 sermaye piyasasında aracı kurumlar ile bankalar arasında yapılacak acentelik sözleşmesinin yazılı olması, gereğince zorunluydu.

²⁵ İmregün, O. (1989). Ticaret Hukukunun Genel İlkeleri, İstanbul, Yasa Yayıncılık, s. 187, İmregün, O. (Şubat, 2005). Kara Ticareti Hukuku Dersleri, Genel Hükümler, Ortaklıklar, Kıymetli Evrak (On Üçüncü Baskı), İstanbul, Filiz Yayınevi, s. 133, Eriş, G. (1996) Açıklamalı İçtihatlı En Son Değişikliklerle Birlikte Türk Ticaret Kanunu Ticari İşletme ve Şirketler, C.1, (Dördüncü Baskı), Ankara, Seçkin Yayıncılık s. 539, Kaya (2014), s.84.

²⁶ Benzer görüş için bkz. Ülgen, Teoman, Helvacı, Kendigelen, Kaya, Ertan, (2006), s. 626, Kayıhan, (2011), s. 80, Cengiz, A. (2011). Acente Kavramı ve Acentelik Sözleşmesinden Doğan Hak ve Borçları, HÜHFD, C. 1, S. 2, s. 148.

²⁷ Cengiz, (2011), s. 148.

- TTK m. 106 uyarınca, acentenin özel ve yazılı yetki olmadan bizzat teslim etmediği malların bedelini kabule ve bedelini bizzat ödemediği malları teslim almaya yetkili olmaması,
- TTK m 123 uyarınca acente ile müvekkil arasındaki sözleşme sonrası rekabet yasağı anlaşmasının da yazılı şekilde yapılmasının zorunlu olmasıdır.

2.2.3. Belirli bir bölge ya da yerde faaliyet

TTK m.102 uyarınca, acente faaliyetlerini belirli yer veya bölge içinde gösterir²⁸. Acentenin faaliyetlerini göstereceği yer veya bölgenin sınırlarının ve kapsamının tarafların yaptığı sözleşmede belirlenmesi gerekir²⁹.

Doktrinde bazı yazarlar, 'belirli yer veya bölge içinde' faaliyette bulunmanın acenteliğin unsuru olmadığını savunmaktadır³⁰. Bu görüş, belirli yer veya bölge içinde faaliyette bulunmayı *inhisar* hakkına dayandırmaktadır. Tarafların yazılı bir anlaşmayla inhisar hakkını kaldırebildiklerini (TTK m. 104), bu sebeple acentenin belirli yer veya bölgede faaliyette bulunmasının acentenin bir unsuru olamayacağı belirtilmektedir³¹. Belirli yer veya bölge içinde faaliyette bulunmanın acenteliğin unsuru olmadığını savunan diğer bir görüşe göre ise; acentenin bağımsız tacir yardımcısı olarak faaliyet alanını serbestçe seçmeye ve belirlemeye yetkili olmasına dayandırmaktadır³².

Kanaatime göre, acentenin inhisar hakkının olması, müvekkilin aynı zamanda ve aynı yer veya bölge içinde aynı ticaret dalı ile ilgili olarak birden fazla acente atayamaması gibi, acentenin de aynı yer veya bölgede, birbirleriyle rekabette bulunan birden çok ticari işletme hesabına acentelik yapamamasını ifade ederken; inhisar hakkının kaldırılması faaliyet alanı içerisinde başka acentenin faaliyet bulunabileceğini gösterir; zira acente, sözleşme gereği kendisine bırakılan bölge

²⁸ Karahan, (2011), s. 321.

²⁹ Ayhan, Özdamar, Çağlar, (2011), s. 315, Ülgen, Teoman, Helvacı, Kendigelen, Kaya, Ertan, (2006), s. 628.

³⁰ Arkan, (2011), s. 199, Karayalçın, (1968), s. 359, Tekinalp, (1972), s. 26, Kınacıoğlu, (1963), s. 15, Kaya, (2014), s. 9, Kaya, (2013), s. 8, m. 102, N. 04c.

³¹ Arkan, (2011), s. 199, Karayalçın, (1968), s. 359, Tekinalp, (1972), s. 26, Kaya, (2014), s. 9, Kaya, (2013), s. 8, m. 102, N. 04c.

³² Kınacıoğlu, (1963), s. 15.

ve ticaret dalı içinde, müvekkilinin işlerini görmekle ve menfaatlerini korumakla yükümlü tutulmuştur (TTK m. 109), ‘sözleşme uyarınca kendisine bırakılan bölge’ ibaresi ile sözleşme ile belirli yer veya bölgenin belirlenmesi gerektiği anlamı çıkmaktadır. Ayrıca, acentenin ‘belirli yer veya bölge içinde faaliyette bulunma’ unsuru ile faaliyet alanının önceden belirlenmiş olması acentenin bağımsız tacir yardımcısı olmasını engelleyici tek başına bir sebep olmayacaktır; acentenin bağımsız tacir yardımcısı olup olmadığı hususu, tacir yardımcısının yaptığı iş ve faaliyetlerin bir bütün halinde değerlendirilmesi neticesinde anlaşılabilecektir.

2.2.4. Süreklilik

TTK m. 102’ de ‘sürekli olarak’ ibaresi ile, acenteliğin sürekli olması gerektiği belirtilmektedir. Süreklilikten anlaşılması gereken ise, belirli veya belirsiz süreli olarak kurulan acentelik sözleşmesi devam ettiği müddetçe karşılıklı yükümlülüklerde bir kesilmenin meydana gelmemesidir³³.

Acentelik sözleşmesinin sürekli olması, tarafların sonsuza kadar acentelik sözleşmesi ile bağlı kalacağı ya da tarafların yaşadıkları sürece acentelik sözleşmesinin devam etmesinin zorunlu olduğu anlamına da gelmez³⁴. Sözleşmenin belirli süreli veya belirsiz süreli olarak yapılmasını süreklilik unsurunu etkilemez.

Acentelik sözleşmesinin, sözleşmenin kurulmasından kısa süre sonra feshedilmesi³⁵, belirli ve kısa süre için yapılması³⁶ süreklilik unsurunu kaldırmaz. Örneğin; belirli bir mevsim, bir dönem veya bir sergi için acentelik sözleşmesinin kurulması mümkündür³⁷.

Süreklilik unsuru, acentelik sözleşmesinin içeriğine göre yorumlanacaktır³⁸. Zira bu unsurun varlığı tarafların sözleşmeyi yaparken güttükleri amaca göre

³³ Kınacıoğlu, (1963), s. 16.

³⁴ Teoman, (2006), s. 226.

³⁵ Arkan, (2011), s. 200.

³⁶ Kınacıoğlu, (1963), s. 17.

³⁷ Kınacıoğlu, (1963), s. 16.

³⁸ Kınacıoğlu, (1963), s. 16.

belirlenir³⁹. Aracılık edilecek veya bizzat yapılacak sözleşmelerin sayısının baştan belli olmaması, arızı olmaması temel ölçüttür⁴⁰. Örneğin bir sözleşmenin yapılmasına aracılık edilmesi halinde faaliyet uzun sürse bile, süreklilik oluşmayacağından kişi acente olarak nitelendirilemeyecektir; ancak simsar olarak kabul edilebilecektir⁴¹.

2.2.5. Bir ticari işletmeyi ilgilendiren sözleşmeler

Acentenin yaptığı görev ve işler, TTK m. 102 uyarınca, ticari bir işletmeyi ilgilendiren sözleşmelerde aracılık etmek veya bunları o tacir adına yapmak olarak düzenlenmiştir.

Kanunun ‘ticari bir işletmeyi ilgilendiren sözleşmeler’ ibaresinden de anlaşılacağı gibi acentelik sözleşmesinin varlığından bahsedilebilmesi için müvekkilin ticari işletme işletmesi yani tacir olması gerekir⁴². Ticari olmayan bir işletme sahibi ya da tacir sıfatına sahip olmayan bir kişi için aracılık veya onun nam ve hesabına sözleşme yapan kimse, diğer şartlar mevcut olsa bile, acente sayılamaz⁴³.

TTK m. 11 uyarınca ticari işletme, esnaf işletmesi için öngörülen sınırı aşan düzeyde gelir sağlamayı hedef tutan faaliyetlerin devamlı ve bağımsız şekilde yürütüldüğü işletme olarak tanımlanmıştır. Esnaf işletmesi ile ticari işletme arasındaki sınır, Bakanlar Kurulu’nun çıkaracağı kararname ile belirlenecektir⁴⁴. Acentelik sözleşmesini esnaf işletmeleri yapamayacaktır⁴⁵; ancak ticari işletme boyutuna ulaşmış işletmeler yapabilecektir.

³⁹ Arkan, (2011), s. 200, Kınacıoğlu, (1963), s. 16.

⁴⁰ Kaya, (2014), s.16.

⁴¹ Arkan, (2011), s. 200, Ülgen, Teoman, Helvacı, Kendigelen, Kaya, Ertan, (2006), s. 633, Kayıhan, (2011), s. 3.

⁴² Kınacıoğlu, (1963), s. 13, Kaya, (2013), s. 10, m. 102, N. 4d, Doğanay, (1990), s. 495.

⁴³ Doğanay, (1990), s. 495.

⁴⁴ 6103 sayılı Türk Ticaret Kanunu’nun Yürürlüğü ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun m.10 uyarınca TTK m. 11/2’de öngörülen Bakanlar Kurulu kararı çıkarılıncaya kadar yürürlükteki düzenlemeler uygulanacağından 18.06.2007 tarih, 2007/12362 sayılı ‘Esnaf ve Sanatkar ile Tacir ve Sanayicinin Ayrımına İlişkin Bakanlar Kurulu kararı uygulanmaya devam edecektir. İlgili Bakanlar Kurulu kararı için bkz. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/07/20070721-4.htm>.

⁴⁵ Karahan, (2011), s. 321, Kaya, (2013), s. 10, m. 102, N. 4d.

TTK m. 12 vd.'da gerçek ve tüzel kişiler açısından kimlerin tacir olabileceği düzenlenmiştir. Gerçek kişilerin tacir sıfatının kazanabilmesi için; bir ticari işletmenin varlığı, ticari işletmenin işletilmesi ve işletme faaliyetinin kısmen de olsa kendi adına olması gerekir⁴⁶. Tüzel kişilerin tacir sıfatı TTK m.16'da düzenlenmiştir; düzenlemeye göre, ticaret şirketleri ile, amacına varmak için ticari bir işletme işleten vakıflar, dernekler ve kendi kuruluş kanunları gereğince özel hukuk hükümlerine göre yönetilmek veya ticari şekilde işletilmek üzere Devlet, il özel idaresi, belediye ve köy ile diğer kamu tüzel kişileri tarafından kurulan kurum ve kuruluşlar da tacir sayılırlar⁴⁷.

Ticari iş, TTK' de düzenlenen hususlarla bir ticari işletmeyi ilgilendiren bütün işlem ve fiiller olarak tanımlanmıştır (TTK m. 3). Aynı zamanda TTK m. 19' da *ticari iş karinesi* düzenlenmiş olup, bu maddeye göre; bir tacirin borçlarının ticari olmasının asıl olduğu ayrıca, kanunda aksine bir düzenleme olmadıkça taraflardan yalnız biri için ticari iş niteliğinde olan sözleşmelerin de diğeri için ticari iş sayılacağı öngörülmüştür. Acentenin yaptığı iş ve görevler ticari işletmeyi ilgilendiren sözleşmeler olduğu için acentenin yaptığı iş de ticari iş olarak nitelendirilecektir. Aynı zamanda acente ile müvekkil arasındaki sözleşme de ticari iş olacaktır.

Acente, ticari işletmeyi ilgilendirmesi şartıyla her türlü sözleşmelere aracılık edebilecek veya sözleşmeyi bizzat tacir adına yapabilecektir; kural olarak, sözleşmelerin konusunda TTK' de bir sınırlama getirilmemiştir⁴⁸. 5684 sayılı Sigortacılık Kanunu, 1618 sayılı 'Seyahat Acentaları ve Seyahat Acentaları Birliği Kanunu' gibi bazı özel kanunlarda acentenin yapacağı sözleşmelerin konusu sınırlandırılarak açıkça belirtilmiştir.

Müvekkilin ticaret şirketi olması halinde, esas sözleşmede kapsamında işletme konusu kapsamına girmeyen konularda da acentenin aracılık ettiğinde veya sözleşmeyi bizzat tacir adına yaptığında TTK m.125'de ticaret şirketlerinin

⁴⁶ Detaylı bilgi için bkz. Arkan, (2011), 113-117, Ayhan, Özdamar, Çağlar, (2011), s. 78-79, Karahan (Eylül 2011), s. 76-78.

⁴⁷ Detaylı bilgi için bkz. Arkan, (2011), 119-128, Ayhan, Özdamar, Çağlar, (2011), s. 85-89, Karahan (Eylül 2011), s. 79-81.

⁴⁸ Kaya, (2014), s. 10-11.

ehliyetine ilişkin 6762 sayılı TTK m. 137' de yer alan ultra-vires ilkesi kaldırıldığından⁴⁹ yapılan işlem artık baştan geçersiz sayılmayacaktır⁵⁰.

2.2.6. Meslek edinme

Acentenin yaptığı iş ve görevleri meslek edinmiş olması gerekir. Bu unsur, aslında süreklilik unsurunun doğal sunucudur⁵¹.

Acentenin ticari işletmeyi ilgilendiren sözleşmelerde aracılık etmesi veya sözleşmeyi tacir adına yapması faaliyetini, asıl veya yan meslek olarak yapıp yapamayacağı; yani acentenin acentelik faaliyeti dışında başka bir faaliyet bulunup bulunamayacağı hususunda TTK' de bir düzenleme bulunmamaktadır⁵². Kural olarak, acente yaptığı acentelik dışında başka faaliyetlerde de bulunabilir, önemli olan acenteliği meslek edinmiş olması ve bu faaliyetlerin süreklilik göstermesidir. Ancak sigorta acenteleri yönünden 5684 sayılı Sigortacılık Kanunu m. 23/10' da ayrıksı bir düzenleme bulunmaktadır. Bu maddeye göre; bankalar ile özel kanunla kurulmuş ve kendisine sigorta acenteliği yapma yetkisi tanınan kurumlar ve sözleşme yapmaya veya prim tahsiline, hayat sigortaları veya zorunlu sigortalarla sınırlı olarak yetki verilen sigorta acenteleri hariç olmak üzere kendilerine sözleşme yapma veya prim tahsil etme yetkisi verilen sigorta acenteleri, bireysel emeklilik işlemleriyle ilgili acentelik faaliyeti dışında başka bir ticarî faaliyette bulunamazlar. Bu kapsamda olan sigorta acenteleri acentelik mesleğinin asıl meslek olarak yapmak zorundadır.

TTK' de acenteliğin asıl meslek- yan meslek yapılması halinde, farklı hüküm ve sonuçlar da öngörülmemiştir. 6762 sayılı TTK' nin mehzaz kanunları Alman

⁴⁹ Detaylı bilgi için bkz. TTK genel gerekçesi, N.112, madde gerekçesi, m. 125, 6103 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun Yürürlüğü ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun m.15.

⁵⁰ Kaya, (2014), s. 10.

⁵¹ Arkan, (2011), s. 200, Ayhan, Özdamar, Çağlar, (2011), s. 317, Kınacıoğlu, (1963), s. 17, Kayıhan, (2011), s. 41, Kaya, (2013), s. 9, m. 102, N. 4d.

⁵² Arkan, (2011), s. 198, Kınacıoğlu, (1963), s. 19, Kayıhan, (2011), s. 41, Kaya, (2014), s. 19, Kaya, (2013), s. 9, m. 102, N. 4d.

Ticaret Kanunu ve İsviçre Borçlar Kanunu' nda acenteliğin yan meslek olarak yapılmasına ilişkin özel düzenlemeler bulunmaktadır⁵³.

Acenteliğin asli veya yan meslek olarak yapılmasına ilişkin bir uyumsuzluk çıktığında, bu konuda TTK' de özel bir düzenleme olmadığı için TTK m. 1/2 uyarınca, varsa örf ve adet hukuku, bu da yoksa genel hükümler uygulama alanı bulacaktır.

2.2.7. Acentenin tacir olması

Acente, tacirin bağımsız yardımcılarından olmasına rağmen; acente kendi adına ayrı bir işletme işletir ve eğer acentenin işlettiği işletme, ticari işletme boyutuna ulaşırsa, acente ayrıca tacir sıfatına da sahip olacaktır⁵⁴.

6762 sayılı TTK' de 'acentelik, tellallık, komisyonculuk ve sair bütün tavassut işleri' ticarethane olarak sayılmış (6762 sayılı TTK m. 12/ 1, 12.bent) ve ticari işletme; ticarethane, fabrika veya ticari şekilde işletilen diğer müesseseler olarak tanımlanmış olup (6762 sayılı TTK m.11), ayrıca bir ticari işletmeyi kısmen dahi olsa kendi adına işleten kimse tacir sıfatını kazanacağı düzenlenmiştir (6762 sayılı TTK m. 14). Acente, 6762 sayılı TTK yürürlükte bulunduğu dönemde, 6762 sayılı TTK' deki belirtilen düzenlemeler bir bütün halinde değerlendirildiğinde tacir olarak kabul edilirdi⁵⁵.

TTK ise, 6762 sayılı TTK m. 12' de olduğu gibi örnekleme yoluyla ticarethane sayımı yapılmamıştır. TTK m. 11' de ticari işletme, esnaf işletmesi için öngörülen sınırı aşan düzeyde gelir sağlamayı hedef tutan faaliyetlerin devamlı ve bağımsız şekilde yürütüldüğü işletme olarak tanımlanmıştır. TTK m. 12/1'de bir ticari işletmeyi kısmen de olsa, kendi adına işleten kişinin tacir sayılacağı belirtilmiştir⁵⁶.

⁵³ Kınacıoğlu, (1963), s. 17-19, Kayıhan, (2011), s. 42, Arkan, (2011), s. 201, Kaya, (2014), s.18, Kaya, (2013), s. 9, m. 102, N. 4d.

⁵⁴ Arkan, (2011), s. 198, Karahan, (2011), s.321, Poroy, Yasaman, (2012), s. 245.

⁵⁵ Doğanay, (1990), s. 496.

⁵⁶ Tacir kavramına ilişkin detaylı bilgi için bkz. Poroy, Yasaman, (2012), s. 125-196, Karahan, (2011), s. 75-82.

Acentenin artık TTK' deki düzenlemeler bir bütün olarak değerlendirildiğinde tacir olması zorunlu değildir⁵⁷. Acentenin işletmesi kanundaki şartları sağlıyorsa ticari işletme kabul edilecektir, yani acentenin yaptığı işin esnaf işletmesi sınırını aşması⁵⁸, gelir sağlama hedefinin olması, faaliyetlerinin devamlı ve bağımsız şekilde yürütülmesi gerekir⁵⁹.

Acentenin yaptığı iş ve görevlerin ve aynı zamanda acentelik sözleşmesinin ticari iş⁶⁰ olmasının sonucunda; acente hakkında TTK 'deki teselsül karinesi (TTK m. 7) ve ticari işlerde faiz (TTK m. 8) hükümleri ile, acentenin tacir olması halinde tacir olmanın hükümleri (TTK m. 18 vd.) uygulanacaktır. Acentenin tacir olması halinde uygulanacak tacir olmanın hükümlerinin bazıları şunlardır; acente her türlü borcu için iflasa tabidir; ayrıca kanuna uygun bir ticaret unvanı seçmek, ticari işletmesini ticaret siciline tescil ettirmek ve TTK hükümleri uyarınca gerekli ticari defterleri tutmakla da yükümlüdür (TTK m. 18/1), basiretli bir iş adamı gibi hareket etmesi gerekir (TTK m. 18/2), tacirler arasında, diğer tarafı temerrüde düşürmeye, sözleşmeyi feshe, sözleşmeden dönmeye ilişkin ihbarlar veya ihtarlar kanunda sayılı şekilde yapılması gerekir (TTK m. 18/3), ücret ve faiz isteme hakkı vardır (TTK m. 20).

Acentenin tacir olmaması, acentenin TTK uyarınca sahip olduğu haklara hanel getirmeyeceği gibi, borçlarını da ortadan kaldırmaz⁶¹. Acente tacir olmasa da, TTK m. 110/2 uyarınca haber verme yükümlülüğü kapsamında, işin acele nitelik taşıması ve durum acentenin müvekkilinden talimat almaya müsait olmazsa veya acente en yararlı şartlar çerçevesinde harekete yetkiliyse, *basiretli bir tacir gibi* işlem yapması gerekir.

⁵⁷ Karşı görüş için bkz. Kayıhan, (2011), s. 44, Alm. TK §84'de de acentenin tacir sıfatı taşıması gerekmediği, tacir olmasa dahi acentenin acentelik hükümlerine tabi olacağına ilişkin detaylı bilgi için bkz. Cengiz, (2011), s. 147.

⁵⁸ TTK m. 15' de esnaf, ister gezici olsun ister bir dükkânda veya bir sokağın belirli yerlerinde sabit bulunsun, ekonomik faaliyeti sermayesinden fazla bedenî çalışmasına dayanan ve geliri Bakanlar Kurulu' nun çıkaracağı kararnamede gösterilen sınırı aşmayan ve sanat veya ticaretle uğraşan kişi olarak tanımlanmıştır. Esnaf kavramına ilişkin detaylı bilgi için bkz. Demirkapı, E. (2013). Ticari İşletmenin Tespiti Açısından Esnaf İşletmesi Kavramının Değerlendirilmesi, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. XVII, S. 1-2, O. Kürşat Ünal'a Armağan, s. 398-433.

⁵⁹ Ticari işletme kıstaslarına ilişkin detaylı bilgi için bkz. Demirkapı, (2013), s. 377-396. Poroy, Yasaman, (2012), s. 36-39, Karahan, (2011), s. 15-20.

⁶⁰ Ticari iş kavramına ilişkin detaylı bilgi için bkz. Poroy, Yasaman, (2012), s. 71-110, Karahan, (2011), s. 45-48.

⁶¹ Cengiz, (2011), s. 147.

2.3. Acente Türleri

Acentenin türlerini, yaptıkları görevler ve işler ile yapılan ticari faaliyete göre olmak üzere temel olarak iki ana başlıkta ele alabiliriz.

2.3.1. Yaptıkları görevler ve işler yönünden acenteler

Acentelerin TTK' de yaptıkları görevler ve işler yönünden türleri ticari işletmeyi ilgilendiren sözleşmelerde aracılık etmek ve bu sözleşmeleri tacir adına yapmak olarak gösterilmiştir.

2.3.1.1. Sözleşmelerde aracılık eden acente

Acentenin TTK' ye göre; asıl olan görev ve işi aracılık etmektir; sözleşme akdetmesi istisnaidir⁶². Aracılık yapan acente, müvekkili ile sözleşme yapacak kişileri bulur ve bu kişiler ile sözleşme yapılabilmesi için uygun ortamı hazırlar⁶³.

Aslında aracılık yapan acentenin yaptığı görev ve iş, simsarınki ile benzerlik göstermektedir⁶⁴. Aracılık yapan acente de tıpkı simsar gibi taraflar arasında bir sözleşme kurulması imkânının hazırlanmasını veya kurulmasına aracılık etmeyi üstlenir (BK m. 520). Ancak acente ve simsar arasındaki en temel farklılık acente ile müvekkili arasındaki ilişkinin '*süreklilik*' göstermesidir⁶⁵.

Aracılık yapan acente ve simsar arasındaki benzerlik nedeniyle TTK' de hüküm bulunmayan hâllerde aracılık eden acentelere Türk Borçlar Kanunu'nun simsarlık sözleşmesi hükümleri ve bunlarda da hüküm bulunmayan hâllerde vekâlet hükümleri uygulanacağı düzenlenmiştir (TTK m.102/2, BK m. 520/2) .

⁶² Doğanay, (1990), s. 510.

⁶³ Arkan, (2011), s. 199, Ayhan, Özdamar, Çağlar, (2011), s. 317, Kaya, (2014), s. 12.

⁶⁴ Arkan, (2011), s. 199, Kaya, (2013), s. 10, m. 102, N. 4d.

⁶⁵ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Bölüm 2.3.3. 'Simsarlık sözleşmesinden farkları'.

2.3.1.2. Sözleşmeleri tacir adına yapan acente

Acentelerin yaptığı görevler ve işler yönünden diğer bir türü ise; sözleşmeleri tacir adına yapan acentedir. Acentenin sözleşmeleri tacir adına yapabilmesi için TTK m. 107 uyarınca, özel ve yazılı bir yetki alması gerekir. Yazılı şekil şartı, geçerlilik şartı olup; acentenin tacir adına sözleşme yapabilmesi için verilen yetki yazılı şekilde yapılmamış ise, acentenin *aracılık yapan acente* olduğu anlaşılmalıdır (BK m.12)⁶⁶.

Acentelere müvekkilleri adına sözleşme yapma yetkisi veren belgelerin, acente tarafından tescil ve ilan ettirilmesi zorunludur (TTK m. 107/2). Yapılan yazılı sözleşmenin tescili *bildirici*⁶⁷ etkiye sahiptir⁶⁸, tescil edilmiş hususlarda meydana gelen her türlü değişikliğin de tescil ve ilan edilmesi gerekir (TTK m.31). Tescil üçüncü kişiler açısından olumlu ve olumsuz olmak üzere iki hukuki etkiye sahiptir (TTK m. 36). Üçüncü kişiler, tescil ve ilanı zorunlu olan kayıtlar tescil ve ilan edilmiş ise bilmediklerini iddia edemezler (olumlu etki), ayrıca tescili zorunlu olduğu hâlde tescil edilmemiş veya tescil edilip de ilanı zorunlu iken ilan edilmemiş hususlar üçüncü kişilere karşı ileri sürülemez, ancak bunu bildikleri veya bilmeleri gerektiği ispat edildiği takdirde, üçüncü kişilere karşı ileri sürülebilir (olumsuz etki) (TTK m. 36/4).

Sözleşme yapma yetkisi sonradan kaldırılabilir veya sınırlandırılabilir. Bu durumda, yapılan işlemlerin üçüncü kişilere karşı ileri sürülebilmesi için, bu durumu üçüncü kişinin bildikleri veya bilmeleri gerektiğinin ispat edilmesine ya da değişikliğin tescil ve ilan edilmesine bağlıdır (BK m. 42/3)⁶⁹.

⁶⁶ Ayhan, Özdamar, Çağlar, (2011), s. 317, Kınacıoğlu, (1968), s. 74, Karahan, (2011), s. 15-20, (2014), s. 13, Kaya, (2013), s. 97, m. 107, N. 06.

⁶⁷ Ticaret siciline tescil mevcut olan bir hakkın veya hukuki durumun varlığına saptamaya yarıyor ise bildirici, bir hakkın veya belli bir hukuki durumun doğmasını sağlıyor ise kurucu etkiye sahiptir. Ticaret siciline tescilin etkine yönelik detaylı bilgi için bkz. Arkan, (2011), s. 250 vd., Ayhan, Özdamar, Çağlar, (2011), s. 121 vd., Karahan, (2011), s. 115 vd..

⁶⁸ Kayıhan, (2011), s. 49, Kaya, (2014), s. 15, Kaya, (2013), s. 96, m. 107, N. 05a, Kınacıoğlu, (1963), s. 76.

⁶⁹ Kaya, (2013), s. 98, m. 107, N. 07.

Acente sözleşme yaparken müvekkili ad ve hesabına hareket eder, yani doğrudan temsil söz konusudur (BK m. 40)⁷⁰. Acente müvekkili adına sözleşme yapabilmesi için gerekli olan özel ve yazılı yetkiyi almadan veya yetki sınırlarını aşarak, müvekkili adına bir sözleşme yaparsa müvekkili bunu haber alır almaz icazet verdiğini üçüncü kişiye bildirebilir, bildirmediği takdirde acente sözleşmeden kendisi sorumlu olur (TTK m.108).

6762 sayılı TTK 122 maddesinde acentenin yetkisi olmaksızın veya yetki sınırlarını aşarak bir sözleşme yaptığını müvekkili haber alır almaz derhal sözleşmeye icazet vermediğini bildirmediği takdirde icazet vermiş sayılır. TTK' de, 6762 sayılı TTK' den icazet vermek noktasında farklı bir düzenlemeye yer verilmiş olup, müvekkilin haber alır almaz icazet verme zorunluluğu olmayıp, müvekkil sessiz kalması halinde icazet vermiş sayılamayacaktır⁷¹. İcazet verilmediği halde acente sözleşmeden kendisi sorumlu olacaktır.

2.3.2. Yapılan ticari faaliyete göre acenteler

Yapılan ticari faaliyete göre acenteler de farklı tasniflere ayrılabilir. Bunlardan bazıları:

2.3.2.1. Satış ve sürüm acenteleri

Ticari faaliyetine göre uygulamada yaygın olarak karşımıza çıkan acente türü satış ve sürüm acenteleridir. Bu acenteler müvekkillerinin mallarını satmak ve malların sürümünü artırmak amacıyla piyasa araştırması yapmak, malların piyasada tanıtım ve reklamlarını yapmak, siparişleri müvekkiline bildirmek gibi faaliyetlerde bulunurlar⁷².

⁷⁰ Kaya, (2013), s. 98, m. 107, N. 08.

⁷¹ TTK m. 102 gerekçesinde 6762 sayılı TTK bu düzenlemenin haksızlık olduğu bu sebeple, normal ve makul olan çözümün kabul edildiği belirtilmiştir.

⁷² Kayıhan, (2011), s. 90, Kınacıoğlu, (1963), s.26.

2.3.2.2. Sigorta acenteleri

Hukukumuzda sigorta acenteleri⁷³ hakkında TTK dışında özel düzenlemelere yer verilmiştir. 5684 sayılı Sigortacılık Kanunu m. 2’de sigorta acentesi; ticarî mümessil, ticarî vekil, satış memuru veya müstahdem gibi tâbi bir sıfatı olmaksızın bir sözleşmeye dayanarak muayyen bir yer veya bölge içinde daimî bir surette sigorta şirketlerinin nam ve hesabına sigorta sözleşmelerine aracılık etmeyi veya bunları sigorta şirketleri adına yapmayı meslek edinen, sözleşmenin akdinden önce hazırlık çalışmalarını yürüten ve sözleşmenin uygulanması ile tazminatın ödenmesinde yardımcı olan kişi olarak tanımlanmış ve TTK ile benzer bir düzenleme yapılmıştır.

Sigorta acenteliğinin SK’ deki TTK ile benzer düzenlemesine rağmen, SK ve Sigorta Acenteliği Yönetmeliği’ndeki düzenlemelerde sigorta acenteliği yapacak kişilerin nitelikleri, faaliyet alanındaki kısıtlamalar gibi hususlarda farklı düzenlemeler bulunmaktadır.

Sigorta acenteleri, gerçek veya tüzel kişi olabilir (SK m. 23/ 1). Sigorta Acenteleri Yönetmeliği m. 4 ve 5’ de gerçek ve tüzel kişi acentelerin taşınması gerekli niteliklere ayrıntılı olarak yer verilmiştir⁷⁴.

⁷³ Bkz. Sigortacılık Kanunu için RG. 14.06.2007, S. 26552; Sigorta Acenteleri Yönetmeliği için RG. 22.04.2014, S. 28980.

⁷⁴ Sigorta Acenteleri Yönetmeliği 4. maddesine göre; gerçek kişi acentelerde aranılan nitelikler şunlardır:

‘(1) Acentelik faaliyetinde bulunacak gerçek kişilerde aşağıdaki nitelikler aranır.

a) Teknik personel unvanını taşınması.

b) Türkiye’de yerleşik olması.

c) Kasten işlenen bir suçtan dolayı affa uğramış olsalar dahi 5 yıldan fazla hapis, sigortacılık mevzuatına aykırı hareketlerinden dolayı hapis veya birden fazla adlî para cezasına mahkûm edilmemiş olması; devletin güvenliğine, Anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine, milli savunmaya ve devlet sırlarına karşı suçlar ile casusluk, zimmet, irtikâp, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, güveni kötüye kullanma, hileli iflas, ihaleye fesat karıştırma, edimin ifasına fesat karıştırma, bilişim sistemini engelleme, bozma, verileri yok etme veya değiştirme, banka veya kredi kartlarının kötüye kullanılması, suçtan kaynaklanan malvarlığı değerlerini aklama, terörün finansmanı, kaçakçılık, vergi kaçakçılığı veya haksız mal edinme suçlarından hüküm giymemiş olması.

ç) 9 uncu maddede belirtilen asgari mal varlığı şartını yerine getirmiş olması.

d) Acentelik faaliyetinin yürütüleceği fiziksel mekân, teknik ve idari altyapı ile insan kaynakları bakımından yeterli donanımına sahip olması.

e) Ek-1/A’da yer alan öğrenim düzeyleri ile bu öğrenim düzeylerinin karşısında yer alan mesleki deneyim süresini tamamlaması.’

Sigorta Acenteleri Yönetmeliği 5. maddesine göre; tüzel kişi acentelerde aranılan nitelikler şunlardır:

‘a) **(Değişik:RG-30/12/2014-29221 mükerrer)** Merkezlerinin Türkiye’de bulunması ve anonim şirket veya limited şirket şeklinde kurulmuş olmaları.

Sigorta acentelerinin yetkisi ile sözleşme yapma ve/veya prim tahsil etme yetkilerine ve bu yetkinin verilmeyeceği acentelerin hangi yetkili acentelere bağlı bulunacaklarına dair hususların kapsam ve sınırı sigorta şirketlerince tescil ve ilan edilmesi gerekir. Ayrıca tescil ve ilandan sonra on beş gün içinde TOBB' nce tutulan levhaya kaydının yapılması gerekir (SK m. 23/2, Sigorta Acenteleri Yön. m. 10). Yetkilerin değiştirilmesi ve kaldırılması halinde de aynı usul uygulanır.

Bankalar ile özel kanunla kurulmuş ve kendisine sigorta acenteliği yapma yetkisi tanınan kurumlar dışında, sigorta acenteleri, bireysel emeklilik işlemleriyle ilgili aracılık ile Hazine Müsteşarlığın uygun göreceği sigortacılıkla bağlantılı diğer aracılık faaliyetlerinden başka bir ticari faaliyette bulunamaz (SK m. 23/10).

SK' ye göre, yetkili olanlar dışında hiçbir gerçek veya tüzel kişi, sigorta acenteliği faaliyetinde bulunamaz; ticaret unvanlarında veya herhangi bir belgede, sigorta acenteliği iş ve işlemleriyle uğraştığı izlenimini yaratacak kelime ve işaretler de kullanamaz (SK m. 23/13).

Sigorta acenteleri ile ilgili hususlarda Sigortacılık Kanunu ve Sigorta Acenteleri Yönetmeliği'nde hüküm bulunmayan hallerde Türk Ticaret Kanunu' ndaki acente ile ilgili hükümler sigorta acenteleri hakkında da uygulanır (SK m. 23/18).

b) Asgari ödenmiş sermaye şartını yerine getirmiş olması.

c) Acentelik faaliyetinin yürütüleceği fiziksel mekân, teknik ve idari altyapı ile insan kaynakları bakımından yeterli donanımına sahip olması.

(2) Tüzel kişi acente müdürlerinde 4 üncü maddenin birinci fıkrasının (a), (b), (c) ve (e) bentlerinde sayılan nitelikler aranır.

(3) **(Mülga:RG-11/10/2014-29142)**

(4) Tüzel kişi acentelerin gerçek kişi ortakları ile tüzel kişi ortaklarının gerçek kişi ortaklarında 4 üncü maddenin birinci fıkrasının (c) bendinde belirtilen şart aranır.

(5) Tüzel kişi sigorta acentelerinde, müdür dışında en az bir teknik personel istihdam edilir.

2.3.2.3. Seyahat acenteleri

Seyahat acenteleri, hukukumuzda TTK hükümler dışında 1618 sayılı 'Seyahat Acentaları ve Seyahat Acentaları Birliği Kanunu' ile özel olarak düzenlenmiştir⁷⁵.

Seyahat acenteleri, 1618 sayılı Kanun'da, kar amacı ile turistlere turizm ile ilgili bilgiler vermeye, paket turları ve turları oluşturmaya, turizm amaçlı konaklama, ulaştırma, gezi, spor ve eğlence hizmetlerini görmeye yetkili olan, oluşturduğu ürünü kendi veya diğer seyahat acenteleri vasıtası ile pazarlayabilen ticarî kuruluşlar olarak tanımlanmıştır (1618 sayılı Kanun m.1/1,e). Seyahat acentelerinin tanımdan da anlaşılacağı üzere TTK' deki acente tanımından farklı olarak seyahat acenteleri kendi nam ve hesaplarına işlem yapabilirler⁷⁶. Ayrıca seyahat acenteleri, müvekkili adına ticari işletmesini ilgilendiren sözleşme yapma veya sözleşmeye aracılık etme dışında, yolcuları temsilen de hukuki işlemler yapabilir⁷⁷.

Seyahat acenteleri, Türkiye'de faaliyet gösterebilmek için Kültür ve Turizm Bakanlığından işletme belgesi almak zorundadır (1618 sayılı Kanun m. 4). Ayrıca seyahat acenteleri, yurt içinde ve yurt dışında sürekli veya geçici şubeler açabilirler, şube açmak isteyen seyahat acenteleri bu hususu Kültür ve Turizm Bakanlığına bildirmek ve kuruluş izni almak zorundadır (1618 sayılı Kanun m. 4).

Seyahat acenteleri yaptıkları hizmetlere göre üç gruba ayrılırlar (1618 sayılı Kanun m.3/1). (A) Grubu seyahat acenteleri, 1618 sayılı Kanun m.1'de söz konusu olan tüm seyahat acenteliği hizmetlerini görebilirler; (B) Grubu seyahat acenteleri, uluslararası kara, deniz ve hava ulaştırma araçları ile (A) grubu seyahat acentelerinin düzenleyecekleri turların biletlerini satabilirler; (C) Grubu seyahat acenteleri ise sadece Türk vatandaşları için yurt içi turlar düzenleyebilirler (1618

⁷⁵ Bkz. Seyahat Acentaları ve Seyahat Acentaları Birliği Kanunu için RG.28.09.1972, S. 14320; Seyahat Acentaları Yönetmeliği için RG. 05.10.2007, S. 26664; Seyahat Acentaları Birliği Yönetmeliği için RG. 15.06.1973, S. 14565.

⁷⁶ Kayıhan, (2011), s. 60.

⁷⁷ Kayıhan, (2011), s. 61.

sayılı Kanun m.3/1). (B) ve (C) grubu seyahat acenteleri kendi hizmetleri dışında kalan diğer seyahat acenteliği hizmetlerini göremezler, ancak kendilerine (A) grubu seyahat acentelerinin verecekleri hizmetleri görebilirler (1618 sayılı Kanun m.3/2).

Seyahat acenteleri mevzuatımızda özel olarak düzenlenmiş olsa da seyahat acenteleri ile ilgili hususlarda 1618 sayılı Kanun'da hüküm bulunmayan hallerde Türk Ticaret Kanunu'ndaki acente ile ilgili hükümler seyahat acenteleri hakkında da uygulanır (1618 sayılı Kanun m.4/5).

2.3.2.4. Sermaye piyasasında faaliyette bulunan acenteler

Sermaye piyasasında faaliyette bulunan aracı kurumlar 2499 sayılı SerPK. m. 32 ve 07.09.2000 tarihli ve 24163 sayılı Resmi Gazete' de yayımlanan "Aracılık Faaliyetleri ve Aracı Kuruluşlara İlişkin Esaslar Hakkındaki Tebliğ" in (Seri: V, No: 46) m. 6' da yer almaktaydı. 2499 sayılı SerPK. 6362 sayılı SerPK.⁷⁸ ile, Aracılık Faaliyetleri ve Aracı Kuruluşlara İlişkin Esaslar Hakkındaki Tebliğ de 11.07.2013 tarihinde yayımlanan ve 01.07.2014 tarihinde yürürlüğe girecek olan Yatırım Hizmetleri İle Yan Hizmetlere İlişkin Esaslar Hakkında Tebliğ (III-37.1) ile yürürlükten kaldırılmıştır. 6362 sayılı SerPK' de aracı kurumlar, 6362 sayılı SerPK' nin 37. maddesinin birinci fıkrasındaki yatırım hizmet ve faaliyetlerinden (a), (b), (c), (e) ve (f) bentlerinde yer alanları münhasıran yapmak üzere Kurul tarafından yetkilendirilen yatırım kuruluşları olarak tanımlanmıştır (6362 sayılı SerPK m. 4/1,a). Sermaye piyasasında faaliyette bulunan acenteler portföy yönetim şirketleri için, 02.07.2013 tarihli ve 28695 sayılı Resmi Gazete' de yayınlanan 'Portföy yönetim şirketleri ve bu Şirketlerin Faaliyetlerine İlişkin Esaslar Tebliği (III-55.1)' nde düzenlenmiştir.

6362 sayılı SerPK.m.35'e göre, sermaye piyasası kurumları şunlardır;

- Yatırım kuruluşları,
- Kolektif yatırım kuruluşları,
- Sermaye piyasasında faaliyette bulunacak bağımsız denetim, değerlendirme ve derecelendirme kuruluşları,

⁷⁸ Bkz. 6362 sayılı SerPK için RG. 30.12.2012, S. 28513.

- Portföy yönetim şirketleri,
- İpotek finansmanı kuruluşları,
- Konut finansmanı ve varlık finansmanı fonları,
- Varlık kiralama şirketleri,
- Merkezî takas kuruluşları,
- Merkezî saklama kuruluşları,
- Veri depolama kuruluşları,
- Kuruluş ve faaliyet esasları Kurulca belirlenen diğer sermaye piyasası kurumları.

Sermaye piyasası kurumlarının, kurumun bulunduğu merkez dışında⁷⁹ daha geniş bir yatırımcı kitlesine ulaşabilmesi, buralarda şube açmasıyla mümkündür. Bu da mali bakımdan külfetlidir. Bunun yerine mali bakımdan daha az külfetli birimlere ihtiyaç vardır. İşte sermaye piyasası kurumunun bu ihtiyacı karşılayabilmesi acente ile mümkündür⁸⁰.

6362 sayılı SerPK. m. 3/1, a bendinde aracı kurum,
 '6362 sayılı SerPK. m. 37/1 yatırım hizmet ve faaliyetlerinden;
 - Sermaye piyasası araçlarıyla ilgili emirlerin alınması ve iletilmesi,
 - Sermaye piyasası araçlarıyla ilgili emirlerin müşteri adına ve hesabına veya kendi adına ve müşteri hesabına gerçekleştirilmesi,
 - Sermaye piyasası araçlarının kendi hesabından alım ve satımı,
 - Sermaye piyasası araçlarının halka arzında yüklenimde bulunularak satışa aracılık edilmesi,
 -Sermaye piyasası araçlarının halka arzında yüklenimde bulunmaksızın satışa aracılık edilmesi,
 alanlarında münhasıran olmak üzere Sermaye Piyasası Kurul'u tarafından yetkilendirilen yatırım kuruluşu' olarak tanımlanmıştır.

⁷⁹ 17.12.2013 tarih, RG. 28854 nolu 'Yatırım Kuruluşlarının Kuruluş ve Faaliyet Esasları Hakkında Tebliğ (III-39-1)'i m. 42/1' de aracı kurumların merkez dışı örgütlerinin şube ve irtibat bürolarından oluşacağı düzenlenmiştir.

⁸⁰ ARI, Z., (1996). Sermaye Piyasasında Aracı Kurumların Aracılık Faaliyetleri ve Bundan Doğan Hukuki Sorumluluğu (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sivas.

17.12.2013 tarih, RG. 28854 nolu 'Yatırım Kuruluşlarının Kuruluş ve Faaliyet Esasları Hakkında Tebliğ (III-39-1)'i m. 42/1'de aracı kurumların merkez dışı örgütleri ise şube ve irtibat büroları olarak sayılmış, acenteler sayılmamıştır.

02.07.2013 tarihli ve 28695 sayılı Resmi Gazete' de yayınlanan 'Portföy yönetim şirketleri ve bu Şirketlerin Faaliyetlerine İlişkin Esaslar Tebliği (III-55.1)' m.15' de 'Portföy yönetim şirketinin şubeleri ve acenteleri' başlığı altında, portföy yönetim şirketlerinin acentelik tesis edebileceği düzenlenmiştir.

Portföy yönetim şirketi ise, ana faaliyet konusu fonların kurulması ve yönetimi olan ve anonim ortaklık şeklinde kurulan sermaye piyasası kurumlarıdır (Tebliğ III-55.1 m. 4).

Portföy yönetim şirketi, banka ve aracı kurumlarla acentelik tesis edebilir (Tebliğ III-55.1 m. 15/1).

Acentelik hizmeti, portföy yönetim şirketi faaliyetinin tanıtımını yapmak, portföy yöneticiliği ve/veya fon katılma paylarının pazarlama ve dağıtım faaliyetleriyle ilgili sadece tahsil ve tediye işlemlerini yürütmek ve yatırım danışmanlığı faaliyeti kapsamında portföy yönetim şirketinden gelen doküman ve bilgileri acentelik hizmeti verilen kişilere açıklamakla sınırlıdır (Tebliğ III-55.1 m. 15/2, 1. cümle).

Portföy yönetim şirketi, aracı kurum ve bankalar ile acentelik tesis ettiğinde, acentelik faaliyetinde bulunulan aracı kurum ile banka şubelerini Türkiye Sermaye Piyasaları Birliğine bildirmek zorundadır (Tebliğ III-55.1 m. 15/2,a bendi).

Portföy yönetim şirketi, acente aracılığıyla yapılan işlemler ve bu işlemlerle ilgili olarak hizmet verilen kişilerle kurulan ilişkilerde portföy yönetim şirketi ile acente aracı kurum veya banka hukuki olarak müteselsilen sorumludur. Portföy yönetim şirketi ve acente aracı kurum ile bankanın mevzuat ve sözleşme gereği birbirlerine rücu hakkı saklıdır. Portföy yönetim şirketi ve acente aracı kurum ile banka, kendi aralarında veya hizmet verilen kişilerle yapılacak sözleşmelerde

sorumluluğu kaldıran veya hafifleten hükümler koyamazlar (Tebliğ III-55.1 m. 15/2,b bendi).

Acente aracı kurum veya banka, acente sıfatıyla yürüttüğü faaliyetlerin icrası sırasında, hizmet verilen kişiler ile her bir faaliyet için ilgili tebliğlerde öngörülen asgari unsurları içeren ve müvekkil portföy yönetim şirketinin ticaret unvanı ile kendisinin müvekkilinin acentesi olduğunu belirten bir ibareyi taşıyan sözleşmeyi TTK m.107'deki şartların yerine getirilmesi şartıyla acente sıfatıyla imzalaması ve sözleşmenin bir örneğini hizmet verilen kişilere vermesi zorunludur (Tebliğ III-55.1 m. 15/2,c bendi).

Acente aracı kurum veya banka Tebliğ III-55.1'de tanınan yetkiler dışında, portföy yönetim şirketinin faaliyet konuları kapsamına giren diğer konularda işlem yapamaz ve hizmet veremez; ancak acente aracı kurum veya bankanın, aracı kurum veya banka sıfatıyla sahip olduğu yetki belgelerine bağlı faaliyetleri bu hükmün dışındadır (Tebliğ III-55.1 m. 15/3).

3. ACENTELİK SÖZLEŞMESİ KAVRAMI, HUKUKİ NİTELİĞİ VE BENZER SÖZLEŞMELERDEN FARKLARI

3.1. Acentelik Sözleşmesi Kavramı

Acentelik ilişkisi, taraflarını ticari işletme sahibi müvekkil ile acentenin oluşturduğu bir sözleşme ilişkisidir. Acentelik sözleşmesinin tanımı mevzuatta yapılmamış olup, TTK' de *acentelik* müessesesi, acente esas alınarak ve acenteyi de bağlı tacir yardımcıları ve benzer sözleşmelerden ayıran unsurları belirterek düzenlenmiştir⁸¹.

TTK' deki acentenin tanımından yola çıkarak *acentelik sözleşmesi*, acentenin işletmeye bağlı bir hukuki konuma sahip olmaksızın belirli bir yer veya bölge içinde sürekli olarak ticari bir işletmeyi ilgilendiren sözleşmelerde aracılık etmeyi veya bunları müvekkil adına yapmayı borçlandığı, karşılıklı iki tarafa borç yükleyen ve sürekli edim doğuran bir sözleşme olarak tanımlanabilir.

3.2. Acentelik Sözleşmesinin Hukuki Niteliği

Acentelik sözleşmesi kavramı başlığı altında bahsettiğimiz gibi, TTK' de acentelik müessesesi, acentenin tanımı yapılarak düzenleme yoluna gidilmiştir, acentelik sözleşmesinin tanımı yapılmamıştır.

Sözleşmeler, her şeyden önce tarafların hak ve borçları yönünden iki taraf borç yükleyen- tek tarafa borç yükleyen sözleşmeler olarak iki gruba ayrılırlar. İki tarafa borç yükleyen sözleşmeler de, tam iki tarafa borç yükleyen ve eksik iki tarafa borç yükleyen sözleşmeler olarak iki alt gruba ayrılır. Acentelik sözleşmesinde acente, ticari bir işletmeyi ilgilendiren sözleşmelerde aracılık etmek veya bunları o müvekkil adına yapmak borcu altına girerken; müvekkilde yapılan işin karşılığında acenteye belli bir ücret ödeme borcu altına girmektedir. Acentelik sözleşmesi, her iki taraf da asli edim borcu altına girerek, tarafların asli edimleri karşılıklı değiştirildiğinden tam iki tarafa borç yükleyen bir sözleşmedir.

⁸¹ Kaya, (2013), s. 3, m. 102, N. 01.

Kanunen düzenlenmiş olup olmamalarına göre sözleşmeler isimli ve isimli sözleşmeler⁸² olarak iki gruba ayrılır. İsimli sözleşmelerin de kendine özgü sözleşmeler, karma sözleşmeler ve bileşik sözleşmeler olarak türleri vardır. Mevzuatımızda acentenin tanımı yapılmış olmasına rağmen acentelik sözleşmesi düzenlenmediğinden; niteliği gereği de kanunda düzenlenmiş sözleşmelere ilişkin bir unsur içermediği için kendine özgü bir sözleşmedir⁸³.

Sözleşmelerin bir diğer ayrımı ise, edimin tekrarlanıp tekrarlanmamasına (sürelerine) göre yapılan ayrımdır. Sözleşmede edim bir anda yerine getiriliyorsa ani; edim belirli veya belirli olmayan zaman içinde süreklilik arz ediyorsa sürekli edim sözleşmesidir⁸⁴. Acentelik sözleşmesi devam ettiği sürece acente ve müvekkili arasında devamlı aralıksız edimleri devam eder; bu nedenle acentelik sözleşmesi sürekli edim doğuran sözleşmedir.

Sözleşmeler ayrıca asli edim yükümünün muhtevasına göre farklı türlere ayrılmıştır⁸⁵. Acentelik sözleşmesi de bu kapsamda işgörme sözleşmesine oldukça benzemektedir⁸⁶. İşgörme sözleşmelerinde taraflardan birinin edimini bir iş görme, bir beşeri faaliyet oluşturur⁸⁷. İşgörme sözleşmelerinden acentelik sözleşmesinin en temel farkı, kanunun acenteye hizmetin ifasında bağımsızlık tanımış olmasıdır; oysaki işgörme sözleşmelerinde işçi işverene bağlı olarak çalışır⁸⁸.

⁸² Detaylı bilgi için bkz. Aral, F., (2003). Borçlar Hukuku, Özel Borç İlişkileri, Ankara, Yetkin Basımevi, s. 51-55.

⁸³ Yavuz, C. (1992). Türk Borçlar Hukuku Özel Hükümler, İstanbul, Beta Yayınevi, s. 558, Kınacıoğlu, (1963), s. 35.

⁸⁴ Seliçi, Ö. (1976). Borçlar Kanununa göre Sözleşmeden Doğan Sürekli Borç İlişkilerinin Sona Ermesi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, s. 8.

⁸⁵ Asli edim yükümünün muhtevasına göre sözleşmeler:

- a. Temlik Borcu Doğuran Sözleşmeler
- b. Kullandırma Sözleşmeleri
- c. İşgörme Sözleşmeleri
- d. Muhafaza Sözleşmeleri
- e. Teminat Sözleşmeleri

gibi çeşitli türlere ayrılır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Aral, (2003), s. 47-48.

⁸⁶ Kayıhan, (2011), s. 86, Kınacıoğlu, (1963), s. 36, Kaya, (2014), s.40, Ayan, Ö. (2010). 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanununun Acentelik Kısmında Getirdiği Yenilikler, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 12, S. 2, (Basım Yılı: 2012), s.82.

⁸⁷ Aral, (2003), s. 47.

⁸⁸ Doğanay, (1990), s. 496.

Acentelik sözleşmesinin tanımı ile sözleşmedeki tarafların hak ve borçları birlikte değerlendirildiğinde, tam iki tarafa borç yükleyen (sinallagmatik), kendine özgü (sui generis) sürekli edim doğuran bir iş görme sözleşmesi niteliğinde olduğu ortaya çıkmaktadır⁸⁹.

3.3. Acentelik Sözleşmesinin Benzer Sözleşmelerden Farkları

3.3.1. Ticari temsilciden farkları

Ticari temsilci, işletme sahibinin, ticari işletmeyi yönetmek ve işletmeye ilişkin işlemlerde ticaret unvanı altında, ticari temsil yetkisiyle kendisini temsil etmek üzere, açıkça ya da örtülü olarak yetki verdiği kişidir (BK m.547/1). Ticari temsilci tacirin en geniş yetkiye sahip olan bağımlı tacir yardımcısıdır.

Acente ile ticari temsilci arasındaki en önemli fark acentenin bağımsız tacir yardımcısı olmasıdır. Ticari temsilci bağımlı tacir yardımcısı olduğundan tacirin emir ve talimatı altında çalışır⁹⁰; ayrı bir işletmesi bulunmaz. Acente ise yukarıda bahsettiğimiz gibi ayrı bir işletmeye sahiptir⁹¹ ve de çalışma düzeni gibi birçok konuda bağımsızdır⁹². Ticari temsilcinin ücret alacağı, yaptığı masraflar ilgili kanunda bir düzenleme bulunmamaktadır.

Ticari temsilcilik, her şeyden önce bir sözleşme olmayıp, tek taraflı bir hukuki işlemle verilen temsil yetkisini içerir; ticari temsilci ile tacir arasında herhangi bir sözleşme bulunmaması da mümkündür; çünkü temsil yetkisi temeldeki ilişkiden bağımsızdır⁹³. Oysaki acentelik ilişkisi bir sözleşmeye dayanır⁹⁴.

Ticari temsilci de acente gibi işletmenin yaptığı türden işleri kendilerinin ya da üçüncü kişinin hesabına yapamayacağı gibi, kendi hesaplarına bu tür işlemleri üçüncü kişilere yaptıramazlar (BK m. 553). Ancak, kanunda ticari temsilcinin

⁸⁹ Ayhan, Özdamar, Çağlar, (2011), s. 319, Kayıhan, (2011), s. 95, Kinacioğlu, (1963), s. 36.

⁹⁰ Kaya, (2014), s. 69, Kayıhan, (2011), s. 70, Kinacioğlu, (1963), s. 36.

⁹¹ Karahan, (2011), s. 321, Kayıhan, (2011), s. 37.

⁹² Detaylı bilgi için bkz. bölüm 1.2.1. 'İşletmeye bağlı olmama'.

⁹³ Kırca, İ. (1996). Ticari Müessillik, Ankara, Yetkin Basımevi, s. 33-36.

⁹⁴ Detaylı bilgi için bkz. bölüm 1.2.2. 'Bir sözleşmeye dayanma'.

sözleşme sonrasına ilişkin rekabet yasağına yönelik düzenleme bulunmamaktadır; kanaatime göre sözleşme serbestliği ilkesi gereğince ticari temsilci ile tacir arasında sözleşme sonrasına ilişkin rekabet yasağı düzenlenmesinde bir engel yoktur.

Ticari temsilcinin gerçek kişi olması zorunlu iken⁹⁵; acente gerçek kişi olabileceği gibi tüzel kişi de olabilir⁹⁶.

3.3.2. Ticari vekil ve diğer tacir yardımcılarının farkları

Ticari vekil, ticari temsilcilik yetkisi verilmeksizin, bir ticari işletme sahibinin, işletmesini yönetmek veya işletmesinin bazı işlerini yürütmek için yetkilendirdiği bağımlı tacir yardımcısıdır (BK m. 551/1).

Acente ile ticari vekil arasındaki en önemli fark acentenin bağımsız tacir yardımcısı olmasıdır⁹⁷. Ticari temsilciye kıyasen daha sınırlı yetkisi bulunan ticari vekil de⁹⁸, bağımlı tacir yardımcısı olduğundan tacirin emir ve talimatı altında çalışır.

Ticari vekil de acente gibi işletmenin yaptığı türden işleri kendilerinin ya da üçüncü kişinin hesabına yapamayacağı gibi, kendi hesaplarına bu tür işlemleri üçüncü kişilere yaptıramazlar (BK m. 553). Ancak, kanunda ticari vekilin sözleşme sonrasına ilişkin rekabet yasağına yönelik düzenleme bulunmamaktadır; kanaatime göre sözleşme serbestliği ilkesi gereğince ticari vekil ile tacir arasında sözleşme sonrasına ilişkin rekabet yasağı düzenlenmesinde bir engel yoktur.

Pazarlamacı, sözleşme gereğince, ücret karşılığında, bir ticari işletme sahibi işveren hesabına ve işletmenin dışında, her türlü işlemin yapılmasına aracılık etmek veya yazılı anlaşma varsa, bu anlaşmada belirtilen işlemleri yapmakla yükümlüdür (BK m. 448/1).

⁹⁵ Kırca, (1996), s. 84-85, Arkan, (2011), s. 170, Teoman, (2006), s. 230, Poroy, Yasaman, (2012), s. 236.

⁹⁶ Arkan, (2011), s. 197.

⁹⁷ Toksal, (1955), s. 198.

⁹⁸ Ticari vekil ile ticari temsilci arasındaki farklar için bkz. Kırca, (1996), s. 46.

Yaptığı iş nedeni ile acenteye en çok benzeyen pazarlamacı da tacirin bağımlı yardımcısıdır; tacirin emir ve talimatı altında çalışır⁹⁹. Bu nedenle ayrı bir işletmesi yoktur, olağan masrafları da tacir karşılar¹⁰⁰. Pazarlamacı da acente gibi sürekli olarak acente adına aracılık etmeyi ve belirli işlemleri yapmayı üstlenir¹⁰¹. Ayrıca, acente gibi pazarlamacının da ücret hakkı (BK m. 454)¹⁰², hapis hakkı (BK m. 458)¹⁰³ bulunmaktadır¹⁰⁴. Acente inhisar hakkına sahipken; pazarlamacının kural olarak inhisar hakkı yoktur; sözleşme inhisar hakkı tanınabilir¹⁰⁵.

3.3.3. Simsarlık sözleşmesinden farkları

Simsarlık sözleşmesine ilişkin hukukumuzda TTK'den önce iki kanunda düzenleme bulunmaktaydı. Adi işlerde uygulanacak simsarlık sözleşmesi hükümleri BK 520-525. maddelerinde (818 sayılı BK m. 404-409); ticaret işleri simsarlığı (tellallığı) 6762 sayılı TTK 100-115 maddelerinde düzenlenmişti. TTK'de ticari işlere uygulanacak simsarlık hükümleri ayrıca düzenlenmemiştir.

Simsarlık sözleşmesi, BK m. 520/1'e göre; simsarin taraflar arasında bir sözleşme kurulması imkânının hazırlanmasını veya kurulmasına aracılık etmeyi üstlendiği ve bu sözleşmenin kurulması hâlinde ücrete hak kazandığı sözleşmedir. Kanunun lafzından da anlaşılacağı üzere simsar, ücret karşılığında başkası adına ve hesabına sözleşme kurulması imkânını hazırlar veya kurulmasına aracılık etmeyi üstlenir¹⁰⁶. Simsar da acente gibi tacirin bağımsız yardımcısıdır¹⁰⁷.

Acente, TTK m. 102'de aracılık yapan acente ve sözleşme yapma yetkisi olan acente olarak ikiye ayrılır. Sözleşme yapma yetkisi olan acente ile simsar arasında bir benzerlik olmamasına rağmen; aracılık yapan acente ile yapılan işin niteliği gereğince benzerlik bulunmaktadır. Bu benzerlik sebebi ile, TTK m. 102/2'

⁹⁹ Karahan, (2011), s. 312, Arkan, (2011), s. 182, Topçuoğlu, M., (2011). Yeni Tacir Yardımcısı Pazarlamacı, Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. I, S. 2, s. 37.

¹⁰⁰ Topçuoğlu, (2011), s. 51.

¹⁰¹ Topçuoğlu, (2011), s. 37.

¹⁰² Pazarlamacının ücret hakkı hususunda detaylı bilgi için bkz. Topçuoğlu, (2011), s. 46-47.

¹⁰³ Pazarlamacının hapis hakkı hususunda detaylı bilgi için bkz. Topçuoğlu, (2011), s. 52-53.

¹⁰⁴ Topçuoğlu, (2011), s. 32.

¹⁰⁵ Karahan, (2011), s. 313-314, Arkan, (2011), s. 184, Topçuoğlu, (2011), s. 45.

¹⁰⁶ Kaya, (2014), s.49.

¹⁰⁷ Teoman, (2006), s. 249.

de aracılık eden acentelere BK' deki simsarlık sözleşmesine ilişkin hükümlerin uygulanacağı düzenlenmiştir.

Yapılan aracılık faaliyetinin¹⁰⁸ simsarlık ve acentelikte benzerlik göstermesine rağmen, en önemli farklılık acentenin faaliyetinin süreklilik göstermesidir¹⁰⁹. Oysa ki, simsarın aracılık faaliyeti sürekli olmayıp, arızidir¹¹⁰. Acente, acentelik sözleşmesi süresince sayısı belli olmayan çok sayıda aracılık faaliyetinde bulunurken; simsarlık sözleşmesi simsarın bir veya sınırlı sözleşmeye aracılık etmesi için yapılır¹¹¹. Süreklilik unsuru bulunmadığı durumlarda acenteden değil, şartları varsa simsarlıktan söz edilmesi gerekir¹¹².

Simsarlık sözleşmesinin arızı olmasının bir sonucu da sözleşmenin sona ermesi sebeplerinde ve sona ermenin sonuçlarında kendini gösterir. Simsarlık sözleşmesi aracılık faaliyetinin gerçekleşmesi ile son bulur¹¹³. Acentelik sözleşmesi süreklilik gösterdiği için sona erme sebepleri ve sona ermenin sonuçları detaylı olarak kanunda düzenlenmiştir¹¹⁴.

Acente kural olarak, aracılık eder; yazılı yetki verildiğinde sözleşme imzalayabilirken; simsarın hiçbir şekilde sözleşme imzalama yetkisi yoktur¹¹⁵.

Acentenin yaptığı işi meslek edinmesi gerekirken; simsarın faaliyeti arızı olduğu için meslek edinmiş olması da şart değildir¹¹⁶.

Acentenin yaptığı aracılık faaliyeti bir ticari işletmeyi ilgilendiren sözleşmeler olmak zorundayken; simsar ticari işletmeyi ilgilendirmeyen konularda da aracılık yapabilir¹¹⁷; yani simsarın tacir için aracılık yapması zorunlu değildir.

¹⁰⁸ Teoman, (2006), s. 250.

¹⁰⁹ Detaylı bilgi için bkz. bölüm 1.2.4. 'Süreklilik'.

¹¹⁰ Kayıhan, (2011), s.68, Kaya, (2014), s.50, Arkan, (2011), s. 187.

¹¹¹ Kayıhan, (2011), s.68, Kaya, (2014), s.50, Kaya, (2013), s. 12, m. 102, N. 07a.

¹¹² Kaya, (2014), s. 17, Doğanay, (1990), s. 496.

¹¹³ Kaya, (2014), s. 50.

¹¹⁴ Detaylı bilgi için bkz. bölüm 4. 'ACENTELİK SÖZLEŞMESİNİN SONA ERME SEBEPLERİ VE SONUÇLARI'.

¹¹⁵ Arkan, (2011), s. 188, Kaya, (2014), s. 50.

¹¹⁶ 6762 sayılı TTK m. 100'de ticaret işleri tellalının meslek edinme şartı aranıyordu. Detaylı bilgi için bkz. Teoman, (2006), s. 250-251.

¹¹⁷ Kaya, (2014), s. 51.

Acentenin belirli yer ve bölgede faaliyet göstermesi kanuni zorunluluk iken; kanunda simsarın yapacağı aracılık faaliyetleri belirli yer ve bölge ile sınırlandırılmamıştır¹¹⁸.

Simsar ile acente arasındaki bir diğer farklılık da, ücretin hak kazanma zamanı bakımındandır. Simsar, hukuken geçerli bir şekilde sözleşmenin kurulması ile ücrete hak kazanırken (BK m. 521/1)¹¹⁹; acente kurulan işlemin ifa edildiği anda ve ölçüde ücret hak kazanır (TTK m. 114/1)¹²⁰.

3.3.4. Komisyon sözleşmesinden farkları

Tacirin bağımsız yardımcılarında bir diğeri de komisyoncudur. Mevzuatımızda alım veya satım komisyonculuğu, BK 532-545. maddeler arasında; diğer işlere ilişkin komisyonculuk, BK 546/2. maddesinde alım veya satım komisyonculuğuna atıf yapılarak; taşıma işleri komisyonculuğu, TTK 917-930. maddeleri arasında düzenlenmiştir.

Alım satım komisyonculuğu sözleşmesi, BK. m. 532/1'de komisyoncunun ücret karşılığında, kendi adına ve vekâlet verenin hesabına kıymetli evrak ve taşınırın alım veya satımını üstlendiği sözleşme; taşıma işleri komisyonculuğu sözleşmesi de TTK 917/1'de komisyoncunun eşya taşıtmayı üstlendiği, gönderenin de kararlaştırılan ücreti ödeme borcu altına girdiği sözleşme olarak tanımlanmıştır.

Kural olarak, acente gibi komisyoncu da tacirin bağımsız yardımcılardanıdır. Her ikisinin de başkasının hesabına sözleşme yapması da benzer özellikleridir. Bu benzerlik dikkate alınarak sözleşme yapan acentelerde TTK hüküm bulunmayan hallerde komisyon hükümleri ve bunlarda da hüküm bulunmayan hâllerde vekâlet hükümleri uygulanacağı düzenlenmiştir (TTK m.102/2).

¹¹⁸ Teoman, (2006), s. 249.

¹¹⁹ Bozkurt, T. (2007). Türk Hukukunda ve Uygulamada Tellallık, Ankara, Yetkin Yayıncılık, s. 220.

¹²⁰ Kaya, (2013), s. 174, m. 114, N. 09, dn. 108.

Acente ile komisyoncu arasındaki en temel farklılık ise, temsil noktasında kendisini gösterir. Acente müvekkilinin ad ve hesabına sözleşme yaparken, komisyoncu kendi adına müvekkili hesabına sözleşme yapmaktadır¹²¹.

Acente ve komisyoncu arasındaki diğer bir farklılık da, acente faaliyetleri sürekli olarak ve meslek edinmek suretiyle yerine getirirken; BK m. 532'de alım-satım komisyonculuğunun meslek edinmek suretiyle yapılmasının zorunlu olduğuna dair bir ibare yoktur¹²²; süreklilik zorunlu bir unsur değildir¹²³. TTK m. 917/2 uyarınca, taşıma işleri komisyoncusu işlerini sürekli yapar¹²⁴; ancak taşıma işleri komisyoncusunun müvekkil ile arasındaki ilişki sürekli olmak zorunda değildir.

3.3.5. Vekalet sözleşmesinden farkları

Vekâlet sözleşmesi, vekilin vekâlet verenin bir işini görmeyi veya işlemini yapmayı üstlendiği sözleşmedir (BK m. 502).

Acentelik sözleşmesi belirsiz ve sürekli borç doğuran bir sözleşme olmasına rağmen, vekalet sözleşmesinde vekil, belirli zamana bağlı olmaksızın, belirli bir iş veya işlemi müvekkiline üstlenmektedir¹²⁵.

Acentelik sözleşmesi ile vekalet sözleşmesi arasındaki bir diğer farklılık 6762 sayılı TTK döneminde acentenin tacir olması zorunlu iken, vekalet sözleşmesinde vekilin tacir olması zorunlu değildi (BK m. 502)¹²⁶; TTK uygulandığı dönemde TTK'deki tacir hükümlerini uyarınca artık acentenin de tacir olması zorunlu değildir¹²⁷.

Acentelik sözleşmesinde acente yaptığı işin karşılığında ücret (komisyon) isteme hakkına sahip iken (TTK m. 113 vd.); vekalet sözleşmesinde ise kural

¹²¹ Kaya, (2013), s. 12, m. 102, N. 07b, Teoman, (2006), s. 265, Poroy, Yasaman, (2012), s. 275.

¹²² Teoman, (2006), s. 264.

¹²³ Teoman, (2006), s. 266.

¹²⁴ Arkan, (2011), s.234.

¹²⁵ Kayıhan, (2011), s. 72.

¹²⁶ Kayıhan, (2011), s. 72.

¹²⁷ Detaylı bilgi için bkz. Bölüm 1.2.7. 'Acentenin Tacir Olması'.

olarak vekile ücret ödemesi zorunlu değildir, sözleşme veya teamül varsa vekil, ücrete hak kazanır (BK m. 502/3)¹²⁸.

3.3.6. Tek satıcılık sözleşmesinden farkları

Tek satıcılık sözleşmesi, yapımcı ile tek satıcı arasındaki ilişkileri düzenleyen; yapımcının mamullerinin tamamını veya bir kısmını belirli bir coğrafi bölgede inhisari olarak satmak üzere sadece tek satıcıya göndermeyi, tek satıcının da sözleşme konusu malları kendi ad ve hesabına satarak bu malların sürümünü artırmak için faaliyette bulunma yükümlülüğüne girdiği sürekli borç doğuran, atipik (kanunda düzenlenmemiş), tam iki tarafa borç yükleyen çerçeveli bir sözleşmedir¹²⁹.

Tek satıcılık sözleşmesi sürekli borç doğuran sözleşme olması, tek satıcının belirli bölgede faaliyet göstermesi, yapımcıya bağlı olmaması, tekel hakkı, denkleştirme isteme hakkı bakımından acentelik sözleşmesine benzemektedir¹³⁰.

Tek satıcılık sözleşmesini, bahsettiğimiz benzerlikler nedeniyle acentelik sözleşmesinden ayırt etmek oldukça güçtür¹³¹. Acentelik sözleşmesinde olduğu gibi, tek satıcılık sözleşmesinde de tek satıcının tekel hakkı vardır. Acente de tek satıcı gibi tacirin mallarını belirli bir bölgede satar; ancak acentenin tekel hakkı sözleşme ile kaldırılabilirken (TTK m. 104); tek satıcılık sözleşmesinde tekel hakkı zorunlu unsurdur, tek satıcının tekel hakkının sözleşme ile kaldırılması mümkün değildir¹³².

¹²⁸ Kayıhan, (2011), s. 73.

¹²⁹ İşgüzar, H. (1989). Tek Satıcılık Sözleşmesi, Ankara, Dayınlarlı Hukuk Yayınları s. 14, Yavuz, C. (1997). Türk Borçlar Hukuku Özel Hükümler (Beşinci Bası), İstanbul, Beta Yayın, s.29, Tandoğan, H. (1982). Tek Satıcılık Sözleşmesi, Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi, C. XI, S. 4 s. 1, Erdem, E. (2003). Tek Satıcılık Sözleşmesinde Denkleştirme Talebi (Müşteri Tazminatı), Bilgi Toplumunda Hukuk, Ünal Tekinalp'e Armağan, C. I, s.93, İnan, N. (1993). Tek Satıcılık Sözleşmesi ve Üçüncü Kişiler, Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi, C. XVII, S. 2, s. 57, Yeşiltepe, S. Ö. (2007). Tek Satıcılık Sözleşmesinin Öğretide Benzer Olarak Belirtilen Sözleşmelerden Ayırt Edilmesi, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, C. 13, S. 1-2, s. 171.

¹³⁰ Poroy, Yasaman, (2012), s. 267-268, Kayıhan, (2011), s. 73, Arkan, (2011), s. 202, Kaya, (2013), s. 12, m. 102, N. 07b, Yeşiltepe, (2007), s. 174, Doğanay, (1990), s. 504.

¹³¹ Arkan, (2011), s. 202.

¹³² Arkan, (2011), s. 203, Kayıhan, (2011), s. 74, Yeşiltepe, (2007), s. 176, Altınok-Ormanlı, (2009), s.470.

Acentelik sözleşmesi ile tek satılık sözleşmesi arasında bir diğer farklılık ise; özellikle acentenin müvekkili ad ve hesabına hareket etmesi, tek satıcının kendi ad ve hesabına hareket etmesidir¹³³. Tek satıcı acente gibi müvekkilinin (yapımcının) temsilcisi değildir¹³⁴. Tek satıcı kendi ad ve hesabına hareket ettiği için işin rizikosuna da kendisine aittir¹³⁵.

Acente her ne kadar bağımsız tacir yardımcısı ise de; kendi ad ve hesabına hareket eden tek satıcıya nazaran bağımsızlığı daha dar kapsamlıdır¹³⁶.

Acente müvekkilinden yaptığı işin karşılığında bir ücret (komisyon) alırken; tek satıcı kazancını, malların alım ve tekrar satımındaki farktan sağlar¹³⁷.

Acente ile tek satıcının benzerliklerine ve de farklarına yönelik Yargıtay 19. HD. 03.11.2003 tarih, 2003/1710 E., 2003/10859 K. sayılı kararında özetle; 'belirli bir bölgede faaliyet gösterme, pazarlama, süreklilik, tekel hakkı bakımından acente sözleşmesi ile tek satıcılık sözleşmesi birbirine çok benzediğini; ne var ki tek satıcının, acenteden farklı olarak, işletme sahibi tarafından imal edilen malları kendi nam ve hesabına satın alarak kendisine tanınan tekel bölgesi içerisinde, kendi nam ve hesabına sattığı; bu anlamda tek satıcının yapımcıyı temsil etme hakkı ve yetkisi olmadığı, bir başka anlatımla tek satıcının yapımcının hesabına faaliyette bulunamayacağını, işletme sahibi tarafından verilen "satış yetki belgesi" de acentelik sözleşmesi olarak kabul edilemeyeceği, bu itibarla tek satıcının yaptığı işlemlerden işletme sahibi değil satıcının sorumlu olacağını' belirtmiştir.

3.3.7. Franchise sözleşmesinden farkları

Franchise sözleşmesi, franchise verenin kendisine ait üretim, işletme ve pazarlama sistemini oluşturan fikri ve sınai unsurlar üzerinde, franchise alana kullanma (lisans) hakları tanıyarak, onu kendi işletme organizasyonuna entegre

¹³³ Arkan, (2011), s. 202, Kayıhan, (2011), s. 74, Erdem, (2003), s. 95, Yeşiltepe, (2007), s. 175, Poroy, Yasaman, (2012), s. 266, . Doğanay, (1990), s. 503.

¹³⁴ Poroy, Yasaman, (2012), s. 266.

¹³⁵ Doğanay, (1990), s. 504.

¹³⁶ Arkan, (2011), s. 203, Kayıhan, (2011), s. 74, Kaya, (2013), s. 12, m. 102, N. 07a.

¹³⁷ Arkan, (2011), s. 202, Kayıhan, (2011), s. 74, İşgüzar, (1989), s. 41, Yeşiltepe, (2007), s. 176, Doğanay, (1990), s. 504.

etmek ve onu bu sisteme dayalı ticari faaliyeti sırasında sürekli desteklemek borcu altına girdiği; franchise alanın da franchise verenin belirlediği sınırlamalar kapsamında kalarak mal ve hizmetlerin sürümünü kendi ad ve hesabına yapmayı, desteklemeyi ve de franchise verene belli bir ücret ödeme yükümlülüğü altına girdiği, sürekli borç doğuran, atipik (kanunda düzenlenmemiş), tam iki tarafa borç yükleyen çerçeve bir sözleşmedir¹³⁸.

Franchise sözleşmesi de sürekli borç doğuran sözleşme olması bakımından acentelik sözleşmesine benzemektedir¹³⁹. Franchise alanın franchise verenin belirlediği sınırlamalar kapsamında kalarak mal ve hizmetlerin sürümünü yapması bakımından da acenteye benzemektedir¹⁴⁰. Bu benzerlikler nedeniyle menfaatler durumu gerektirdiği ölçüde acentelik sözleşmesine ilişkin hükümler franchise sözleşmesine kıyasen uygulanması mümkündür¹⁴¹.

Acentelik sözleşmesi ile franchise sözleşmesi arasında her ne kadar benzerlikler bulunsa da, özellikle acentenin müvekkili ad ve hesabına hareket etmesi, franchise alanın kendi ad ve hesabına hareket etmesi bakımından farklılık arz etmektedir¹⁴². Franchise alan kendi ad ve hesabına çalışan gerçek veya tüzel kişi tacir olduğundan, üçüncü kişilerle yaptığı işlemlerde, hukuki ve ekonomik sonuçlarına bizzat kendi üzerinde doğar¹⁴³.

Acentelik sözleşmesi ile franchise sözleşmesi arasındaki bir diğer farklılık da taraflar arasındaki yükümlülük ve haklar bakımından ortaya çıkmaktadır. Acentelik sözleşmesinde acentenin müvekkiline karşı franchise alana nazaran daha dar kapsamlı yükümlülüğü bulunmaktadır¹⁴⁴. Franchise alanın işletme organizasyonuna entegre olabilmesi için franchise alanın kapsamlı talimatlara

¹³⁸ Gürzumar, O. B., (1995). Franchise Sözleşmesi ve Bu sözleşmelerin Temelini Oluşturan 'Sistem' lerin Hukukten Korunması, İstanbul, Beta Basım Yayın, s. 10

¹³⁹ Kırca, Ç. (1997). Franchise Sözleşmesi, Ankara, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, s.98, Altınok-Ormanlı, P. (2009). Tek Satıcılık Sözleşmesinde Müşteri Tazminatı, İsviçre Federal Mahkemesinin 22 Mayıs 2008 Tarihli Kararı (ATF 134 III 497 vd.) Üzerine Düşünceler, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 58, S. 3, s. 470.

¹⁴⁰ Kırca, (1997), s.98.

¹⁴¹ Kırca, (1997), s.99.

¹⁴² Kırca, (1997), s.99, Kayıhan, (2011), s. 75, Kaya, (2013), s.12.

¹⁴³ Poroy, Yasaman, (2012) s. 265.

¹⁴⁴ Kırca, (1997), s.99.

uyması ve franchise verenin de bunu kontrol etmesi gerekir¹⁴⁵. Acente ile müvekkili arasında sıkı işbirliği olsa da franchise alan ile veren arasındaki kadar sıkı değildir¹⁴⁶. Franchise alanın yükümlülüklerinin sıkı olmasının neticesinde franchise verenin işletmesi ile ilgili bilgi ve becerilerinden yararlanırken, acentelik sözleşmesinde kural olarak müvekkilin böyle bir yükümlülüğü bulunmamaktadır¹⁴⁷.

Acente müvekkilinden yaptığı işin karşılığında bir ücret (komisyon) alırken; franchise alan, sözleşmenin başında franchise verene belli bir miktar ücret verir, ciroya göre de değişen sürekli ücret öderken; franchise alan kazancını malların alım ve tekrar satımındaki farktan sağlar¹⁴⁸.

¹⁴⁵ Kırca, (1997), s. 100, Kayıhan, (2011), s. 76.

¹⁴⁶ Kırca, (1997), s.100, Kayıhan, (2011), s. 76.

¹⁴⁷ Kırca, (1997), s.99, Kayıhan, (2011), s. 76.

¹⁴⁸ Kırca, (1997), s.99, Kayıhan, (2011), s. 76.

4. ACENTELİK SÖZLEŞMESİNİN HÜKÜMLERİ

4.1. Acentenin Yetkileri

Acentenin yetkileri, TTK 105-108. maddeleri arasında düzenlenmiştir. TTK m. 105’de acenteye özel ve/veya yazılı yetkili verilmeden sahip olduğu genel yetkileri, TTK m. 106-107’de acentenin özel ve/veya yazılı yetki verilmeden yapamayacağı yetkileri ile, TTK m. 108’de acentenin yetkisizliği halinde oluşacak durumlar olarak acentenin yetkilerine ilişkin düzenlemelere yer verilmiştir.

4.1.1. Genel olarak yetkileri

Acentenin asıl olan yetkisi, TTK’de aracılık yapmak olarak düzenlenmiştir (TTK m. 105); sözleşme yapma yetkisi istisnai olarak verilmiş olup, acentenin sözleşme yapabilmesi için müvekkilinden özel ve yazılı yetki alması gerekir (TTK m. 107)¹⁴⁹.

Acentenin temsil yetkisi, genel olarak TTK m. 105’de düzenlenmiş olup, aracılık yapan acente ve sözleşme yapma yetkisi olan acente arasında sözleşme yapma yetkisi dışında diğer yetkiler arasında fark gözetilmemiştir¹⁵⁰. Acentenin yetkilerinde özel ve yazılı yetki gerektiren haller ile sözleşme yapma yetkisi kanunda ayrıca düzenlenmiştir.

Acente, aracılıkta bulunduğu veya yaptığı sözleşmelerle ilgili her türlü ihtar, ihbar ve protesto gibi hakkı koruyan beyanları müvekkili adına yapmaya ve bunları kabule yetkilidir (TTK m.105/1). Acente ancak, aracılıkta bulunduğu veya müvekkili ad ve hesabına yaptığı sözleşmelerle ilgili hakkı koruyan beyanları müvekkili adına yapmaya ve bunları kabule yetkilidir¹⁵¹. Hakkı koruyan beyanlar *ihtar*, *ihbar*,

¹⁴⁹ Kınacıoğlu, (1963), s.74, Ayhan, Özdamar, Çağlar, (2011), s. 319, Arkan, (2011), s. 213.

¹⁵⁰ Kayhan, (2011), s. 179.

¹⁵¹ Kaya, (2013), s. 52, m. 105, N. 07a- 07b, Poroy, Yasaman, (2012), s. 247. Acentenin aracılık etmediği veya müvekkili adına akdetmediği sözleşmelere ilişkin beyanları tebellüğ etmeye ve yapmaya yetkili olduğuna ilişkin görüş için bkz. Kınacıoğlu, (1963), s. 77-78.

protesto ile sınırlı değildir; mehil tayini yönündeki beyanlar, ikrar ve kabuller gibi hususlarda da acente yetkilidir¹⁵².

Yargıtay 11. HD, 01.03.1991 tarih, 1991/1261 E., 1991/1402 K. sayılı kararında¹⁵³; acentenin ikrarının, asili bağlayacağı belirtilmiştir.

Yargıtay 12. HD, 06.11.2008 tarih, 2008/15858 E., 2008/19443 K. sayılı¹⁵⁴ kararında; acente, aracılıkta bulunduğu veya akdettiği mukavelelerle ilgili her türlü ihtar, ihbar ve protesto gibi hakkı koruyan beyanları müvekkili namına yapmaya ve bunları kabule yetkili olduğu; müvekkilini temsil eden acenteye karşı müvekkilinin borcunun ödenmesi için icra emri gönderilebileceği belirtilmiştir.

Hakkı koruyan beyanları müvekkili adına yapma ve kabul etme yetkisi için acentenin ayrı yetki alması gerekli değildir; ayrıca bu yetkinin sözleşme ile kaldırılması da mümkün değildir¹⁵⁵. Ancak doktrinde bazı yazarlar, müvekkil ile acente arasında içi ilişkide hakkın koruyucu beyanları yapma veya kabul yetkisi ve de müvekkil namına dava açma yetkisinin kullanım biçiminin serbestçe belirlenebileceği; ayrıca bertaraf edilebileceği; ancak üçüncü kişilerin acenteye karşı beyanda bulunma ve izafeten dava açması halinde, iç ilişkide yapılan bu anlaşmanın üçüncü kişiye karşı ileri sürülemeyeceğini, üçüncü kişilerin acenteye karşı beyanda bulunma ve acenteye izafeten dava imkanının usuli emredici nitelikte olduğunu belirtmektedirler¹⁵⁶.

Acenteye verilen bu yetkiler, aynı zamanda acentenin yükümlülüğüdür¹⁵⁷. Örneğin, TTK m. 111/1 uyarınca acente, müvekkili hesabına teslim aldığı eşyanın taşınma sırasında hasara uğradığına dair belirtiler varsa, müvekkilinin taşıyıcıya karşı dava hakkını teminat altına almak üzere, hasarı tespit ettirmek ve gereken diğer önlemleri almak, eşyayı mümkün olduğu kadar korumak veya tamamen telef

¹⁵² Kaya, (2013), s. 52, m. 105, N. 07a- 07b, Kinacioğlu, (1963), s. 77.

¹⁵³ Karar için bkz. Kaya, (2013), s. 63, m. 105, N. 20, Eriş, (1996), s. 537.

¹⁵⁴ Karar için bkz. http://www.kararevi.com/karars/501706_yargitay-12-hukuk-dairesi-e-2008-15858-k-2008-19443, Kaya, (2013), s. 82, m. 105, N. 61.

¹⁵⁵ Kinacioğlu, (1963), s. 77, Ayhan, Özdamar, Çağlar, (2011), s. 320, Kayıhan, (2011), s. 183.

¹⁵⁶ Kaya, (2013), s. 51, m. 105, N. 06a, İmregün, (1989), s. 167.

¹⁵⁷ Kaya, (2014), s. 73.

olması tehlikesi varsa, BK m. 108 uyarınca yetkili mahkemenin izniyle sattırmak ve gecikmeksizin durumu müvekkiline haber vermekle yükümlüdür.

Acente, aracılıkta bulunduğu veya yaptığı sözleşmelerden doğacak uyuşmazlıklardan dolayı, müvekkili adına dava açabileceği gibi, kendisine karşı da aynı sıfatla dava açılabilir (TTK m.105/2).

Acentenin müvekkili adına davalarda taraf olabilmesi için¹⁵⁸;

-Uyuşmazlığın her şeyden önce bir sözleşmeden kaynaklanması gerekir; kanundan ya da haksız fiilden veya sebepsiz zenginleşmeden kaynaklanan uyuşmazlıklarda acentenin müvekkilini davalarda taraf olarak temsil etme yetkisi bulunmamaktadır¹⁵⁹.

- Ticari temsilcinin aksine, acentenin müvekkilini davada temsil edebilmesi için, müvekkil ile üçüncü kişi arasında oluşan herhangi bir sözleşmeden kaynaklı olması yeterli değildir¹⁶⁰. Uyuşmazlığın doğduğu sözleşmenin ayrıca acentenin aracılık ettiği ya da müvekkili adına yaptığı sözleşme olması gerekir¹⁶¹. Acentenin işlemin kurulmasına hiçbir katkısı olmadığı, müvekkilin doğrudan yaptığı sözleşmelere ilişkin davalarda acentenin temsil yetkisi yoktur¹⁶².

Acentenin müvekkilini davada temsil yetkisi, bir kişinin davada temsiline, ancak bir vekil, avukat marifetiyle yapılabileceğine ilişkin 1136 sayılı Avukatlık Kanunu m. 35'in, aynı Kanunun 35/4. maddesinde saklı tutulan istisnaların bir örneğidir. Acenteye karşı müvekkile izafeten açılan veya acentenin müvekkiline izafeten açtığı davalarda, acentenin davada temsilen bulunmasının doğal neticesi olarak, müvekkil bizzat davayı takip edebileceği gibi, bir vekil marifetiyle de davayı takip edebilir¹⁶³.

¹⁵⁸ Detaylı bilgi için bkz. Kayıhan, (2011), s. 187-190, Kaya, (2014), s. 75-84.

¹⁵⁹ Detaylı bilgi için bkz. Kayıhan, (2011), s. 187-190, Kaya, (2014), s. 81, Kaya, (2013), s. 54, m. 105, N. 09a, Susuz, K., (2011), Acentenin Tacir Adına Dava Açma ve Tacire Karşı Açılan Davalarda Taciri Temsil Etme Yetkisi, Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık Dergisi, S. 110, s. 4, Doğanay, (1990), s. 506, Kayıhan, s. 188.

¹⁶⁰ Kaya, (2013), s. 54, m. 105, N. 09a, Susuz, (2011), s. 5, Kayıhan, s.187.

¹⁶¹ Detaylı bilgi için bkz. Kayıhan, (2011), s. 190-192, Kaya, (2013), s. 54, m. 105, N. 09a.

¹⁶² Kaya, (2014), s. 79, Poroy, Yasaman, (2012), s. 247, Kayıhan, s. 190-192.

¹⁶³ Kaya, (2013), s. 58, m. 105, N. 13.

Acente, müvekkile izafeten yürüttüğü davalarda kanunda özel yetki verilmesi gereken işlemler dışında, hüküm kesinleşinceye kadar davanın takibi için gerekli bütün işlemleri yapabilir¹⁶⁴. Acente, vekilin özel yetkiyle yapabileceği¹⁶⁵ sulh, davanın tamamını ıslah, ibra gibi işlemleri yapamaz; bunları yapabilmesi için acenteye de özel yetki verilmesi gerekir¹⁶⁶.

Yargıtay 11. HD, 16.05.2012 tarih, 2011/687 E., 2012/7893 K. sayılı kararında; davacı sigorta şirketi, taşıma sözleşmesinden kaynaklanan hasar bedelinin taşıyıcı olduklarını iddia ettiği davalılardan rücuen tahsili talebinde bulunduğu, davada davalı şirketlerden biri diğer davalı şirketin acentesi olduğunu, taşıma sözleşmesini de acente sıfatıyla imzaladığını iddia ettiği, taşıma sözleşmesinden kaynaklanan hasar bedeli talepli davalarda asıl taşıyıcı davalı ise onun acentesine husumet düşmeyeceğinden davalı şirketler arasındaki ilişki tespit edilmesi gerektiği belirtilmiştir.

6762 sayılı TTK'den farklı olarak, TTK'de acentelerin ad ve hesabına hareket ettikleri kişilere karşı Türkiye'de açılacak olan davalar sonucunda alınan kararların acentelere uygulanmayacağı ayrıntılı olarak düzenlenmiştir (TTK m. 105/3)¹⁶⁷. Yurtdışında yerleşik olan müvekkile izafeten Türkiye'de acenteye dava açılması hakkı, uygulamada bir süre, alınan ilamın acenteye karşı uygulanabileceği şeklinde yorumlanmış; bu uygulama nedeniyle acenteler, temsil ettikleri kişilerin borçlarını ödemek zorunda bırakılmıştır¹⁶⁸. Acente, temsilci sıfatıyla hareket ederken, asilin borcunu üstlenmez veya bu borca kefil olmaz. Bu konuda yaşanan tereddütleri gidermek için TTK m. 105/3'deki düzenlemeye yer verilmiş ve asile izafeten acente aleyhine açılan davada ancak müvekkil adına karar alınabilir ve alınan kararlar müvekkil adına icra olunabilir.

¹⁶⁴ Üçüncü, S. H. (2013). Acentenin Temsil Yetkisinin Usul Hukuku Kapsamında Değerlendirilmesi, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. XVII, S. 1-2, O. Kürşat Ünal'a Armağan, s. 978.

¹⁶⁵ Vekile özel yetki verilmesi gereken haller için bkz. HMK m. 74.

¹⁶⁶ Susuz, (2011), s. 4.

¹⁶⁷ Detaylı bilgi için bkz. Kayıhan, (2011), s. 193-203, Doğanay, (1990), s. 506-508.

¹⁶⁸ Detaylı bilgi için bkz. Kanun gerekçesi m. 105

Müvekkili adına davada taraf olma yetkisi için acentenin ayrı yetki alması gerekli değildir; ayrıca bu yetkinin sözleşme ile kaldırılması da mümkün değildir¹⁶⁹.

Yargıtay 15. HD, 9.2.2005 tarih, 2004/3652 E., 2005/634 K. sayılı 6762 sayılı TTK zamanındaki kararında; Türkiye Cumhuriyeti içinde merkez veya şubesi bulunmayan yabancı bir ticari işletme adına geçici de olsa yurt içinde işlem yapanlar hakkında 6762 sayılı TTK m. 117 (TTK m. 103/1, a bendi) gereğince acentelik hükümlerinin uygulanacağı; yurt dışındaki yabancı şirkete izafeten yurt içinde işlem yapana karşı dava açılmasının olanaklı olduğu; ancak, bu davada temsilci olan acente aleyhine değil, esas sözleşmede taraf olan firma müvekkil aleyhine hüküm verilebileceği açıkça belirtilmiştir. Ayrıca Yargıtay 12. HD, 13.05.2008 tarih, 2008 / 7474 E., 2008 / 10222 K. sayılı kararında da, acenteye vekil sıfatıyla ilam hükmünün icrası için icra emri çıkarılması mümkünse de; borcun tahsili için acentenin mallarına doğrudan haciz konulamayacağı belirtilmiştir.

Yabancı tacirler adına acentelik yapanlar hakkındaki sözleşmelerde yer alan, TTK 105/2. maddesinin ilk cümlesine aykırı şartların geçersiz sayılacağı düzenlenmiştir; yani yabancı tacirler adına acentelik yapanların müvekkili adına dava açamayacağı ve acentelik sıfatıyla kendisine dava açılmayacağına ilişkin acentelik sözleşmesinde bir düzenleme yapılması halinde bu düzenleme geçersiz sayılacaktır. Madde gerekçesine göre; düzenlemenin amacının, yerli tacirlerin yerleşme ve iş yerleri Türkiye’de bulunduğu için yetkili bir veya birkaç mahkeme bulmak ve onları mahkemeye getirmek güç olmadığından, yabancı tacirlere Türkiye’de dava açılması olanağını sağlamak olduğu belirtilmiştir. Yabancı tacirler adına acentelik yapanlar için getirilen bu düzenlemenin maddedeki yeri de dikkate alındığında, TTK m. 105/1’de yer alan hakkı koruyan beyanları kapsamamaktadır¹⁷⁰. TTK m. 105/2, 2. cümleden çıkan diğer bir sonuç da, acentenin yerli tacirler adına acentelik yapılması halinde, davada taraf olmaya ilişkin düzenlemeye değişiklik yapılabilecektir. Acentenin müvekkilini temsiline ilişkin düzenlemenin amacının üçüncü kişiler korumak olması göz önünde bulundurulduğunda, acentenin yerli tacirler adına acentelik yapıldığı durumlarda

¹⁶⁹ Kınacıoğlu, (1963), s. 78, Ayhan, Özdamar, Çağlar, (2011), s. 321, Kayıhan, (2011), s. 185.

¹⁷⁰ Madde eleştirisi için bkz. Kaya, (2013), s. 60, m. 105, N. 17a.

acente ile müvekkili arasında temsil yetkisinin düzenlenmesi halinde, üçüncü kişiler bakımından bu düzenlemelerin öğrenilmesine ve alenileştirilmesine yönelik bir yol da öngörülmemiş olması isabetli olmamıştır¹⁷¹.

4.1.2. Özel ve yazılı yetki gerektiren haller

Acente, müvekkilinin özel ve yazılı izni veya vekâleti olmadan bizzat teslim etmediği malların bedelini kabule ve bedelini bizzat ödemediği malları teslim almaya yetkili olmadığı gibi, bu işlemlerden doğan alacağı yenilemeye veya miktarını indirmeye de yetkili değildir (TTK m. 106).

Acenteye bu yetkilerin ancak özel ve yazılı izin veya vekâlet şeklinde verilmesi gerekir. Şekil şartı geçerlilik şartıdır¹⁷². Kanunun lafzına göre, bu yetkinin tescil edilmesi zorunlu değildir; tescil edilmesi halinde tescil bildirici nitelikte olur¹⁷³.

Özel ve yazılı izin veya vekaleti olmayan acenteye mal bedelinin ödenmesi, malın teslim edilmesi halinde doğacak her türlü riziko üçüncü kişiye (müşteriye) ait olur¹⁷⁴.

4.1.3. Sözleşme yapma yetkisi

Acentenin sözleşme yapma yetkisi, daha önceki açıklamalarımızda acente türleri kısmında detaylı olarak açıklanmıştır¹⁷⁵. TTK'de acente, esas olarak aracılık yapan acente olarak düzenlenmiş olup, özel ve yazılı bir yetki almadan acente müvekkili adına sözleşme yapmaya yetkili değildir (TTK m.107/1). Acenteye müvekkili adına sözleşme yapma yetkisi veren belgelerin, acente tarafından tescil ve ilan ettirilmesi de zorunludur (TTK m. 107/2).

¹⁷¹ Madde eleştirisi için bkz. Kaya, (2013), s. 61, m. 105, N. 17c.

¹⁷² Kaya, (2013), s. 93, m. 106, N. 04a.

¹⁷³ Üçüncü kişiler yönünden bu yetkinin hüküm ifade edebilmesi için tescil edilmesine yönelik karşı görüş için bkz. Kınacıoğlu, (1963), s. 78

¹⁷⁴ Arkan, (2011), s. 214, Kayıhan, (2011), s. 185, Karayalçın, (1968), s. 530, Doğanay, (1990), s. 510.

¹⁷⁵ Detaylı bilgi için bkz. bölüm 1.3.1.2. 'Sözleşmeleri tacir adına yapan acente'.

4.1.4. Yetkisizlik

Acente sözleşme yaparken müvekkili ad ve hesabına hareket eder, yani doğrudan temsil söz konusudur (BK m. 40)¹⁷⁶. Acente, müvekkili adına sözleşme yapabilmesi için gerekli olan özel ve yazılı yetkiyi almadan veya yetki sınırlarını aşarak, müvekkili adına bir sözleşme yaparsa müvekkili bunu haber alır almaz icazet verdiğini üçüncü kişiye bildirebilir, bildirmediği takdirde acente sözleşmeden kendisi sorumlu olur (TTK m.108).

Acentenin yetkisizliği, TTK' de 6762 sayılı TTK'den farklı olarak¹⁷⁷, BK' deki yetkisiz temsil¹⁷⁸ hükümlerine paralel şekilde düzenlenmiştir. 6762 sayılı TTK m. 122'de acentenin yetkisi olmaksızın veya yetki sınırını aşarak bir sözleşme yaptığını müvekkili haber alır almaz derhal sözleşmeye icazet vermediğini bildirmediği takdirde yapılan işlemler kendisini bağlar iken¹⁷⁹; TTK'nin getirdiği önemli değişiklikle, müvekkilin haber alır almaz icazet verme zorunluluğu artık olmayıp, sessiz kalması halinde icazet vermiş sayılamayacaktır. TTK gerekçesinde 6762 sayılı TTK bu düzenlemenin haksızlık olduğu bu sebeple, normal ve makul olan çözümün kabul edildiği belirtilmiştir¹⁸⁰.

Acentenin yetkisiz temsiline ilişkin düzenlemede BK m. 46/2'de farklı olarak acentenin yetkisiz temsil ile işlem yaptığı üçüncü kişinin müvekkilden, uygun bir süre içinde bu hukuki işlemi onayıp onamayacağını bildirmesini istemesi, bu süre içinde işlemin onanmaması durumunda, üçüncü kişinin bu işlemle bağlı olmaktan kurtulacağına ilişkin düzenlemeye yer verilmemiş olup, bu süre içinde işlemin onanması halinde acentenin sorumluluğu devam edecektir.

¹⁷⁶ Kaya, (2013), s. 98, m. 107, N. 08.

¹⁷⁷ 6762 sayılı Kanundaki hükmün üçüncü kişiyi adaletsiz bir şekilde korumakta olduğuna ilişkin detaylı bilgi için bkz. madde gerekçesi m. 108

¹⁷⁸ Detaylı bilgi için bkz. BK m. 46-47.

¹⁷⁹ Detaylı bilgi için bkz. Kınacıoğlu, (1963), s. 79, Kayıhan, (2011), s. 203-212, Kaya, (2013), s. 102, m. 108, N. 01.

¹⁸⁰ Detaylı bilgi için bkz. madde gerekçesi m. 108, benzer görüş için bkz. Ayan, (2010), s. 91.

4.2. Acentenin Hak ve Borçları

4.2.1. Acentenin hakları

Acente, tacir olduğu hallerde tacir olmanın neticesinde sahip olduğu haklar dışında, acentelik sözleşmesi gereğince de özel haklara sahiptir. TTK'de acentenin hakları ayrıntılı olarak düzenlenmiş olup, bunların en önemlisi acentenin ücret isteme hakkıdır (TTK m.113-116). Bunun dışında acentenin olağanüstü masrafların karşılanmasını isteme hakkı (TTK m.117), faiz isteme hakkı (TTK m.118), hapis hakkı (TTK m. 119), inhisar hakkı (TTK m.104) kanunda düzenlenmiştir. Ayrıca acentenin İİK 206. maddesi uyarınca, müvekkil tacir hakkında iflasın açılmasından bir yıl içinde acentelik sözleşmesinden doğan bütün alacakları için imtiyazlı olup, üçüncü sırada yer alır¹⁸¹.

4.2.1.1. Ücret hakkı

Acente, acentelik sözleşmesinin tam iki tarafa borç yükleyen, kendine özgü, sürekli bir iş görme sözleşmesi niteliği nedeniyle *ücret isteme hakkına*¹⁸² sahiptir¹⁸³. Acentenin bu temel hakkı aynı zamanda müvekkilin de ana borcunu oluşturur¹⁸⁴. Ücret, kural olarak, acentenin faaliyetlerinin, acentelik sözleşmesine bağlı yükümlülüklerinin mali karşılığıdır¹⁸⁵.

Madde gerekçesinde belirtildiği gibi, acentenin en önemli hakkı olan ücret hakkını düzenleyen 6762 sayılı TTK'de acentenin ücrete hak kazandığı haller ve ücrete hak kazanma zamanı gibi birçok yönden yetersizdi, kanunun içerdiği bu boşluklar uygulamada güçlükler yaratmıştır¹⁸⁶. TTK'de 6762 sayılı TTK'deki bu

¹⁸¹ Kayıhan, (2011), s. 156, Kuru, B., Arsan, R., Yılmaz, E. (1996), İcra İflas Hukuku, (9. Bası), Ankara, yetkin Yayınları, s. 467.

¹⁸² 6762 sayılı TTK'deki provizyon (ücret) isteme hakkına ilişkin detaylı bilgi için bkz. Kınacıoğlu, (1963), s. 57-68, Kayıhan, (2011), s. 123-141.

¹⁸³ Kayıhan, (2011), s. 123.

¹⁸⁴ Kaya, (2014), s. 182, Kaya, (2013), s. 130, m. 113, N. 06, Bahtiyar, M. (2003). Ticari İşletme Hukuku, İstanbul; Beta Basım Yayım, s. 133.

¹⁸⁵ Kaya, (2013), s. 129, m. 113, N. 06, Cengiz, (2011), s. 155.

¹⁸⁶ Kaya, (2014), s. 184, Kaya, (2013), s. 128, m. 113, N. 02, Ayan, (2010), s. 92-97.

eksiklikler göz önünde bulundurularak, Alman Ticaret Kanunu § 87 esas alınarak düzenleme yoluna gidilmiştir¹⁸⁷.

TTK 113. maddesi acentenin ücrete hak kazanmasına ilişkin ilkeyi ortaya koymaktadır. Hüküm mutlak emredici nitelikte değildir¹⁸⁸. TTK m. 120/1, d bendinde müvekkilin borcu olarak sayılan '*acentenin istemeye hak kazandığı ücretin ödenmesi*' borcunun TTK m. 120/2 uyarınca *acentenin aleyhine düzenlenemeyeceğine* ilişkin düzenlemede emredici olan husus, kazanılan ücretin ödenmesi olup; ücretin koşullarının belirlenmesi emredici değildir¹⁸⁹.

Acentenin ücrete hak kazanabilmesi için, TTK m. 113 uyarınca, bazı şartların oluşması gerekir. Acentenin ücrete hak kazandıran hukuki olgulardan önce ücrete hak kazanabilmesi için acente ile müvekkili arasında bir acentelik sözleşmesinin kurulması gerekir; ancak ücrete hak kazanmak için acentelik sözleşmesinin devam ediyor olması zorunlu değildir¹⁹⁰.

Acente, *acentelik ilişkisinin devamı süresince* iki halde ücrete hak kazanır (TTK m. 113/1).

a) Birinci hal, acentelik ilişkisinin devamı süresince kendi çabasıyla üçüncü kişilerle kurulan işlemlerdir; bu durumda acente aracılık yapmış ve/veya sözleşme kurmuştur. Acentenin çabasıyla ile kurulan işlem arasında sebep-sonuç ilişkisi vardır; işlemin kurulmasındaki tek sebebin veya en önemli sebebin acentenin çabasının olması gerekmez, işlemin kurulmasına etki eden sebeplerden yalnızca biri acentenin çabası olabilir¹⁹¹. İşlemin kendi çabasıyla kurulduğunu acentenin ispat etmesi gerekir (MK m. 6)¹⁹².

b) İkinci hal ise; acentenin, acentelik ilişkisinin devamı süresince kazandırdığı üçüncü kişilerle kurulan işlemlerdir. Bu durumda, acente işlemin yapılmasına

¹⁸⁷ Kaya, (2013), s. 128, m. 113, N. 03.

¹⁸⁸ Kaya, (2013), s. 129, m. 113, N. 04.

¹⁸⁹ Kaya, (2013), s. 129, m. 113, N. 04.

¹⁹⁰ Kaya, (2013), s. 130, m. 113, N. 07.

¹⁹¹ Kaya, (2014), s. 197-198.

¹⁹² Kaya, (2013), s. 132, m. 113, N. 10.

aracılık yapmamış, sözleşmeyi kurmamıştır; söz konusu işlem ya doğrudan ya da başkasının aracılığıyla yapılmıştır; fakat işlemin yapıldığı kişinin müvekkilince müşteri olarak kazanılmasında acente rol oynamıştır. Bu durumda acentenin çabası, işlemin kurulmasını doğrudan olmasa da dolaylı olarak etkilemektedir¹⁹³.

Ücrete hak kazanmak bakımından aracı ve sözleşme yapan acente arasında fark bulunmamaktadır. Acentenin türüne göre, esas olan aracılık veya sözleşme yapma faaliyetidir.

Ücreti doğuran olgu, kural olarak, sözleşmenin kesin (nihai) ve hukuken geçerli bir şekilde *kurulmasıdır*; yani müvekkil ile üçüncü kişi arasında yapılan sözleşmenin hukuka, ahlaka aykırı veya ifanın imkansız olmaması ya da şekil şartlarına uygun olması gerekir¹⁹⁴. Önsözleşme ve sözleşme vaadi ücreti doğurmaz¹⁹⁵. Geciktirici şarta bağlı olan ve kısım kısım icra edilen sözleşmelerde ücret sorunu TTK m. 114/1 uyarınca kurulan işlem yerine getirildiği anda ve ölçüde ücrete hak kazanma sorunu çözülür. Geciktirici şarta bağlı sözleşmelerde geciktirici şart gerçekleşince sözleşme kesinlik kazanacağı için geciktirici şart gerçekleşince acente ücrete hak kazanır (BK m. 170/2)¹⁹⁶. Kısım kısım icra edilen sözleşmelerde de kurulmuş bir sözleşme vardır¹⁹⁷. Sözleşmenin bozucu şarta bağlı olması halinde başlangıçta kurulmuş geçerli bir sözleşme vardır ve de bu durumda acente ücret hak kazanır; ancak, bozucu şart gerçekleşmesi ve de sözleşmenin ortadan kalkması halinde acente ücret talep edemez ve ödenmiş ücret varsa iade edilmesi gerekir¹⁹⁸.

Acentenin çabası, çalışma ve çabalarının yoğunluğu ve düzeyi ne olursa olsun, işletme (müvekkil) sözleşmeyi kurup kurmamakta serbesttir. Acente, müvekkili sözleşmeyi kurmaya zorlayamaz; ancak, şartları varsa tazminat

¹⁹³ Kaya, (2014), s. 201.

¹⁹⁴ Kaya, (2014), s. 193, Kaya, (2013), s. 133, m. 113, N. 10a.

¹⁹⁵ Kaya, (2013), önsözleşme ve sözleşme vadinin TTK m. 113/3 uyarınca ücrete hak kazandırılabilceğini belirtmektedir. Detaylı bilgi için bkz. Kaya, (2013), s. 133, m. 113, N. 11.

¹⁹⁶ Kaya, (2013), s. 133, m. 113, N. 12.

¹⁹⁷ Kaya, (2013), s. 133, m. 113, N. 13.

¹⁹⁸ Kaya, (2013), s. 133, m. 113, N. 12.

isteyebilir. Müvekkil aracılık edilen sözleşmenin ekonomik getirisinin az olması ya da beklentiyi karşılamaması nedeniyle acenteye ücret ödenmekten kaçınamaz¹⁹⁹.

İki veya daha çok acentenin birbirlerini izleyerek faaliyette bulunmuş olmaları halinde TTK m. 114/3 uyarınca halef acentenin ücret hakkı, selef bir hakka sahip değilse veya sahip olduğu ölçüde (oranda) bulunur (TTK m.113/1, 2. cümle).

İşlemin kurulmasında birden fazla acentenin farklı şekillerde etki etmesi hallerinde, ücretin kime ve nasıl ödeneceği hususunda TTK bir düzenleme bulunmamaktadır. Örneğin, müşterinin kazanılmasına bir acente, işlemin kurulmasına da başka bir acentenin çabası sağlamış olabilir. Alman Ticaret Kanunu'nda tarafların bu konuyu sözleşme ile belirlenmesi gerektiği düzenlenmiştir²⁰⁰. Birden fazla acente işlemin kurulmasına farklı şekillerde etki etmesi halinde her bir acenteye ücretin tamamının ödenmesi, müvekkil açısından tercih edilebilir bir durum olmazken; ücretin bölüşülmesi halinde ise; acente de özellikle diğer acentelerin faaliyetlerinden habersizce yaptığı çabaları neticesinde ücretin tamamını almak isteyecektir²⁰¹. Kanaatime göre; acentenin müvekkilinin diğer acentelerle ilişkisini tam olarak bilmesi mümkün olmayacağından ve de müvekkilin acentelik ilişkisi içerisinde bulunan kişilerle bu durumu sözleşme yaparak düzenleme imkanı da bulunduğundan, sözleşme düzenlenmemesi halinde acentelerin ücreti tam kazanması gerekir.

Müvekkil, TTK m. 104 uyarınca acentenin inhisar hakkı nedeniyle aynı zamanda ve aynı yer veya bölge içinde aynı ticaret dalı ile ilgili olarak birden fazla acente atayamaz. Acenteye belli bir bölge veya müşteri çevresi bırakılmışsa, acentelik ilişkisinin devamı süresince bu bölgedeki veya çevredeki müşterilerle kendi katkısı olmadan kurulan işlemler için (TTK m. 113/2) ücrete hak kazanır. Bölge, belirli sınırlarla belirlenmiş coğrafi alanı; müşteri çevresi ise, müvekkil tarafından nitelikleri belirlenmiş olan belli müşterileri ifade etmektedir²⁰². Bu durumda ücrete hak kazanma acentenin inhisar hakkının ve yükümlülüğünün bir

¹⁹⁹ Kaya, (2014), s. 195.

²⁰⁰ Kaya, (2014), s. 203.

²⁰¹ Detaylı bilgi için bkz. Kaya, (2014), s. 204, dn. 82 ve 83.

²⁰² Kaya, (2014), s. 206, Kınacıoğlu, (1963), s. 60, Kayıhan, (2011), s. 121.

sonucudur ve hakkaniyet gereğidir²⁰³. İnhisar hakkının TTK m. 104 uyarınca yazılı olarak kaldırıldığı hallerde, acente, faaliyette bulunduğu yer ve bölgede kurulan işlemler için ücret isteyemeyecektir; ancak şartları oluşursa TTK m. 113/1, 3 uyarınca ücrete hak kazanabilir²⁰⁴.

Acente, *acentelik ilişkisinin bitmesinden sonra* kurulan işlemler için de iki halde ücrete hak kazanır (TTK m. 113/3). Düzenlemeye göre;

a) Birinci hal; acente, işleme aracılık etmişse veya işlemin yapılmasının kendi çabasına bağlanabileceği ölçüde işlemi hazırlamış ve işlem de acentelik ilişkisinin bitmesinden sonra uygun bir süre içinde kurulmuşsa ücrete hak kazanır.

İşleme aracılık etmek, acente aracılık yapan acente veya sözleşme yapan acente olursa olsun, en doğal acentelik faaliyetidir²⁰⁵. İşlemin hazırlanması ise, üçüncü kişiyle işlemin kurulmasına hazırlamayı ifade eder; acente ancak, kendi çabasıyla işlemin yapılmasına yaptığı katkı ölçüsünde ücrete hak kazanır²⁰⁶.

Acentenin ücrete hak kazanabilmesi için, işleme aracılık etmesi ya da işlemin hazırlanmasına katkı sağlaması halinde acentelik ilişkisi sona erdikten sonra işlem uygun bir süre içinde kurulması gerekir. Uygun süre, somut olayın özellikleri, işin niteliği, teamüller gibi objektif unsurlar dikkate alınarak belirlenecektir²⁰⁷.

b) İkinci hal; TTK m.113'ün birinci veya ikinci fıkraların birinci cümleleri uyarınca ücret istenebilecek bir işleme ilişkin olarak üçüncü kişinin icabı, acentelik ilişkisinin sona ermesinden önce acenteye veya müvekkile ulaşmışsa, acente ücrete hak kazanır. Bu durumda, acentelik ilişkisi devam ederken acentenin çabası veya katkısı ile ya da acenteye belli bir bölge veya müşteri çevresi bırakılmışsa katkısı olmasa bile üçüncü kişinin icabı acenteye ya da müvekkiline

²⁰³ Kaya, (2013), s. 134, m. 113, N. 15.

²⁰⁴ Kaya, (2013), s. 134, m. 113, N. 15a.

²⁰⁵ Kaya, (2013), s. 136, m. 113, N. 18.

²⁰⁶ Kaya, (2013), s. 136, m. 113, N. 18.

²⁰⁷ Kaya, (2014), s. 217, Kaya, M. İ., (2008). Türk Ticaret Kanunu Tasarısına Göre Acentenin Ücrete Hak Kazandığı Haller ve Ücrete Hak Kazanma Zamanı, Batider, C. XXIV, S. 4, 34-35, Kaya, (2013), s. 136, m. 113, N. 18b.

ulaşmış; fakat işlem kurulmamıştır. Acente, acentelik ilişkisi sona ermeseydi çabası veya katkısı ya da inhisar hakkı nedeniyle bu durumda ücrete zaten hak kazanacaktı²⁰⁸.

TTK'de acentelik ilişkisi bittikten sonra hangi süre içinde işlemin kurulmuş olması gerektiğine, hatta TTK m. 113/3, a bendindeki gibi uygun bir süreye yönelik de bir düzenleme bulunmamaktadır. Doktrinde bir görüş, işlemin çok uzun süre sonra kurulması halinde bile, acentenin ücrete hak kazanacağını belirtirken²⁰⁹; diğer bir görüş de, TTK m. 113/3, a bendindeki uygun sürenin bu durumda da uygulanması gerektiğini savunmaktadırlar²¹⁰. Kanaatime göre, BK' deki sözleşmenin kurulmasına ilişkin düzenlemeler dikkate alındığında icapla bağlılık süresi BK m. 4 uyarınca hazır olanlar arasında kabul için süre belirlenmeksizin yapılan icap hemen kabul edilmezse, icapçı icabında kurutulur; BK m. 5 uyarınca hazır olmayanlar arasında kabul için süre belirlenmeksizin yapılan icap ise, zamanında ve usulüne uygun olarak gönderilmiş bir yanıtın ulaşmasının beklenebileceği ana kadar icapçı icabıyla bağlı olacaktır. BK ve TTK birlikte değerlendirildiğinde, sözleşmenin kurulması için icap ve kabul için öngörülen süreler dikkate alındığında, işlemin kurulmasının uzun süre (yıllarca) sürmesi pek mümkün olmadığından acente, acentelik ilişkisi bittikten sonra işlem ne zaman kurulursa kurulsun ücrete hak kazanacaktır.

Acentelik ilişkisinin bitmesinden sonra kurulan işlemler için ödenecek ücretin, hâl ve şartlara göre paylaşılması hakkaniyet gereği ise, sonraki acente de uygun bir pay alır (TTK m. 113/3, son cümle). Ücretin bu durumda önceki ve sonraki acente arasında paylaşılması hakkaniyet gereğidir; önceki ve sonraki acente arasındaki ücret belirlenirken işlemin kurulmasındaki katkıları dikkate alınarak payları belirlenmelidir²¹¹.

Acente, müvekkilinin talimatına uygun olarak tahsil ettiği paralar için de ayrıca tahsil komisyonu isteyebilir (TTK m. 113/4). TTK'de getirilen yeniliklerden biri de tahsil komisyonudur. Kural olarak, kurulan işlemlerden dolayı müşterilerin

²⁰⁸ Kaya, (2013), s. 137, m. 113, N. 19.

²⁰⁹ Kaya, (2008), s. 34-35, Kaya, (2014), s. 218.

²¹⁰ Kaya, (2013), s. 138, m. 113, N. 20.

²¹¹ Kaya, (2013), s. 139, m. 113, N. 22a.

ödeyeceği bedelin tahsili, acentenin görevi değildir; müvekkil acenteye tahsil için yetki verebilir²¹². Yetkinin verilmesinin herhangi bir şekli şartı bulunmadığı gibi, açık veya zımni olarak da verilebilir²¹³. Tahsil yetkisi, sadece acentenin aracılık ettiği veya akdettiği sözleşmelerle sınırlı olmayabilir; müvekkile ait acentelik sözleşmesi kapsamı dışındaki işlemlerle ilgili de olabilir²¹⁴. Tahsil komisyonun ne kadar ödeneceği sözleşme ile belirlenebileceği gibi, sözleşmede hüküm bulunmaması halinde TTK m. 115 uyarınca, acentenin bulunduğu yerdeki ticari teamüle, teamül de mevcut değilse hâlin gereğine göre o yerdeki asliye ticaret mahkemesince belirlenmesi gerekir.

Acentenin ücrete hak kazanma zamanı, TTK m. 114' te üçüncü kişi ile yapılan sözleşmenin ifası²¹⁵ esas olarak düzenlenmiştir²¹⁶. Düzenlemeye göre; acente, kurulan işlem yerine getirildiği anda ve ölçüde ücrete hak kazanır.

Müvekkil ile müşteri arasında işlemin kurulması ücretin ödenmesi için yeterli olmayıp, ayrıca kurulan işlemin ifa edilmesi (yerine getirilmesi) gerekir²¹⁷. Kurulan işlemin ifasından anlaşılması gereken, kurulan işlemde temel edimleri yerine getirilmesidir²¹⁸. Kurulan işlemde ne zaman ifa edildiği de sözleşmenin türü, niteliği, sözleşme hükümleri dikkate alınarak belirlenecektir²¹⁹.

TTK m. 114' de esas alınan *ifa zamanı ve ölçüsü* gereğince, acente müvekkil ile üçüncü kişi arasında kurulan işlemin bir tarafça kısmen veya tamamen ifa edilmesine, ifa edilmemesine ya da ifa edilmeyeceğinin anlaşılması hallerine göre ücrete hak kazanacaktır²²⁰.

Kurulan işlemin kısmen ifa edilmesi ve kısmi ifayı karşı tarafın kabul etmesi halinde, acente kısmi oranda ücrete hak kazanır. Sözleşme ifa edilmeye

²¹² Kayıhan, (2011), s. 125, Kaya, (2014), s. 220, Kaya, (2013), s. 139, m. 113, N. 23.

²¹³ Kaya, (2014), s. 220-221.

²¹⁴ Kaya, (2013), s. 140, m. 113, N. 23a.

²¹⁵ Kaya, (2014), s. 195, Kaya, (2013), s. 144, m. 114, N. 01.

²¹⁶ Arkan, (2011), s. 210.

²¹⁷ Kaya, (2014), s. 224, Kaya, (2013), s. 146, m. 114, N. 09.

²¹⁸ Kaya, (2013), s. 148, m. 114, N. 10a.

²¹⁹ Kaya, (2013), s. 148, m. 114, N. 10a.

²²⁰ Kaya, (2013), s. 147, m. 114, N. 09.

başlanması, fakat tamamen ifa edilmeden acentelik ilişkisinin sona ermesi halinde ücret hakkı etkilenmez²²¹.

Ücretin talep edilebilmesi açısından işlemin müvekkil mi üçüncü kişi mi tarafından ifa edildiği önemli değildir²²²; ancak, müvekkil veya üçüncü kişi tarafından ifa edilmesi ücret hakkı açısından farklı sonuçlar doğurmaktadır²²³. Acente üçüncü kişi işlemi ifa ettiğinde herhalde şartsız ücrete hak kazanırken; müvekkil ifa ettiğinde üçüncü kişinin işlemi yerine getirip getirmemesi bozucu şartına göre ücrete hak kazanır²²⁴.

Müvekkil işlemi yerine getirince, acente, izleyen ayın son günü istenebilecek uygun bir avansa hak kazanır. Aracılık edilen sözleşmeyi müvekkilin kısmen veya tamamen yahut öngörüldüğü şekliyle yerine getirmeyeceği kesinleşse bile, acente ücret isteyebilir. Müvekkile yüklenemeyen sebeplerle sözleşmenin yerine getirilemediği hâlde ve ölçüde acentenin ücret hakkı düşer. Müvekkile yüklenemeyen sebeplerden²²⁵ anlaşılması gereken, ifa imkansızlığı değildir; müvekkil ve/veya çalışanlarının da kusurunun bulunmadığı ifanın gerçekleşmesine engel olan sebeplerdir²²⁶.

Acente, üçüncü kişi kurulan işlemi yerine getirdiği anda ve ölçüde, her halde, ücrete hak kazanır. Üçüncü kişinin işlemi yerine getirmeyeceği kesinleşirse, acentenin ücret hakkı düşer; ödenmiş tutarlar geri verilir.

Ücretin ödenme zamanı taraflarca belirlenebilir. Sözleşmede hüküm yoksa, acenteye ücretin ücret isteme hakkının doğumu tarihinden itibaren en geç üç ay içinde ve her hâlde sözleşmenin sona erdiği tarihte ödenmesi gerekir (TTK m. 116/1). Ücret hakkı, kurulan işlemin ifası ile doğar²²⁷.

²²¹ Kaya, (2013), s. 149, m. 114, N. 11, Kaya, (2014), s. 225, Kaya, (2008), s. 38-39.

²²² Kaya, (2013), s. 147, m. 114, N. 09, Alman Ticaret Kanunu § 87a paragrafı esas alınarak düzenlenen maddenin mehaz Kanun'dan farklı olarak kim tarafından ifa edileceğinin açıkça belirtilmemesinden kaynaklı oluşan muğlaklık nedeniyle mehaza uygun hale getirilmesi gerektiğine ilişkin detaylı bilgi için bkz. Kaya, (2013), s. 145-146, m. 114, N. 04-05.

²²³ Kaya, (2014), s. 224.

²²⁴ Detaylı bilgi için bkz. Kaya, (2014), s. 224-228, Kaya, (2008), s. 38.

²²⁵ Müvekkile yüklenemeyen sebepler için bkz. Kaya, (2008), s. 43-44, Kaya, (2014), s. 235-236.

²²⁶ Kaya, (2014), s. 235.

²²⁷ Kaya, (2013), s. 162, m. 116, N. 05.

Ücret istemi, muacceliyeti ve hesaplanması bakımından önemli olan bütün konular hakkında acente bilgi istediği takdirde müvekkil bu bilgileri vermek zorundadır (TTK m. 116/2). Ayrıca acente, ücrete bağlı işlemlere ilişkin defter kayıtlarının suretlerinin de kendisine gönderilmesini müvekkilinden isteyebilir (TTK m. 116/2). Müvekkil, defter suretini vermekten kaçınırsa ya da defterlerin doğruluğu ve tamlığı konusunda kuşku duymayı gerektiren haklı nedenler varsa, acente, ticari defter ve belgelerin ilgili kısımlarını ya kendisi inceler ya da bir uzmana inceletebilir. Müvekkil buna izin vermezse mahkeme duruma en uygun şekilde karara bağlar (TTK m. 116/2). TTK 116/1-2 maddelerinin aksinin kararlaştırılması acentenin aleyhine olduğu ölçüde geçersizdir (TTK m. 116/3).

Acenteye ödenecek ücretin sözleşmede aksine bir hüküm yoksa para ile ifa edilen borç olması nedeni ile acentenin bulunduğu yerde ödenmesi gerekir (BK m.89)²²⁸.

Acenteye verilecek ücretin miktarı sözleşme ile belirlenebilir, sözleşmede hüküm yoksa acentenin bulunduğu yerdeki ticari teamüle, teamül de yoksa hâlin gereğine göre o yerdeki asliye ticaret mahkemesince belirlenir (TTK m. 115). Acenteye verilecek ücret sabit bir miktar²²⁹ veya yapılan işin belli bir yüzdesi ya da ciro üzerinden yüzdesi şeklinde belirlenebileceği gibi, ücretin para ve belirli bir meblağ olması da zorunlu değildir²³⁰.

Acentelik sözleşmesinden doğan ücrete ilişkin alacak hakkı, BK 147/1, 5. bendi²³¹ gereğince 5 yıllık zamanaşımına tabidir. Zamanaşımı, ücret hakkı muaccel olduğu tarihte başlar (BK m. 149).

²²⁸ Kınacıoğlu, (1963), s. 65, Kayıhan, (2011), s. 139.

²²⁹ Ücretin sabit bir miktar olarak belirlenmesi halinde acentenin bağımsız olamayacağına ilişkin görüş için bkz. Arkan, (2011), s. 198, Ülgen, Teoman, Helvacı, Kendigelen, Kaya, Ertan, (2006), s. 647, Doğanay, (1990), s. 519.

²³⁰ Kaya, (2014), s. 183, Kaya, (2013), s. 156-157, m. 115, N. 01.

²³¹ BK m. 147/1, 5. bent' teki düzenlemeye göre, vekalet, komisyon ve acentelik sözleşmelerinden, ticari simsarlık ücreti alacağı dışında, simsarlık sözleşmesinden doğan alacaklara 5 yıllık zamanaşımı uygulanır.

4.2.1.2. Olağanüstü masrafların karşılanmasını isteme hakkı

Acente, işletmesinin olağan masraflarını bağımsız tacir yardımcısı olmasının neticesinde bizzat kendi karşılaması gerekir²³²; ancak acentenin olağanüstü giderlerin ödenmesini isteme hakkı vardır (TTK m. 117).

Olağanüstü giderler, müvekkilinin talimatıyla ya da acentenin vekaletsiz işgören sıfatıyla müvekkilinin çıkarlarını korumak amacıyla giriştiği işlerin gerektirdiği giderlerdir²³³. Örneğin, olağan giderler malları tanıtmak için yapılan giderler; posta, telefon, vb. haberleşme giderleri gibi acentenin işletmesi gereğince yaptığı masraflardır²³⁴. Masrafın olağanüstü olup olmadığı, somut olaya göre değerlendirmek gerekir²³⁵.

Acentenin olağanüstü masrafların isteyebilmesi için, ücret hakkının kazanılmasına şart değildir²³⁶.

Taraflar, olağan masrafların talep edilebilmesi hususunda, acentenin bağımsızlığına ve de acentelik sözleşmesinin niteliğine aykırı olmamak şartıyla, anlaşabilirler²³⁷. Anlaşma olmaması halinde, ancak olağan masrafların istenmesi, ticari örf ve adet veya teamül varsa mümkündür²³⁸.

Acente, olağanüstü masraf yapmadan önce müvekkilinin talimatını almalı ve talimata göre hareket etmesi gerekir; talimat almak mümkün değilse veya gecikme durumunda müvekkili zarar uğrayacaksa, acentenin menfaati koruma yükümlülüğünün bir sonucu olarak olağanüstü masraf gerektiren işlemi yapması gerekir²³⁹.

²³² Kinacıoğlu, (1963), s. 70, Arkan, (2011), s. 211, Kaya, (2014), s. 262, Kaya, (2013), s. 171-172, m. 117, N. 03, Doğanay, (1990), s. 516.

²³³ Arkan, (2011), s. 212, Poroy, Yasaman, (2012), s. 252, Kinacıoğlu, (1963), s. 70, Kayıhan, (2011), s. 152, Kaya, (2014), s.265.

²³⁴ Arkan, (2011), s. 212, Kaya, (2014), s.264.

²³⁵ Arkan, (2011), s. 212, Kayıhan, (2011), s. 152, Kaya, (2014), s.265, Kaya, (2013), s. 173, m. 117, N. 05, Cengiz, (2011), s. 161.

²³⁶ Kaya, (2013), s. 173, m. 117, N. 06, Kaya, (2014), s. 266.

²³⁷ Kaya, (2013), s. 172, m. 117, N. 03a.

²³⁸ Kaya, (2013), s. 172, m. 117, N. 03b.

²³⁹ Kaya, (2013), s.173.

Olağanüstü masrafların ve avansların ödenme zamanına ilişkin TTK bir düzenleme yoktur. Doktrin de bir kısım görüş TTK m. 116/1' de öngörülen ücretin ödenme zamanının kıyasen uygulanması gerektiğini savunurken²⁴⁰; bir görüş bu düzenlemenin azami süre olduğu, daha önce talep edilmesine, ihtar ve ihbara gerek olmadığını savunmaktadır²⁴¹. Kanaatime göre, olağanüstü masraflar, ücret hakkından tamamen bağımsız olduğundan, masraf yapıldığı andan itibaren acente tarafından istenebilir.

4.2.1.3. Faiz İsteme Hakkı

Acente TTK m. 118 uyarınca; avans ve olağanüstü giderler için, ödeme tarihinden itibaren faize hak kazanır. Faiz²⁴², sözleşme ile taraflarca serbestçe kararlaştırılabilir, sözleşmede hüküm bulunmaması halinde 3095 sayılı Kanun gereğince belirlenir (TTK m. 8)²⁴³.

4.2.1.4. Hapis hakkı

Hapis hakkı, kanuni şartların gerçekleşmesi halinde, alacaklıya zilyetliğinde bulunan ve geri verilmesi gerekli olan borçluya ait taşınır mallar ve kıymetli evrakı geri vermeyerek alacağın teminatı olarak alıkoyma ve paraya çevirme yetkisi veren bir ayni haktır (TMK m. 950)²⁴⁴. Hapis hakkı, aynı bir sözleşmeye gerek olmaksızın kanuni şartlar oluştuğunda kendiliğinden doğar²⁴⁵.

Acentenin hapis hakkı, TTK m. 119 düzenlenmiştir. Düzenlemeye göre; acente, müvekkilindeki bütün alacakları ödeninceye kadar, acentelik sözleşmesi dolayısıyla alıp da gerek kendi elinde gerek özel bir sebebe dayanarak zilyet olmakta devam eden bir üçüncü kişinin elinde bulunan taşınır ve kıymetli evrak

²⁴⁰ Kinacıoğlu, (1963), s. 71, Kayıhan, s. 155.

²⁴¹ Kaya, (2013), s. 173-172, m. 117, N. 08, Kaya, (2014), s. 266.

²⁴² Ticari işlerde faize ilişkin detaylı bilgi için bkz. Poroy, Yasaman, (2012), s. 81-105.

²⁴³ Kayıhan, acentenin tacir olması nedeni ile TTK 12 ve 19. maddeleri uyarınca TTK 118. maddede faize hak kazanmasına ilişkin düzenleme yapılması gereksiz olduğunu belirtmektedir. Kayıhan, (2011), s. 154, benzer görüş için bkz. Kaya, (2013), s. 175, m. 118, N. 01.

²⁴⁴ Oğuzman, M., K., Seliçi, Ö., Özdemir-Okyay, S., (2004), Eşya Hukuku, İstanbul, Filiz Kitabevi, s. 791.

²⁴⁵ Oğuzman, Seliçi, Özdemir-Okyay, (2010), s. 791

ile herhangi bir eşyayı temsil eden senet aracılığıyla kullanabildiği mallar üzerinde hapis hakkına sahiptir (TTK m.119/1).

Acente, müvekkiline ait taşınır eşya veya kıymetli evrak üzerinde dolayısıyla zilyet olsa da hapis hakkını kullanabilir. Acente, bütün alacakları için hapis hakkını kullanabilir²⁴⁶. Örneğin acente, tahsil komisyonu, olağanüstü masraflar, tazminatlar için hapis hakkını kullanabilir.

Acentenin alacağı ile üzerinde hapis hakkını kullandığı şey arasında bağlantı bulunması noktasında doktrinde farklı görüşler bulunmaktadır. Doktrinde bir görüş, bağlantı şartını ararken²⁴⁷; bir diğer görüş, kanunun lafzından yola çıkarak bağlantı şartı aransa idi, TTK m.119/4'de TMK m. 950/2 saklı tutmak yerine tamamını saklı tutması gerektiği, acentenin hapis hakkını kullanması açısından TMK m. 950/2 uyarınca *doğal bağlantı karinesinin* varlığını²⁴⁸ savunmaktadır. Diğer bir görüşe ise; müvekkilin yanı sıra acentenin tacir konumunda olduğu hallerde, TMK m. 950/2 uyarınca *doğal bağlantı karinesi* uygulama bulur²⁴⁹. Kanaatime göre; TMK m. 950/2 ve TTK m. 119/4'deki saklı tutması da göz önüne alındığında, ticari işlerde²⁵⁰ doğal bağlantı karinesinin uygulanması gerekeceğinden, bağlantı şartı aranmaması gerekir.

Acente tarafından müvekkile ait mallar sözleşme veya kanun gereği satıldığı takdirde, acente bu malların bedelini ödemekten de kaçınabilir (TTK m.119/2).

Acente kural olarak, muaccel alacaklar üzerinde hapis hakkını kullanabilir; ancak müvekkil aciz halinde ise alacak muaccel olmasa da acentenin hapis hakkı bulunur (TTK m. 119/3).

²⁴⁶ Kayihan, (2011), s. 145, Kaya, (2013), s. 178, m. 119, N. 03a, Doğanay, (1990), s. 522.

²⁴⁷ Detaylı bilgi için bkz. Kınacıoğlu, (1963), s. 68-69.

²⁴⁸ Detaylı bilgi için bkz. Kayihan, (2011), s. 145-146, Kaya, (2013), s. 180, m. 119, N. 09, Cengiz, (2011), s. 161.

²⁴⁹ Detaylı bilgi için bkz. Arkan, (2011), s. 213.

²⁵⁰ Ticari iş kavramı için bkz. Poroy, Yasaman, (2012), s. 71-78, Ayhan, R. (2013). Ticari İş Kavramı ve Tacir Sifatına Bağlanan Ücret ve Sözleşme Cezalarının İndirilmesini İsteyememe, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. XVII, S. 1-2, O. Kürşat Ünal'a Armağan, s. 293-302.

Acente, paraya çevrilmeye elverişli olmayan taşınırılar üzerinde (TMK m. 951/1), acentenin üstlendiği yükümlülükle veya müvekkilin teslim sırasında ya da daha önce verdiği talimatla veya kamu düzeniyle bağdaşmayan hallerde (TMK m. 951/2) hapis hakkını kullanamaz.

Acentenin alacağı ödenmezse veya alacağı karşı yeterli güvence gösterilmezse acente, müvekkiline haber vermek şartıyla teslimine bağlı rehin (İİK m. 23/2, 145-3-153) hükümleri uyarınca hapis hakkı kullandığı şeyin paraya çevrilmesini isteyebilir. Hapis hakkına konu olan şey nama yazılı kıymetli evrak ise; paraya çevrilmesi için icra dairesi borçlu yerine gerekli işlemleri yapar (TMK m. 953/3). İcra dairesinin borçlu adına iş yapması demek, kıymetli evrakın paraya çevrilmesi sırasında icra memurunun ciro ve teslim edebilmesi demektir²⁵¹.

4.2.1.5. İnhisar hakkı

Kural olarak, müvekkil, aynı zamanda ve aynı yer veya bölge içinde aynı ticaret dalı ile ilgili olarak birden fazla acente atayamayacağı gibi, acente de aynı yer veya bölgede, birbirleriyle rekabette bulunan birden çok ticari işletme hesabına acentelik yapamaz; ancak *yazılı bir sözleşme* ile taraflar bu kuralın aksini kararlaştırabilirler (TTK m. 104).

Bu hak, müvekkil ile rekabet etmeme borcunun karşılığı olarak acenteye tanınmıştır²⁵².

İnhisar kuralı²⁵³, belirli yer veya bölgeyi ifade edecek²⁵⁴ şekilde, TTK' de tek yönlü olarak düzenlenmemiştir; hem acente için hem de müvekkil için inhisar hakkı öngörülmektedir²⁵⁵. Bu nedenle inhisar hakkı acente için hem hak hem de yükümlülüktür.

²⁵¹ Kayıhan, (2011), s. 149.

²⁵² Kaya, (2014), s. 276, Can, O. (2007). Rekabet Sınırlamaları Hukuku ve Rekabet Yasağı İlişkisi, Rekabet Dergisi, S. 32, s. 10.

²⁵³ İnhisar kavramına yönelik detaylı bilgi için bkz. Topçuoğlu, M. (2004). Tekel (İnhisar) Kaydı İçeren Acentelik, Tek Satıcılık ve Franchising Sözleşmelerinde Aktif- Pasif Satışlar, Rekabet Dergisi, S. 18, s. 5-6.

²⁵⁴ İnhisar hakkının etki alanı (kapsamı) hakkında detaylı bilgi için bkz. Topçuoğlu, (2004), s. 6-11.

²⁵⁵ Topçuoğlu, (2004), s. 26, Teoman, (2006), s.282, Saraç, (2012), s. 714.

Acenteye hangi yer veya bölge içerisinde faaliyette bulunacağı acentelik sözleşmesinde belirlenir²⁵⁶. Acentenin inhisar hakkı nedeni ile, müvekkil sözleşmeyle belirlenen yer veya bölge içerisinde aynı zamanda, aynı ticaret dalında birden fazla acente atayamaz.

İnhisar hakkı kanunda emredici olarak düzenlenmemiştir. Acentenin inhisar hakkı yazılı sözleşme ile kaldırılabilir. Yazılılık, geçerlilik şartıdır.

İnhisar hakkının kapsamı aynı ticaret dalıyla sınırlandırılmıştır. Farklı ticaret dallarının dar yorumlanmaması gerekir; ticaret dalları sektörden ziyade, ürün veya hizmet bazlı değerlendirilmelidir²⁵⁷. Müvekkilin aynı yer veya bölge içinde farklı ticaret dallarında birden fazla acente atamasına engel yoktur; örneğin müvekkil aynı yer veya bölge içinde bir acenteyi satış, başka bir acenteyi alış acentesi olarak atayabilir²⁵⁸. Aynı şekilde acente de acentelik konusu farklı ise, birbiriyle rakip iki işletmenin acenteliğini yapabilir; örneğin acente aynı zamanda hem elektrik hem tarım ilacı üreten iki rakip işletmeden birinin elektrik, diğerinin ise tarım ilacı için acenteliğini yapabilir²⁵⁹.

Müvekkil yazılı bir sözleşme ile inhisar hakkı kaldırılmadan, acentenin bu hakkına uymayarak gerek doğrudan gerekse başka acente atayarak acentenin inhisar hakkını çiğnerse, acentenin inhisar hakkını ihlal etmiş; yani acentelik sözleşmesine aykırı davranmış olur²⁶⁰. Acente, bu durumda ücrete hak kazanacağı gibi (TTK m. 113/2), sözleşmeye aykırılık nedeni ile müspet zararını da müvekkilden talep edebilir; acente ayrıca inhisar hakkının ihlali halinde haklı nedenle sözleşmeyi feshedebilir²⁶¹.

²⁵⁶ Kaya, (2014), s. 277.

²⁵⁷ Ülgen, Teoman, Helvacı, Kendigelen, Kaya, Ertan, (2006), s. 630.

²⁵⁸ Kayıhan, (2011), s. 156, Kınacıoğlu, (1963), s. 43, Doğanay, (1990), s. 502.

²⁵⁹ İmregün, s. 165.

²⁶⁰ Kayıhan, (2011), s. 155, Kaya, (2014), s. 277.

²⁶¹ Kayıhan, (2011), s. 155, Kaya, (2014), s. 277, Kaya, (2014), s. 42, m. 104, N. 10a, 10b, 10c, Topçuoğlu, (2004), s. 26.

4.2.2. Acentenin borçları

Acentelik sözleşmesinin sürekli borç doğuran, iki taraf borç yükleyen bir sözleşme olmasının neticesinde acentenin ana borcu sözleşmelere aracılık etmek veya sözleşmeleri müvekkili ad ve hesabına yapmaktır²⁶².

TTK'de acentenin borçları ana-yan borçlar olarak sınıflandırılmamıştır. Acentenin müvekkiline karşı borçları kanundaki emredici hükümlere aykırı olmamak şartıyla, taraflar arasında sözleşme ile düzenlenebilir. Ayrıca, TTK'de acentenin bazı borçları ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Acentenin borçları TTK'nin sistematığı esas alınarak ele alınacaktır.

Acentenin borçlarına aykırı davranması halinde, BK borca aykırılık halinde düzenlenen yaptırımlar acentelik sözleşmesine uygun düştüğü ölçüde uygulanır. Öncelikle, müvekkil acentenin borca aykırı davranması neticesinde aynen ifa isteyebilir. Ayrıca; BK m. 112 uyarınca borç hiç veya gereği gibi ifa edilmezse acente, kendisine hiçbir kusurun yüklenemeyeceğini ispat etmedikçe, müvekkilinin bundan doğan zararını gidermekle yükümlüdür. Acentenin borca aykırı davranması aynı zamanda müvekkile sözleşmeyi haklı nedenle feshetme hakkı da verir.

4.2.2.1. Genel borçları

Acente genel olarak, sözleşme uyarınca kendisine bırakılan bölge ve ticaret dalı içinde, müvekkilinin işlerini görmekle ve menfaatlerini korumakla yükümlüdür (TTK m.109/1). Acentenin bu borcu TTK'de emredici olarak düzenlenmiştir. Taraflarca sözleşme ile aksi kararlaştırılmaz.

Sözleşmede açıkça yapacağı işler sayılmış veya sınırlandırılmış olmadıkça acente, müvekkil adına aracılık faaliyetinde bulunma veya sözleşme yapmakla yükümlüdür; sözleşmede aksi kararlaştırılmış olmadıkça, acente belli sayıda

²⁶² Kaya, (2014), s. 95, Cengiz, (2011), s. 150.

aracılık faaliyetinde bulunma veya sözleşme yapmakla yükümlü değildir²⁶³. Sözleşme ile acentenin müvekkilinin hangi tür faaliyetlerine ya da hangi vasıftaki müşterilerine yönelik aracılık veya sözleşme yapacağı belirlenebileceği gibi, işlem hacmi hususunda da bir oran ya da miktar belirlenebilir²⁶⁴. İşlem hacmi belirlenmesi halinde işlem hacmini tamamlaması için öngörülen miktar veya oran için çaba sarf etmesi yeterlidir²⁶⁵.

Acente aracılık faaliyetinde bulunurken veya sözleşme yaparken müvekkilinin menfaatini korumalıdır. Acentenin kural olarak, ayrıca aracılık ettiği veya müvekkili ad ve hesabına yaptığı sözleşmelerin ifası için bir garanti yükümlülüğü de yoktur; taraflar bunun aksini kararlaştırabilirler²⁶⁶.

Acentenin müvekkilinin işlerini görmesi ve menfaatini koruma yükümlülüğü, acentenin özen ve sadakat borcu²⁶⁷ kapsamında değerlendirilir²⁶⁸. Özen ve sadakat borcunun kapsamı, sözleşme hükümleri ile benzer iş ve hizmetleri yapan basiretli acentenin göstermesi gereken davranış kapsamında değerlendirilir (BK m. 506/3).

Acente, müvekkilin işlerini bizzat görmesi gerekir; ancak yetki verildiği veya zorunlu hallerde ya da teamülün mümkün olduğu hallerde başkasına yaptırabilir (BK m. 506/1). Acente yetki dışına çıkarak üçüncü kişiye işini gördürürse, bizzat sorumlu olur; üçüncü kişiye gördürme konusunda yetkili ise, üçüncü kişiyi seçmede ve talimat vermede özenli davranması gerekir (BK m.507/1-2). Acente yetkili olarak veya yetkili olmadan üçüncü kişiye iş gördürdüğünde müvekkil, acenteye karşı olan bütün haklarını üçüncü kişiye karşı ileri sürebilir (BK m. 507/3). Acentenin bizzat işi görmesi, yardımcı ve çalışan kullanamayacağı anlamı taşımaz; bu hallerde BK m. 116 uyarınca yardımcı kişinin fiilinden sorumlu olur²⁶⁹.

²⁶³ Arkan, (2011), s. 205, Kayıhan, (2011), s. 97, Kınacıoğlu, (1963), s. 39, Poroy, Yasaman, (2012), s. 251, Kaya, (2013), s. 110, m. 109, N. 05.

²⁶⁴ Cengiz, (2011), s. 150.

²⁶⁵ Cengiz, (2011), s. 150.

²⁶⁶ Kaya, (2013), s. 110, m. 109, N. 05a.

²⁶⁷ Acentenin borçlarına ilişkin TTK hüküm bulunmayan hallerde TTK m. 102/2'deki yollama gereğince BK m. 505-509'deki vekilin borçlarına ilişkin hükümler uygulanır.

²⁶⁸ Kaya, (2014), s. 100, Poroy, Yasaman, (2012), s. 251.

²⁶⁹ Kaya, (2013), s. 110, m. 109, N. 06, Arkan, (2011), s. 205.

Acente, müvekkili hesabına saklamakta olduğu malın veya eşyanın uğradığı hasarlardan sorumludur. Acentenin müvekkili hesabına yedinde bulunduğu mal veya eşyaları koruması, eşya veya malın korunması için gereken fiziksel ve hukuksal tedbirleri alması gerekir²⁷⁰.

Acentenin müvekkili hesabına yedinde bulunduğu mal veya eşyada bir hasar meydana gelirse, acente ancak kusursuzluğunu ispatlarsa, sorumluluktan kurtulur (TTK m.109/2).

4.2.2.2. Haber verme yükümlülüğü

Haber verme yükümlülüğü, acentenin müvekkilinin menfaatlerini koruma yükümlülüğünün özel bir görünümüdür²⁷¹. Acentenin haber verme yükümlülüğü, TTK m.110'da düzenlenmiştir. Düzenlemeye göre; acente, üçüncü kişilerin kabule yetkili olduğu beyanlarını, bölgesindeki piyasanın ve müşterilerin finansal durumunu, şartlarını, bunlarda meydana gelen değişiklikleri ve yapılan işlemlere ilişkin olarak müvekkilini ilgilendiren bütün hususları ona zamanında bildirmek zorundadır (TTK m.110/1).

Acentenin yapılan işlemlere ilişkin vereceği haberler *müvekkilini ilgilendirmesi* gerekir. Hangi haberlerin müvekkili ilgilendireceği objektif esaslara göre belirlenir; müvekkil tek yanlı olarak talimatıyla acentenin bağımsızlığını ortadan kaldıracak şekilde haber verme yükümlülüğünü genişletemez²⁷²; ancak taraflarca sözleşmeyle bu borç kapsamında yapılması gerekenler ayrıntılı şekilde düzenlenebilir²⁷³.

Acente, üçüncü kişilerin kabule yetkili olduğu beyanlarını müvekkiline bildirmesi gerekir (TTK m. 110). Haber vermenin pratik sonucu, müvekkilin kendisine yapılan bilgilendirmenin içeriğine göre, acentenin yaptığı aracılık ve sözleşmelerden sorumlu olmasındadır²⁷⁴. Müvekkilin sorumluluğu acente ile iç

²⁷⁰ Kaya, (2013), s. 110, m. 109, N. 07.

²⁷¹ Kaya, (2014), s.150.

²⁷² Kınacıoğlu, (1963), s. 42, Kayıhan, (2011), s.102, Kaya, (2014), s.158.

²⁷³ Kaya, (2014), s.152.

²⁷⁴ Kınacıoğlu, (1963), s. 42, Kayıhan, (2011), s.103.

ilişkidedir, iç ilişki üçüncü kişileri bağlamaz; ancak müvekkil, kendisine bildirilmeyen işlemlerden üçüncü kişi biliyor ya da bilmesi gerekiyorsa, sorumluluktan kurtulur²⁷⁵.

Acentenin haber vermesi gereken diğer bir konu, bölgesindeki piyasanın ve müşterilerin finansal durumu, şartları, bunlarda meydana gelen değişiklikleridir. Müvekkil, acentenin yaptığı bu bilgilendirme kapsamında kendi işletme politikasını şekillendirir. Özellikle geniş acentelik ağı ile çalışan ticari işletmeler, acentelerinden elde edecekleri bilgilerle, piyasanın durumunu, ürettiği mal ve hizmetlerin pazarını, finansal veriler neticesinde yatırımlarını şekillendirecektir²⁷⁶.

Acentenin *zamanında* haber vermesi gerekir. Haber vermenin zamanı taraflarca acentenin bağımsızlığını ihlal etmeyecek şekilde kesin süreler belirlenebilir²⁷⁷. Kesin süreler belirlenmiş olsa da, müvekkil bu sürelere uymaksızın acenteden herhangi bir bilgi istediğinde, acentenin müvekkilin menfaatlerini koruma borcunun neticesinde müvekkiline bilgi vermesi gerekir²⁷⁸. Taraflarca haber vermenin zamanıyla ilgili bir düzenleme yapılmadıysa, somut olayın özelliklerine göre zamanlama belirlenir²⁷⁹. Acente zamanında bildirmediği haberler neticesinde oluşan zararlarda kusuru oranında sorumlu olur²⁸⁰.

Müvekkil, sözleşmeyle veya bağlayıcı beyanla acentenin haber verme yükümlülüğünü kaldırabilir; ancak acentenin müvekkilinin menfaatini koruma yükümlülüğü kapsamında önemli hususları bildirmesi sorumluluğu devam eder²⁸¹.

Acente kural olarak, müvekkilinin talimatına uygun hareket etmesi gerekir; müvekkilin açık talimatı olmayan konularda, emir alıncaya kadar işlemi geciktirebilir. Ancak, işin acele nitelik taşıması nedeniyle durum müvekkilinden talimat almaya müsait olmazsa veya acente en yararlı şartlar çerçevesinde harekete yetkiliyse, basiretli bir tacir gibi kendi görüşüne göre işlemi yapar (TTK

²⁷⁵ Kınacıoğlu, (1963), s. 42-43, Kayıhan, (2011), s.103.

²⁷⁶ Kaya, (2014), s.151, Poroy, Yasaman, (2012), s. 251.

²⁷⁷ Kaya, (2014), s.159.

²⁷⁸ Kaya, (2014), s.159, dn. 307.

²⁷⁹ Kaya, (2014), s.159.

²⁸⁰ Kınacıoğlu, (1963), s. 43-44.

²⁸¹ Kınacıoğlu, (1963), s. 44, Kayıhan, (2011), s.104.

m.110/2). Müvekkilin vereceği talimatlar, kanuna ve sözleşmeye aykırı olmayan ve de acentenin bağımsızlığını zedelemeyecek nitelikte olmalıdır²⁸². Talimat almadan yapılan işlemleri de acentenin TTK 110/1 maddesi gereğince zamanında müvekkiline haber vermesi gerekir. Talimatlar dışında hareket etmesi halinde müvekkilin oluşacak zararlarından acente kusuru oranında sorumlu olur (BK m.505/2).

4.2.2.3. Önlem alma yükümlülüğü

Acentenin müvekkilinin menfaatlerini koruma yükümlülüğünün özel bir görünümü olan önlem alma yükümlülüğü TTK m. 111'de ayrıca düzenlenmiştir. Bu madde kanunda düzenlenmese bile, acentenin müvekkilinin menfaatlerini koruma yükümlülüğü neticesinde maddede sayılan işlemleri yapması gerekirdi²⁸³.

Düzenlemeye göre; acentenin iki hususta önleyici tedbir alması öngörülmüştür. Birincisi, acente, müvekkilinin taşıyıcıya karşı dava hakkını teminat altına almak üzere, müvekkili hesabına teslim aldığı eşyanın taşınma sırasında hasara uğradığına dair belirtiler varsa, hasarı tespit ettirmek ve gereken diğer önlemleri almakla yükümlüdür. İkincisi, eşyayı mümkün olduğu kadar korumak veya tamamen telef olması tehlikesi varsa, BK 108. maddesi uyarınca²⁸⁴ yetkili mahkemenin izniyle sattırmak ve gecikmeksizin durumu müvekkiline haber vermekle yükümlüdür.

Acente TTK m.111/1 uyarınca önlemleri almazsa, ihmali yüzünden doğacak zararı tazmin etmekle yükümlüdür.

Acente ayrıca, satılmak üzere kendisine gönderilen mallar çabuk bozulacak cinsten ise veya değerini düşürecek değişikliklere uğrayacak nitelikteyse ve

²⁸² Kınacıoğlu, (1963), s. 44, Kayıhan, (2011), s. 105, Arkan, (2011), s.206, Karahan, (2011), s. 332.

²⁸³ Kınacıoğlu, (1963), s. 44, Kayıhan, (2011), s. 114, Kaya, (2014), s. 161.

²⁸⁴ BK m.108 "Satma hakkı- Sözleşmenin konusu olan şeyin niteliği veya işin özelliği tevdi edilmesine uygun düşmez veya teslim edilecek şey bozulabilir ya da bakımı, korunması veya tevdi edilmesi önemli bir gideri gerektirir ise, borçlu, alacaklıya önceden ihtarda bulunması koşuluyla, hâkimin izniyle onu açık artırma yoluyla sattırıp bedelini tevdi edebilir. /Teslim edilecek şey, borsada kayıtlıysa veya piyasa fiyatı varsa ya da yapılacak gidere oranla değeri az ise, satışın açık artırma yoluyla yapılması zorunlu olmadığı gibi, hâkim, önceden ihtarda bulunma koşulunu aramaksızın satışa izin verebilir." şeklindedir.

müvekkilden talimat almaya zaman uygun değilse veya müvekkil izin vermede gecikirse, acente yetkili mahkemenin izniyle BK 108. maddesi gereğince eşyayı sattırmaya yetkili ve müvekkilin menfaatleri bunu gerektiriyorsa zorunludur (TTK m. 111/2).

4.2.2.4. Ödeme yükümlülüğü

Acente, sözleşme gereğince müvekkiline ait olan parayı göndermekle veya teslim etmekle yükümlüdür (TTK m.112).

Müvekkile ait paranın teslim tarihi taraflarca sözleşme ile kararlaştırılabilir, sözleşmede hüküm bulunmayan hallerde ticari teamüle ve durumun gereklerine göre belirlenir²⁸⁵.

Kanunda geçen *para* ibaresinin kapsamının dar yorumlanmaması gerekir; nakit ve her türlü tediye yerine geçmek üzere verilen ticari senetler, -sözleşmenin konusu trampa ise- mallar müvekkile teslim edilmelidir²⁸⁶.

Acentenin teslim etmesi gereken paralar, öncelikle acentelik sözleşmesi gereğince müvekkil ad ve hesabına müşterilerden alınan para ve primleridir²⁸⁷. Acenteye acentelik sözleşmesi gereğince verilen her türlü para ve para yerine geçen menfaat müvekkile aittir²⁸⁸. Bu yüzden, yasak olmasına rağmen rüşvet adı altında ödenen para, acentelik sıfatı nedeniyle verilen hediyeler müvekkile teslim edilmesi gerekir²⁸⁹.

Acente ödeme yükümlülüğünü yapmazsa, teslim etme yükümlülüğünün doğduğu tarihten itibaren faiz ödemek ve gerekirse ayrıca tazminat vermek zorunda kalır (TTK m.112).

²⁸⁵ Arkan, (2011), s. 207, Kayıhan, (2011), s. 117, Kaya, (2013), s. 122, m. 112, N. 01, Doğanay, (1990), s. 515.

²⁸⁶ Kinacioğlu, (1963), s. 45, Kayıhan, (2011), s. 116-117.

²⁸⁷ Kaya, (2014), s. 166, Doğanay, (1990), s. 515.

²⁸⁸ Kaya, (2014), s. 166, karşı görüş için bkz. Kinacioğlu, (1963), s. 46.

²⁸⁹ Kayıhan, (2011), s. 118.

Acentenin hapis hakkının doğduğu hallerde ödeme borcu söz konusu olmaz²⁹⁰.

4.3. Müvekkilin Hak ve Borçları

4.3.1. Müvekkilin hakları

Acentelik sözleşmesinde müvekkilin hakları TTK'de ayrıca düzenlenmemiştir. Acentelik sözleşmesinin tam iki tarafa borç yükleyen sözleşme niteliği dikkate alındığında acentenin acentelik sözleşme gereğince yükümlülüklerinin ifasını talep etmek müvekkilin haklarını oluşturur. Yukarıda acentenin borçlarını ayrıntılı olarak anlattığımız için tekrardan kaçınmak için acentenin borçlarına yollama yapmakla yetiniyoruz²⁹¹.

Müvekkil, acentenin borçlarını ihlalden dolayı müvekkil zarar görürse, tazminat talep edebilir. Ancak, acente kanuna ve sözleşmeye uygun davrandığını ya da uygun davranmış olsa bile zararın oluşacağını ispatlarsa sorumluluktan kurtulur²⁹².

4.3.2. Müvekkilin borçları

6762 sayılı TTK'de müvekkilin borçlarına ilişkin bir düzenleme öngörülmezken; TTK m. 120'de müvekkilin borçları ayrıca düzenlenmiştir. Müvekkilin borçları TTK' de sayılanlarla sınırlı değildir; acentelik sözleşmesinin tam iki taraf borç yükleyen sözleşme olması nedeniyle acentenin hakları, aynı zamanda müvekkilin borcudur²⁹³. Müvekkilin TTK m. 102/2'deki atıf nedeniyle simsarlık, komisyon ve vekalet hükümlerinden de kaynaklı bazı borçları da ortaya

²⁹⁰ Karahan, (2011), s. 333, Cengiz, (2011), s. 150, Doğanay, (1990), s. 515.

²⁹¹ Detaylı bilgi için bkz. bölüm 3.2.2. 'Acentenin borçları'.

²⁹² Detaylı bilgi için bkz. BK m. 112 vd.

²⁹³ Kaya, (2013), s. 182, m. 120, N. 02.

çıkabilir²⁹⁴. Ayrıca taraflar, acentelik sözleşmesiyle de, acentelik sözleşmesinin niteliğine aykırı olmamak kaydıyla müvekkile borçlar yükleyebilirler²⁹⁵.

TTK m. 120'deki düzenlemeye göre;

” (1) Müvekkil, acenteye;

a) Mallarla ilgili belgeleri vermek,

b) Acentelik sözleşmesinin yerine getirilmesi için gerekli olan hususları ve özellikle iş hacminin acentenin normalde bekleyebileceğinden önemli surette düşük olabileceğini bildirmek,

c) Acentenin yaptığı işleri kabul edip etmediğini ya da yerine getirilmediğini uygun bir süre içinde bildirmek,

d) Acentenin istemeye hak kazandığı ücreti ödemek,

e) Ücret, avans ve olağanüstü giderler hakkında 20 nci madde hükümlerine göre faiz ödemek,

zorundadır.

(2) Bu maddeye aykırı şartlar, acentenin aleyhine olduğu ölçüde, geçersizdir.”

Maddenin gerekçesinde; bu maddenin acentenin haklarını korumak amacıyla öngörüldüğü; hükmün iki işlevi olduğu, birincisinin acenteye işini gereği gibi yapabilmesi için gerekli bilgi ve belgeleri vermek ve bildirimlerde bulunmak, ikincisinin ise borçların niteliğini belirtmek olduğu; (d) ve (e) bentleri TTK 113. ve 118. maddelerinin tekrarı niteliğinde olmadığı, bahsedilen borçların emredici nitelikte olduğu belirtilmektedir.

Müvekkilin ‘belge verme’ borcu TTK m. 120/1, a bendinde düzenlenmiştir. Müvekkil, acentelik faaliyetinin yürütülmesi için gerekli belgeleri acenteye vermesi gerekir²⁹⁶. Müvekkilin belgeleri zamanında, talep olmadan acenteye vermesi

²⁹⁴ Kaya, (2014), s. 283.

²⁹⁵ Kaya, (2014), s. 283.

²⁹⁶ TTK ‘mallarla ilgili belgeler’ in ‘acentelik faaliyetinin yürütülmesi için gerekli belgeler’ şeklinde olması gerektiğine ilişkin görüş için bkz. Kaya, (2014), s. 258.

gerekir²⁹⁷. Acente, kendisine bırakılan belgeleri basiretli bir tacir gibi korumakla ve müvekkile iade etmekle yükümlüdür²⁹⁸.

Müvekkilin 'bilgilendirme borcu', TTK m. 120/1, b ve c bendinde düzenlenmiştir. Müvekkil TTK m. 120/1, b bendi uyarınca acenteyi acentelik sözleşmesinin yerine getirilmesi için gerekli olan hususları bildirmesi gerekir. Gerekli olan bilgilerin neler olduğu somut olayın özellikleri, acentelik ilişkisinin niteliği gibi objektif unsurlar dikkate alınarak belirlenecektir²⁹⁹. Müvekkilin acenteyi bilgilendirme yükümlülüğünün sınırını, işletme sırlarının korunması oluşturur³⁰⁰. Acentenin bilgi alma hakkı ile müvekkilin iş sırlarını gizleme hususundaki menfaati çatıştığında hangi hakka öncelik verileceği somut olayın özellikleri, müvekkilin bilgilendirme borcunun amacı ve emredici özelliği dikkate alınarak menfaat dengesinin belirlenmesi gerekir³⁰¹.

Müvekkil, özellikle iş hacminin acentenin normalde bekleyebileceğinden önemli surette düşük olabileceğini bildirmekle yükümlüdür (TTK m. 120/1, b bendi). Müvekkilin acenteye vereceği bu bilgi, acentenin gerekli önlemleri zamanında almasında ve kazanabileceği ücretin hesaplanmasında önem arz eder³⁰².

Müvekkil, ayrıca acentenin yaptığı işleri kabul edip etmediğini ya da yerine getirilmediğini uygun bir süre içinde bildirmekle yükümlüdür (TTK m. 120/1, c bendi). Müvekkil, acente tarafından aracılık yapılan ya da temsil yetkisi olmaksızın akdedilen sözleşmenin kabulü ve reddi hususunda acenteyi bilgilendirmesi gerekir³⁰³. Acentenin ücret hakkı işlemin ifası ile kazanılacağı dikkate alındığında (TTK m. 114/1), aracılık yapılan ya da temsil yetkisi olmaksızın akdedilen sözleşmenin kabulü ve reddi hususunda bilgi verilmesi önemlidir³⁰⁴. İşlemin yerine getirilmediği bilgisi de, müvekkile yüklenemeyen sebeplerle sözleşmenin yerine

²⁹⁷ Detaylı bilgi için bkz. Karasu, R. (2014). 6102 sayılı Türk Ticaret Kanununa Göre Müvekkilin Acenteye Bilgi ve Belge Verme Yükümlülüğü, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. XVIII, S. 1, S. 116.

²⁹⁸ Karasu, (2014), s. 117.

²⁹⁹ Karasu, (2014), s. 118.

³⁰⁰ Karasu, (2014), s. 119.

³⁰¹ Karasu, (2014), s. 120, Kaya, (2014), s.264.

³⁰² Karasu, (2014), s. 121.

³⁰³ Karasu, (2014), s. 123, Kaya, (2014), s.184.

³⁰⁴ Karasu, (2014), s. 123.

getirilemediği halde ve ölçüde acentenin ücret hakkının düşeceği durumda (TTK m. 114/3) önem arz edecektir³⁰⁵

Müvekkilin borçlarına aykırı davranması halinde, BK borca aykırılık halinde düzenlenen yaptırımlar acentelik sözleşmesine uygun düştüğü ölçüde uygulanır. Öncelikle, acente müvekkilin borca aykırı davranması neticesinde aynen ifa isteyebilir. Ayrıca; BK m. 112 uyarınca borç hiç veya gereği gibi ifa edilmezse müvekkil, kendisine hiçbir kusurun yüklenemeyeceğini ispat etmedikçe, acentenin bundan doğan zararını gidermekle yükümlüdür. Müvekkilin borca aykırı davranması halinde acente sözleşmeyi haklı nedenle feshedebilir.

³⁰⁵ Karasu, (2014), s. 125.

5. ACENTELİK SÖZLEŞMESİNİN SONA ERME SEBEPLERİ VE SONUÇLARI

5.1. Acentelik Sözleşmesinin Sona Erme Sebepleri

Acentelik sözleşmesi sürekli borç doğuran bir sözleşme nedeniyle, sürekli borç doğuran sözleşmelerin sona erme sebeplerinde olduğu gibi, sürenin sona ermesi, ölüm, ehliyetin kısıtlanması, imkansızlık gibi sebeplerle kendiliğinden ya da fesih, anlaşma gibi sebeplerle bir hukuki işlemle sona erer.

Acentelik sözleşmesinin sona erme sebepleri, TTK m. 121'de düzenlenmiştir. TTK hüküm bulunmayan hallerde TTK m. 102/2 uyarınca, aracı acenteye BK'deki simsarlık, sözleşme yapan acenteye de BK'deki komisyon hükümleri; bunlarda da hüküm bulunmayan hallerde acenteye BK'deki vekaletle ilişkin hükümler; nihayet genel hükümler uygulanacaktır³⁰⁶.

5.1.1. Anlaşma

Acentelik sözleşmesi, tam iki tarafa borç yükleyen, sürekli borç ilişkisi doğuran bir sözleşmedir. Acentelik sözleşmesi de bütün sözleşmeler gibi sözleşme yapma özgürlüğü ilkesi nedeni ile tarafların anlaşması ile son bulabilir. Sözleşmeyi sona erdirmeye yönündeki taraf iradeleri, aksine bir düzenleme öngörülmemişse, herhangi bir şekil şartına bağlı değildir³⁰⁷.

5.1.2. Fesih

Fesih hakkı, hak sahibinin karşı tarafa yöneltmesi gereken tek taraflı irade beyanıyla, sürekli borç ilişkisi doğuran bir sözleşme ilişkisini, ileriye doğru derhal veya belirli sürenin geçmesiyle sona erdiren bozucu yenilik doğuran bir haktır³⁰⁸.

³⁰⁶ Kaya, (2014), s. 190, m. 121, N. 04a.

³⁰⁷ Seliçi, Ö. (1976). Borçlar Kanununa Göre Sözleşmeden Doğan Sürekli Borç İlişkilerinin Sona Ermesi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, s.110.

³⁰⁸ Süzek, S. (2006). İş Hukuku (Üçüncü Bası), İstanbul, Beta Yayın, s. 397, Seliçi, (1976), s. 115.

Acentelik sözleşmesinin fesih ile sona ermesini kanun koyucu acentelik sözleşmesinin belirli süreli mi belirsiz süreli mi oluşuna göre düzenlenmiştir. Eğer acentelik sözleşmesi, sözleşmenin sona ereceği tarih açıkça belirlendiyse veya sona erme belirli süreli işlerde ya da belli bir işin tamamlanması veyahut belirli bir olgunun ortaya çıkması gibi objektif nedenlere bağlı ise, belirli süreli sözleşmedir³⁰⁹.

Acentelik sözleşmesi, belirsiz süreli olarak yapıldı ise; taraflardan her biri üç aylık ihbar süresine uyarak sözleşmeyi feshedebilir (TTK m. 121/1, 1. cümle)³¹⁰.

Belirli süreli acentelik sözleşmesi kural olarak, fesih bildiriminde bulunulmasına gerek olmaksızın, süre bitiminde kendiliğinden sona erer. Belirli süreli acentelik sözleşmesinin, süre dolduktan sonra uygulanmaya devam edilmesi hâlinde, sözleşme belirsiz süreli hâle gelir (TTK m. 121/2). Taraflar sözleşmeyle belirli süreli acentelik sözleşmesinin fesihle sona ereceğini kararlaştırabilirler³¹¹. Sözleşmede fesih bildirimi ile sona ereceği öngörülmüşse, acentelik sözleşmesi sözleşmeye uygun fesih bildirimi ile feshedilir; fesih bildirimi taraflarca yapılmazsa, sözleşme belirsiz süreli hale gelir.

Olağan fesih ihbar süresi üç aydır. TTK'de İş Kanunu'nda³¹² olduğu gibi, sözleşmenin süresi ile ihbar süresi arasında bir bağlantı kurulmamıştır. TTK öngörülen süre taraflar tanınan asgari bir süre olup, taraflar bunu acentenin aleyhine olmamak şartıyla sözleşmeyle uzatabilirler³¹³.

Acentelik sözleşmesi, olağan fesih de üç aylık sürenin sonunda ileriye dönük olarak sona erer. Bu üç aylık süre içerisinde acentelik ilişkisi mevcut sözleşme koşulları ile devam eder; yani tarafların hak ve borçları fesih beyanından sonra da sözleşme kapsamında devam eder.

³⁰⁹ Bkz. İş Kanunu m. 11/1, detaylı bilgi için bkz. Süzek, (2006), s. 199-210, Seliçi, (1976), s. 66.

³¹⁰ Belirsiz süreli borç ilişkilerinin fesih ile sona erdirilmesi hakkında detaylı bilgi için bkz. Seliçi, (1976), s. 132-140.

³¹¹ Kaya, (2014), s. 316.

³¹² Bkz. İş Kanunu m. 17, detaylı bilgi için bkz. Süzek, (2006), s. 404-406.

³¹³ Kaya, (2013), s. 192-193, m.121, N. 07, Poroy, Yasaman, (2012), s. 254, Kaya, (2014), s. 320, Ayan, (2008), s.34, Seliçi, (1976), s. 152, Arslanlı, üç aylık sürenin kesin olduğunu savunmaktadır , karşı görüş için bkz. Arslanlı, H., (1960). Kara Ticareti Hukuku, Umumi Hükümler (İkinci Bası), İstanbul, Fakülteler Matbaası, s. 187.

Olağan fesih için tarafların herhangi bir neden göstermesi gerekmediği gibi, haklı bir sebebin olması da gerekmez³¹⁴. Ancak, her hakkın kullanımında olduğu gibi, olağan fesih hakkının da kullanımında dürüstlük kuralına uygun bir şekilde davranılmalıdır³¹⁵. Olağan fesih hakkının kötüye kullanılması halinde, sözleşmenin devam edip etmeyeceği hususunda doktrinde farklı görüşler bulunmaktadır. Doktrindeki bir görüşe göre; fesih hakkının açıkça kötüye kullanılması halinin hukuk düzenince korunmayacağı, fesih beyanına rağmen sözleşmenin devam edeceği³¹⁶; diğer bir görüşe göre, sözleşmenin sona ereceği, fakat bundan zarar gören tarafın zararlarının tazminini talep edeceği³¹⁷ savunulmaktadır. Kanaatime göre, bir hakkın kötüye kullanılması için her şeyden önce kişiye tanınmış bir hakkın varlığı gerekir. Bu hak, MK m. 2 uyarınca dürüstlük ve objektif iyiniyet kurallarına uygun biçimde kullanılmadığında kötüye kullanılmış olur. Olağan fesih beyanı için gerekli olan usuli işlemlere uyulmazsa usulsüz (geçersiz) fesih söz konusu olur. Olağan fesih için tarafların ayrıca neden göstermesine gerek yoktur. Tüm bu nedenler ve de acentelik sözleşmesinin sürekli borç doğuran bir sözleşme olmasının neticesinde güven ilişkisinin taraflar arasındaki önemi dikkate alındığında, taraflardan birinin fesih hakkını kötüye kullanarak sözleşmeyi sona erdirmeye yönündeki beyanı taraflar arasındaki güven ilişkisini de zedeleyeceğinden³¹⁸; sözleşmenin sona ermesi, ancak fesih beyanı nedeni ile tarafların zararı oluşması halinde, kusur oranı ve MK m. 2 uyarınca zararının tazmini talep etmesi uygun olacaktır.

Haklı sebeplerin varlığı halinde ise, belirli veya belirsiz süreli acentelik sözleşmesi her zaman feshedilebilir (TTK m. 121/1, 2. Cümle)³¹⁹. Haklı sebeple, taraflardan biri tarafında sözleşmenin feshedilebilmesi için ortada haklı bir sebebin olması gerekir³²⁰.

³¹⁴ Kaya, (2013), s. 193, m.121, N. 07, Ayan, (2008), s.31.

³¹⁵ Kaya, (2013), s. 193, m.121, N. 07, Ayan, (2008), s.31.

³¹⁶ Seliçi, (1976), s. 148-149. Detaylı bilgi için bkz. Ayan, (2008), s.32.

³¹⁷ Ayan, (2008), s.32.

³¹⁸ Güven ilişkisinin zedelenmesi için bkz. Seliçi, (1976), s. 201-202.

³¹⁹ Sürekli borç ilişkisi doğuran sözleşmelerin haklı nedenle fesih ile sona erdirilmesi hakkında detaylı bilgi için bkz. Seliçi, (1976), s. 156.

³²⁰ Seliçi, (1976), s. 156.

Haklı sebeplerin neler olduğu kanunda belirtilmemiştir. Sözleşmeye aykırı her durum fesih için haklı neden değildir³²¹. Dürüstlük kuralına göre, acentelik sözleşmesini sürdürmesi beklenmeyen bütün durum ve koşullar sözleşmeyi fesheden taraf için haklı sebep sayılır³²².

Haklı sebebe acente veya müvekkilin kusuru yol açabileceği gibi, tarafların herhangi bir kusuru olmaksızın da haklı sebep ortaya çıkabilir³²³. Örneğin, acentenin sürekli kendisine düşen görevi yerine getirmemesi, müvekkiline ait sırları açıklaması, ticaret yerini nakletmesi, rekabet yasağına aykırı davranması; müvekkilin sürekli acentenin aracılıkta bulunduğu sözleşmeleri yapmaktan kaçınması, sürekli ayıplı mal göndermesi tarafların kusuruna dayalı haklı sebepler iken; acentenin veya müvekkilin uzun süre devam eden hastalığı sebebi ile yükümlülüklerini yerine getirememesi sözleşmenin feshi için tarafların kusuruna dayalı olmayan haklı sebebi oluşturur³²⁴.

Haklı sebebe dayanarak sözleşmeyi feshedecek tarafın zararının doğmuş olması şart değildir; gelecekte doğacak olma ihtimali de haklı sebep sayılır³²⁵.

Yargıtay 11. HD, 19.03.1996 tarih, 1995 / 8833 E., 1996 / 1888 K. sayılı kararında; acente olarak faaliyette bulunabilmek için resmi iznin alınmamış olmanın müvekkil ile acente arasındaki sözleşme ilişkisinin devamı bakımından önemli olduğundan, resmi iznin alınmamasının sözleşmenin feshedilmesinde haklı bir sebep saymıştır. Yargıtay 11. HD, 27.03.1979 tarih, 1979 / 981 E., 1979 / 1537 K. sayılı kararında da; süreli bir acentelik sözleşmesinin de haklı sebeplerin varlığı halinde her zaman feshedilebileceği belirtilmiştir.

Sözleşme serbestisi kuralı gereğince, haklı sebeplerle fesih nedenleri sözleşme kapsamında düzenlenebilir³²⁶. Ancak sözleşmede haklı sebeple fesih hakkının kullanılmayacağı kararlaştırmak hukuken geçersizdir³²⁷.

³²¹ Seliçi, (1976), s. 202, Kaya, (2013), s. 194, m. 12 N. 08b.

³²² Arkan, (2011), s. 217-218, Kayıhan, (2011), s. 223-224.

³²³ Arkan, (2011), s. 218, Kayıhan, (2011), s. 220, Seliçi, (1976), s. 194 vd..

³²⁴ Arkan, (2011), s. 218, Kayıhan, (2011), s. 220, Kinacioğlu, (1963), s. 88-90, Arslanlı, H., (1960). Kara Ticareti Hukuku, Umumi Hükümler (İkinci Bası), İstanbul, Fakülteler Matbaası, s. 187, Doğanay, (1990), s. 523.

³²⁵ Arkan, (2011), s. 218, Kayıhan, (2011), s. 221.

Haklı sebeple fesih beyanının ne zaman yapılması gerektiği İş Kanunu'nda³²⁸ olduğu gibi TTK'de belirtilmemiştir. Haklı sebeple fesih beyanının, somut olayın özellikleri ve haklı nedenin önemini yitirmemesi göz önünde bulundurularak en kısa sürede açıklanması gerekir³²⁹. Haklı nedenle fesih beyanının karşı tarafa ulaşması ile feshin sonuçları doğar ve sözleşme sona erer.

Haklı sebeple fesih bildiriminde gerekçeli olması ve haklı sebebin açıkça gösterilmesi zorunlu değildir³³⁰. Haklı sebebin ne olduğu hususu taraflar arasında bir uyuşmazlık çıktığında haklı sebebe dayanarak sözleşmeyi fesheden tarafından ispatlanması gerekir (TMK m. 6).

Fesih ihbarı, yenilik doğurucu hak niteliğinde olduğundan tacirler arasındaki sözleşmeyi feshe ilişkin ihbarlar TTK 18/3 maddesi gereğince noter aracılığıyla, taahhütlü mektupla, telgrafla veya güvenli elektronik imza kullanılarak kayıtlı elektronik posta sistemi ile yapılması gerekir, kanun gereğince bu yollardan biri ile yapılmayan sözleşmeyi feshe ilişkin ihbarlar geçerli değildir³³¹. Ancak acentenin tacir olmadığı hallerde, TTK fesih için herhangi bir şekil şartı düzenlenmediğinden fesih ihbarı yazılı, sözlü ya da herhangi bir şekilde yapılan irade açıklamasıyla yapılabilir³³².

Haklı bir sebep olmadan veya üç aylık ihbar süresine uymaksızın sözleşmeyi fesheden taraf, başlanmış işlerin tamamlanmaması sebebiyle diğer tarafın uğradığı zararı tazmin etmek zorundadır (TTK m. 121/4). Örneğin belirsiz süreli sözleşmelerde acenteye feshi ihbar için geçecek zaman zarfında elde edeceği komisyon ödenmesi gerekir³³³.

³²⁶ Kayıhan, (2011), s. 220.

³²⁷ Kınacıoğlu, (1963); s. 89, Kayıhan, (2011), s. 220, Arkan, (2011), s. 218,

³²⁸ Bkz. İş Kanunu m. 26, detaylı bilgi için bkz. Süzek, (2006), s. 536-528.

³²⁹ Kaya, (2014), s. 332, Ayan, (2008), s.43.

³³⁰ Kaya, (2014), s. 329, Ayan, (2008), s.45.

³³¹ Karşıt görüş için bkz. Kınacıoğlu, (1963), s. 89, benzer görüş için bkz. Arkan, (2011), s. 217, Kaya, (2014), s. 315.

³³² Kaya, (2014), s. 314.

³³³ Kınacıoğlu, (1963), s. 90.

5.1.3. Sürenin sona ermesi

Acentelik sözleşmesi, belirli süreli olabileceği gibi, belirsiz süreli olarak da yapılabilir. Belirli süreli acentelik sözleşmesi kural olarak, fesih bildiriminde bulunulmasına gerek olmaksızın, süre bitiminde kendiliğinden sona erer. Belirli süreli acentelik sözleşmesinin, süre dolduktan sonra uygulanmaya devam edilmesi hâlinde, sözleşme belirsiz süreli hâle gelir (TTK m. 121/2). Artık belirsiz süreli hale gelen acentelik sözleşmesi kendiliğinden sona ermez; taraflardan birinin feshi ile sona erecektir³³⁴.

Taraflar sözleşmeyle belirli süreli acentelik sözleşmesinin fesihle sona ereceğini kararlaştırabilirler³³⁵. Sözleşmede fesih bildirimi ile sona ereceği öngörülmüşse, acentelik sözleşmesi sözleşmeye uygun fesih bildirimi feshedilir; fesih bildirimi taraflarca yapılmazsa, kanaatime göre, genel hizmet sözleşmelerine uygulanan BK 430/2 maddesi kıyasen uygulanır; yani, sözleşme belirsiz süreli hale gelir³³⁶.

5.1.4. Müvekkilin veya acentenin iflası, ölümü veya kısıtlanması

Acentelik sözleşmesi müvekkilin veya acentenin iflası, ölümü veya kısıtlanması hâlinde, kural olarak, BK 513/1. maddesi gereğince kendiliğinden sona erer (TTK m. 121/3).

Acentelik sözleşmesi sürekli borç ilişkisi doğurması nedeni ile güven ilişkisine dayanması ve acentenin bizzat ifasının zorunlu olmasından tarafların ölümü, iflası ve kısıtlanması halinde sözleşmenin son bulmasını haklı göstermektedir³³⁷. Taraflardan biri tüzel kişi ise, tüzel kişilik sona erdiğinde de acentelik sözleşmesi kendiliğinden sona erer (BK m. 513/1, 2. cümle).

Müvekkilin veya acentenin iflası, ölümü veya kısıtlanması hâlinde, sözleşmenin kendiliğinden sona ermesi emredici nitelikte bir düzenlenme değildir;

³³⁴ Kaya, (2014), s. 191, m. 121, N. 06a.

³³⁵ Kaya, (2014), s. 316.

³³⁶ Karşı görüş için bkz. Kınacıoğlu, (1963), s. 86, benzer görüş için bkz. Ayan, (2008), s. 17.

³³⁷ Kayıhan, (2011), s. 226.

zira kanun koyucu BK 513/1 maddesinde ‘ sözleşmeden veya işin niteliğinden aksi anlaşılmadıkça...’ diyerek bu durumu açıkça belirtmiştir. Taraflar sözleşme ile ölüm, kısıtlanma veya iflas halinde sözleşmenin son bulmayacağını kararlaştırabilirler. Ayrıca, somut olaya göre, işin niteliği gereğince de sözleşme kendiliğinden son bulmayabilir.

Müvekkilin veya acentenin iflası, TTK’de kendiliğinden sona erme nedeni sayılmış olmasına rağmen, konkordato, iflasın ertelenmesi veya ödeme güçlüğü gibi haller kendiliğinden sona erme nedeni olarak sayılmamıştır³³⁸. Bu gibi durumlarda, şartları varsa, taraflar haklı sebeple sözleşmeyi feshedebilirler³³⁹.

Sözleşmenin sona ermesi, müvekkilin menfaatlerini tehlikeye düşürüyorsa, müvekkil veya mirasçısı ya da temsilcisi, işleri kendi başına görebilecek duruma gelinceye kadar acente veya mirasçısı ya da temsilcisi işlere devam etmekle yükümlüdür (BK m. 513/2). Doktrinde bir görüşe göre; müvekkilin ölümü ve kısıtlanması sözleşmenin kendiliğinden sona erme sebebi değildir; çünkü mirasçıların ticari işlerin devamında açık menfaati bulunmaktadır³⁴⁰. Kanaatime göre, kanunun lafzı dikkate alındığında, müvekkilin ölüm ve kısıtlanması halinde sözleşme kendiliğinden sona erer; ancak müvekkilin menfaati halinde acente işleri görmeye devam eder. Müvekkilin menfaati da somut olaya göre değerlendirilmesi gerekir.

Müvekkilin veya acentenin ölümü, ehliyetini kaybetmesi veya iflası sebebiyle acentelik sözleşmesi sona ererse, işlerin tamamlanması hâlinde acenteye verilmesi gereken ücret miktarına oranlanarak belirlenecek uygun bir tazminat acenteye veya mirasçısına ya da temsilcisine verilir (TTK m.121/5).

³³⁸ Kaya, (2014), s. 316, Kaya, (2013), s. 199, m. 121, N. 10c.

³³⁹ Kaya, (2014), s. 316.

³⁴⁰ Kınacıoğlu, (1963), s. 90.

5.2. Acentelik Sözleşmesinin Sona Ermesinin Sonuçları

5.2.1. Ücretlerin ödenmesi

Acentenin hak ettiği ücret, TTK 116/1. maddesi uyarınca, ücret hakkının doğumu tarihinden itibaren en geç üç ay içinde ve *her hâlde sözleşmenin sona erdiği tarihte* ödenmesi gerekir. Acentenin ücret hakkı daha önceki açıklamalarımızda acentenin ücret hakkı kısmında detaylı olarak açıklanmıştır³⁴¹.

Acente, acentelik sözleşmesi sona erdiğinde, ücretini talep etmek için, sözleşmede kararlaştırılan süreye, sözleşmede hüküm yoksa üç aylık sürenin sonuna kadar beklemek zorunda değildir. Ücretlerin talep edilmesine ilişkin zamanaşımı acentelik sözleşmesinin sona erdiği tarihten itibaren işlemeye başlar.

5.2.2. Acentenin tazminat ve denkleştirme isteme hakkı

Acentenin sözleşme ilişkisi sona erdikten sonra genel hükümler kapsamında tazminat hakkı bulunmaktadır. Sözleşme haklı sebeple fesih nedeni ile sona ermesi halinde, taraflardan birinin kusurlu davranışı feshe neden oldu ise, diğer taraf, BK m. 112 uyarınca fesih nedeniyle doğan zararlarını talep edebilir; ancak kusursuzluğun ispatlanması ile tazminattan kurtulabilir. Haklı nedenle fesih tarafların kusurundan kaynaklanmıyorsa, tazminat ödenmesi gerekmez.

Acentenin sözleşme ilişkisi sona erdikten sonra genel hükümler kapsamındaki tazminat hakkı dışında, TTK'de açıkça düzenlenen bazı hallerde tazminat hakkı bulunmaktadır.

Birinci durum; sözleşmenin feshi ile sözleşmenin son bulması halinde ortaya çıkar. Haklı bir sebep olmadan veya üç aylık ihbar süresine uymaksızın sözleşmeyi fesheden taraf, başlanmış işlerin tamamlanmaması sebebiyle diğer

³⁴¹ Detaylı bilgi için bkz. bölüm 3.2.1.1. 'Ücret hakkı'.

tarafın uğradığı zararı tazmin etmek zorundadır (TTK m. 121/4)³⁴². Bu durumda tazminat talep edebilmek için öncelikle, sözleşmeyi taraflardan birinin haklı bir sebep olmadan ya da ihbar süresine uyulmadan yani usulsüzce feshetmiş olması gerekir. Ayrıca başlanmış işlerin tamamlanmaması sebebiyle zararın doğması gerekir. Başlanmış ancak tamamlanmamış işten anlaşılması gereken, acentenin çaba sarf ettiği, sözleşme aşamasına getirdiği; fakat müvekkil ile üçüncü kişi arasında henüz akdedilmemiş ticari ilişkilerdir³⁴³. Tazminatın amacı, işin tamamlanması halinde alacağı ücret hakkının kaybıdır³⁴⁴. İş tamamlandığı zaman acente, TTK m. 113/1 ve 3 uyarınca zaten ücrete hak kazanır ve tazminata gerek kalmaz.

Diğer durum ise; müvekkilin veya acentenin ölümü, ehliyetini kaybetmesi veya iflası halinde sözleşmenin son bulması halinde ortaya çıkar. Eğer bu sebeplerle acentelik sözleşmesi sona ererse, işlerin tamamlanması hâlinde acenteye verilmesi gereken ücret miktarına oranlanarak belirlenecek uygun bir tazminat acenteye veya mirasçısına ya da temsilcisine verilir (TTK m.121/5).

Acenteye TTK m. 121/4 ve 5 uyarınca ödenecek tazminat miktarı, işin tamamlanması halinde ödenecek ücrete oranlanarak hesaplanır; tazminat miktarının üst sınırı iş tamamlanınca acenteye ödenmesi gereken ücret miktarı kadardır³⁴⁵.

Acentelik sözleşmesi süresi boyunca, bağımsız tacir yardımcısı olan acentenin faaliyetleri sonucunda müvekkilin müşteri çevresi genişleyecek ve işletmesi büyüyerek işletmesinde değer artışı olacaktır. Müvekkil, acentenin sağlamış olduğu müşteri çevresi ile acentelik sözleşmesi sona erdirdikten sonra da ticari ilişkilerini devam ettirecek ve nedenle ekonomik yarar elde edecektir; buna karşın acente, acentelik sözleşmesi sonra erdiğinden müşteri çevresinin

³⁴² Sigorta acenteleri SK m. 23/15 uyarınca acentelik sözleşmesinin sona ermesi halinde, sigorta ettirenlerle yaptığı veya kısa bir süre içinde yapacağı işlerle ilgili sözleşme ilişkisi devam etmiş olsaydı elde edeceği komisyona hak kazanır.

³⁴³ Ayan, Ö. (2008), Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, s. 77, Kaya, (2013), s. 200, m. 121, N. 13.

³⁴⁴ Kaya, (2013), s. 201, m. 121, N. 13a.

³⁴⁵ Kaya, (2013), s. 201, m. 121, N. 13a, 14.

genişlemesinden ekonomik yarar sağlayamayacaktır³⁴⁶. Müvekkilin müşteri çevresinin genişlemesi nedeni ile iş hacmi büyür ve buna bağlı olarak karı artar. Bu nedenle acentenin müşteri çevresinin genişlemesine yaptığı katkının karşılığı olarak hakkaniyet gereğince tazminat ödenmesi gerekir³⁴⁷.

6762 sayılı TTK acentenin müvekkilinin müşteri çevresinin genişlemesine yaptığı katkı nedeni ile tazminat istemine ilişkin herhangi bir düzenleme bulunmamaktaydı³⁴⁸. Denkleştirme istemi³⁴⁹, 18.12.1986 T. 86/653 sayılı AET yönergesinde yer aldığı için, tüm AB üyesi devletlerin kanunlarında denkleştirme istemi düzenlenmektedir.

Acenteye denkleştirme istemi hakkı tanımak, yabancı ve Türk doktrinin de tartışmalara neden olmuştur. Gautschi, acentenin denkleştirme talep etmesini acenteye böyle bir hakkın tanınmasının diğer tacir yardımcılarına göre acenteyi avantajlı konuma sokacağı, sözleşme sonrası yapılacak olan bu ek ödemenin sözleşme serbestisi ilkesine aykırı olduğu nedeni ile acenteye denkleştirme istemi hakkının verilmesine karşıdır³⁵⁰. Baumbach/Hopt, Fezer ve Löwisch'e göre, acentenin sözleşme sonrasında müvekkiline kazandırdığı müşteri çevresinden elde edeceği kazançtan acente herhangi bir ücret alamayacağı; bu nedenle hakkaniyet gereğince, acentenin denkleştirme istemi hakkının yerinde olduğunu savunmaktadırlar³⁵¹. Küstner'e göre ise; acentenin denkleştirme isteminin, acentenin müşteri çevresi için yapılan bir ödeme olduğu, sözleşme sonrası rekabet yasağı kabul edilmemişse, acente başka bir müvekkil ile ticari ilişkiler kurarak oluşturduğu müşteri çevresinden kısmen de olsa yararlanabileceği, bu durumun denkleştirme istemindeki tazminat miktarında dikkate alınması gerektiği, acentelik sözleşmesinde acentenin oluşturduğu ticari ilişkilerden kaynaklanan takip eden

³⁴⁶ Kayıhan, (2011), s. 157, Arkan, (2011), s. 220, Kaya, (2013), s. 228, m. 122, N. 09c.

³⁴⁷ Kınacıoğlu, (1963), s. 72, Kayıhan, (2011), s. 157, Arslanlı, (1960), s. 203, Kaya, (2013), s. 229, m. 122, N. 09e, Karahan, (2011), s. 335.

³⁴⁸ SK'da sigorta acentelerinin denkleştirme istemi SK m. 23/16 ' Sözleşme ilişkisinin sona ermesinden sonra sigorta şirketi sigorta acentesinin portföyü sayesinde önemli menfaatler elde ediyor ve hakkaniyet gerektiriyorsa, sigorta acentesi, sigorta şirketinden tazminat talep edebilir. Ancak, sigorta acentesinin haklı bir nedene dayanmaksızın sözleşmeyi feshetmesi ya da kendi kusuruyla sözleşmenin feshine neden olması halinde tazminat hakkı düşer.' şeklinde düzenlenmiştir.

³⁴⁹ Doktrinde 'müşteri tazminatı', 'portföy tazminatı' gibi farklı isimler kullanılmaktadır, TTK lafzına uygun olarak 'denkleştirme istemi' ifadesini kullanacağız.

³⁵⁰ Detaylı bilgi için bkz. Ayan, (2008), s. 97-98.

³⁵¹ Detaylı bilgi için bkz. Ayan, (2008), s. 94-95.

sonraki siparişler için acenteye belli bir ödeme yapılacağı kararlaştırılmışsa, artık denkleştirme talebi doğmayacağını savunmuştur³⁵². Türk doktrinde denkleştirme istemi, sözleşmenin sona ermesi halinde müvekkilin, ücret ödemeksizin acente tarafından sağlanan iş ilişkilerini kullanarak kazanç elde etmeye devam ettiği; bu nedenle hakkaniyet gereğince, acenteye kazançtan verilen pay niteliğinde olduğuna yönelik genel kanaat bulunmaktadır³⁵³.

Acentenin denkleştirme istemine ilişkin Yargıtay 11. HD'si 10.05.1996 tarih, 1996/2189 E., 1996/3335 K. sayılı karar düzeltmenin³⁵⁴ ve Yargıtay 11. HD.'si 20/06/1996 tarih, 1996/2084 E., 1996/4544 K. sayılı temyiz talebinin kabulüne³⁵⁵ yönelik kararları ile Türk Hukuku'ndaki kanun boşluğunu doldurmuş, hukukun geliştirilmesi yönünden önemli bir hizmet yapmış, ilkesel bir kararla denkleştirme isteminin dogmatik düzenine işaret etmiş, daha sonra içtihadını yerleştirmiştir.

Yargıtay 11. HD.'sinin her iki kararında da '... Uygulama ile doktrinde "portföy tazminatı" olarak adlandırılan bu alacağın tahsil imkânı TTK'nun sigorta hükümlerinde düzenlenmediği gibi, Sigorta Murakabe Kanunu'nda bu konuda özel bir düzenleme mevcut değildir. Bu durum karşısında uyuşmazlığın davanın niteliği ve davacının sıfatına göre, TTK'nun acentelik hükümleri ile BK'nun sözleşmenin feshi ile ilgili hükümlerine göre çözümlenmesi zorunlu bulunmaktadır./... Görüldüğü gibi TTK'nun da sözleşmenin feshine kusurlu davranışlarıyla neden olan acentenin tazminat adı altında komisyon alacağını tahsil edebileceğine ilişkin bir düzenleme mevcut değildir. Bu hak ancak fesihte kusuru bulunmayan acente veya haleflerine tanınmıştır." diyerek acentenin kusurlu olmaması halinde 6762 sayılı TTK 134. maddesini geniş yorumlayarak³⁵⁶ denkleştirme istemi hakkı tanınmıştır³⁵⁷.

³⁵² Detaylı bilgi için bkz. Ayan, (2008), s. 95-96.

³⁵³ Arkan, (2011), s. 220, Karahan, (2011), s. 335, Kınacıoğlu, (1963), s. 73. Kayıhan, (2011), s. 161.

³⁵⁴ Karar için bkz. http://www.kararevi.com/karars/91438_yargitay-11-hukuk-dairesi-e-1996-2189-k-1996-3335#.VET4j1prM5s

³⁵⁵ Karar için bkz. http://www.kararevi.com/karars/686338_yargitay-11-hukuk-dairesi-e-1996-2084-k-1996-4544#.VET4jVprM5s

³⁵⁶ Yargıtay'ın acentenin denkleştirme istemine ilişkin 6762 sayılı TTK m. 134 uyarınca verilen kararına eleştiriler için bkz. Kaya, (2013), s. 223-224, m. 122, N. 07a, 07b, 07c, Poroy, Yasaman, (2012), s. 260, Karasu, R. (2008). Türk Ticaret Kanunu ve Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'na Göre Acentenin Denkleştirme Talebi, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 57, S. 4, s. 287.

³⁵⁷ Kaya, (2013), s. 222-223, m. 122, N. 07.

Kanun koyucu, TTK m. 122'de 18.12.1986 tarih, 86/653 AET sayılı yönergesinde³⁵⁸ yer alan, bu sebeble tüm AB üyesi devletlerin kanunlarında bulunan *denkleştirme istemini*, Yönerge temelinde, ancak Alman (Alm. TK.'nın 89b paragrafı)³⁵⁹ ve İsviçre (İsv. BK 418u)³⁶⁰ mevzuat hükümlerine benzer şekilde düzenlemiştir³⁶¹. İsv. BK'de denkleştirme istemi, Alm. TK'ye göre daha sade şekilde düzenlenmiştir; İsv. BK'ye göre acentenin zararının oluşması şart olmayıp, müvekkilin önemli menfaat elde etmesi yeterli sayılmıştır.

Acentenin denkleştirme isteminin niteliği hususunda da farklı görüşler bulunmaktadır. Bir görüşe göre, denkleştirme istemi hakkaniyet temeline dayanıldığında saf bir malî hak şeklinde nitelendirilemez³⁶²; diğer bir görüşe göre, denkleştirme isteminin acenteyi feshin olumsuz sonuçlarından korur³⁶³, bir başka görüşe göre de tazminat talebi olduğudur³⁶⁴, baskın görüş ise, denkleştirme isteminin klasik anlamda bir malvarlığı zararının giderilmesi olarak anlaşılamayacağı, acentenin yarattığı müşteri çevresi için öngörülen bir karşılık olduğudur³⁶⁵. TTK gerekçesinde de 'TTK 122/1. maddede "tazminat" sözcüğü kullanılmış olmasına rağmen, talep klasik anlamda bir malvarlığı zararının giderilmesi olarak anlaşılamaz; ancak, öğretide buna rağmen talebin geniş anlamda zararın giderilmesine yöneldiği yaklaşımı benimsendiği' belirtilmiştir. Kanaatime göre; acentenin denkleştirme istemi, acentelik ilişkisi boyunca acentenin çabası neticesinde oluşan müşteri çevresinden müvekkilin acentelik ilişkisinin bitiminden sonra yarar sağlamasına rağmen acentenin acentelik ilişkisi devam etmediği için müşteri çevresinden yararlanamayacağı için oluşacak kaybının hakkaniyet gereğince bir karşılığıdır, saf mali bir hak veya tazminat da değildir.

³⁵⁸ 18.12.1986 tarih, 86/653 AET sayılı yönergesinin Türkçe tercümesi için bkz. Kaya, (2013), s. 218-219, m. 122.

³⁵⁹ Alm. TK.'nın 89b paragrafının Türkçe tercümesi için bkz. Kaya, (2013), s. 216-217, m. 122.

³⁶⁰ İsv. BK 418u' nun Türkçe tercümesi için bkz. Kaya, (2013), s. 217, m. 122.

³⁶¹ Mehaz Kanunlardan farklı bulunan düzenlemeler için bkz. Kaya, (2013), s. 225, m. 122, N. 08a, 08b, 08c, 08d.

³⁶² Ayan, (2008), s. 100, dp. 263.

³⁶³ Ayan, (2008), s. 100, dp. 261.

³⁶⁴ Ayan, (2008), s. 101, dp. 264.

³⁶⁵ Ayan, (2008), s. 101-102, dp. 265-267, Kaya, (2013), s. 231-232, m. 122, N. 10a, 10b, 10c, 10d, Karasu, (2008), s. 289, Badak-Aybar, Z. (2013). 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu'nda Denkleştirme İstemi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Y. 12, S. 24, s. 170-171.

Acentenin denkleştirme istemine hak kazanabilmesinin şartları TTK m. 122/1' de düzenlenmiştir. Düzenlemeye göre; Acente, müvekkil acentenin bulduğu yeni müşteriler sayesinde, sözleşme ilişkisinin sona ermesinden sonra da önemli menfaatler elde ediyorsa ya da acente, sözleşme ilişkisinin sona ermesinin sonucu olarak, onun tarafından işletmeye kazandırılmış müşterilerle yapılmış veya kısa bir süre içinde yapılacak olan işler dolayısıyla sözleşme ilişkisi devam etmiş olsaydı elde edeceği ücret isteme hakkını kaybediyorsa denkleştirme isteminde bulunabilir (TTK m. 122).

Öncelikle, denkleştirme istemi sözleşme ilişkisi sona erdikten sonra yapılabilir³⁶⁶. Sözleşmenin hangi nedenle sona erdiği kanunun lafzından önemli olmadığı anlaşılmaktadır; sözleşme sürenin sona ermesi, ölüm, iflas, kısıtlanma ya da fesihle sona ermiş olabilir³⁶⁷. Ancak TTK m. 123/3 uyarınca, acentenin kusuru sebebiyle müvekkilin sözleşmeyi haklı sebeple feshetmesi ve ya acentenin, müvekkilin feshi haklı gösterecek bir davranışı olmadan sözleşmeyi feshetmesi halinde acente denkleştirme isteminde bulunamaz.

Acentenin denkleştirme isteminde bulunabilmesi için ilk şart, acentenin yeni müşteri oluşturmastır. *Yeni müşteri*, acentenin acentelik sözleşmesi sırasında müvekkiline kazandırdığı müşterilerdir; önceki acente döneminde iş ilişkisi kurulmuş olan müşteriler bu kapsama girmez³⁶⁸. Yeni müşteri kavramında önemli olan acentenin çabaları ile iş ilişkisi kurulmasını müvekkili adına sağlamasıdır. Müvekkil tarafından önceden iş ilişkisi kurulmuş; ancak uzun zaman geçmiş olmasına rağmen iş ilişkisi tekrarlanmamış müşterilerin acentenin çabası ile yeniden iş ilişkisi canlandırılması halinde de yeni müşteri sayılmalıdır³⁶⁹. Acentenin denkleştirme isteminde bulunabilmesi için yeni müşterilerle müşteri çevresi oluşturmaları gerekir. Müşteri çevresi³⁷⁰, düzenli olarak müvekkille ticari ilişkilerde bulunan ve gelecekte de ticari ilişkilerini sürdürecekleri düşünülen müşterileri ifade

³⁶⁶ Akın, İ. (2013). Acentenin Denkleştirme Talep Hakkı ve Alman Hukukundaki Yeni Gelişmeler, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 62, S. 3, s. 615.

³⁶⁷ Kaya, (2013), s. 232-237, m. 122, N. 11a-12i, Karasu, (2008), s. 289-291.

³⁶⁸ Arkan, (2011), s. 221, Kaya, (2013), s. 227, m. 122, N. 12a.

³⁶⁹ Ayan, (2008), s. 188, dp. 481, Karasu, (2008), s. 293.

³⁷⁰ Müşteri çevresi, doktrinde 'sadık müşteri', 'devamlı müşteri', 'sürekli müşteri' gibi farklı isimlerle adlandırılmaktadır. Detaylı bilgi için bkz. Akın, (2013), s. 621, Karasu, (2008), s. 293, Kaya, (2013), s. 239, Ayan, (2008), s. 171

eder³⁷¹. İşletmeyle bir defa iş yapan ve tekrar iş yapması beklenmeyen müşteriler acente tarafından kazandırılmış olsa da denkleştirme isteminde dikkate alınmaz³⁷². Yeni müşteriyle ilişkinin süreklilik arz etmemesi, müvekkilin sözleşme ilişkisi sona erdikten sonra önemli menfaat elde etmesini engelleyecektir³⁷³. Yeni müşterilerin acentelik sözleşmesi sona erdikten sonra da müvekkil ile iş ilişkisine girip girmeyeceği somut olayın özelliklerine göre değerlendirilecektir³⁷⁴.

İkinci şart, müvekkilin acentenin bulduğu yeni müşteriler sayesinde, sözleşme ilişkisinin sona ermesinden sonra da *önemli menfaat* elde etmesidir. Menfaatin önemli olması şartının aranması hakkaniyet ilkesi ile bağdaşmadığı için doktrinde eleştirilmektedir³⁷⁵. Kanaatime göre de, menfaatin önemli olması şartı, hükmün konuluş amacı olan acentenin korunması ve hakkaniyet ilkeleri ile bağdaşmayacağı gibi, acentenin talep hakkını daraltır; menfaatin önemli olup olmaması ödenecek tazminatın miktarını belirlemede esas alınmalıdır. Elde edilen menfaatin sadece gelir şeklinde olması gerekli olmayıp, kazandırılan müşteri çevresi nedeni ile işletme değerinin artması, gibi dolaylı olarak elde edilen menfaatlerde denkleştirme istemine konu olması gerekir³⁷⁶.

Üçüncü şart ise, acentenin sözleşme ilişkisi devam etmiş olsaydı elde edeceği ücret isteme hakkını kaybetmesidir. TTK m. 122 uyarınca gerçekleşen ücret kaybı, acentelik sözleşmesinin sona ermesi nedeniyle yeni müşterilerle yapılan acenteye ücret hakkı kazandıran sözleşmelerin acente tarafından yapılmamasından dolayı ortaya çıkan kayıptır; zira acentenin TTK m. 113 uyarınca acentelik sözleşmesi sürecindeki veya acentelik ilişkisi bittikten sonra kurulan işlemler için çabası ya da üçüncü kişinin icabının sözleşme ilişkisi bitmeden önce gelen icabı nedenleri ile kazandığı ücretlerin kaybı değildir³⁷⁷.

Acentelik sözleşmesine göre, yeni müşteriler sebebiyle sözleşmenin sona ermesine rağmen bir şekilde ücret ödenmişse denkleştirme talebi ileri sürülemez.

³⁷¹ Ayan, (2008), s.191, Akın, (2013), s. 621, Karasu, (2008), s. 293.

³⁷² Ayan, (2008), s.191, Akın, (2013), s. 621, Karasu, (2008), s. 293.

³⁷³ Kaya, (2013), s. 239, m. 122, N. 12e,

³⁷⁴ Karasu, (2008), s. 294.

³⁷⁵ Karasu, (2008), s. 295, Kaya, (2013), s. 242, m. 122, N. 12i, Akın, (2013), s. 622.

³⁷⁶ Kaya, (2013), s. 242, m. 122, N. 12i, Akın, (2013), s. 622-623.

³⁷⁷ Kaya, (2013), s. 243, m. 122, N. 13, Akın, (2013), s. 624, Karasu, (2008), s. 297-.

Burada ödendiği söylenen kök ücret olup, bedelin tahsiline ve garanti edilmesine ilişkin komisyonlar dikkate alınamaz.

Dördüncü koşul ise; somut olayın özellik ve şartları değerlendirildiğinde, denkleştirme isteminin hakkaniyete uygun olması gerekir. Hakkaniyet denkleştirme isteminde bağımsız bir koşuldur; öncelikle denkleştirme istemi için, diğer koşullar gerçekleştikten sonra hakkaniyete uygun olması aranacaktır³⁷⁸. Hakkaniyete uygunluk somut olayın özelliklerine göre değerlendirilir; acentenin gayreti, imaj yaratma, müvekkili ve ürününü tanıtmaya, diğer taraftan da bir rekabet piyasasında pay alma çalışmaları dikkate alınır. Acente bu konularda olumsuz not almamış olmalıdır. Ürünün bilinen hatta tanınan bir marka olması acentenin çabalarının gözardı edilmesini, yeni müşterilerin işletmeye gelmelerinin markaya bağlanmasını haklı göstermemeli ve hakkaniyet unsurunda olumsuz sonuca varmanın gerekçesi olmamalıdır. Ticari piyasa günümüzde zaten markalar piyasasıdır. Her güçlü ve tanınmış markanın da yeni müşteriler edinmesi çabayla olur. Markanın tanıtılması kadar, kendisine yönelme sağlanması ve yönelmenin korunması da çabayla olur. İşte bu nedenlerle hakkaniyete uygunluk belirlenirken acentenin çabası dikkate alınmalıdır.

Kural olarak, taraflardan her biri, hakkını dayandırdığı olguların varlığını ispatla yükümlü olduğundan (TMK. m.6); yeni müşterinin kazandırıldığını, ücret kaybının olacağını, müvekkilin önemli menfaatler elde ettiğini ispat yükü acenteye aittir³⁷⁹. Denkleştirme isteminin hakkaniyete uygun olmadığını ispat yükü ise müvekkile aittir³⁸⁰.

Acentenin kusuru sebebiyle müvekkilin sözleşmeyi haklı sebeple feshetmesi ve ya acentenin, müvekkilin feshi haklı gösterecek bir davranışı olmadan sözleşmeyi feshetmesi halinde acente denkleştirme isteminde bulunamaz (TTK m. 123/3). Acentenin bu durumlarda denkleştirme isteminde bulunamaması tazminatın hakkaniyete uygunluğu gereğidir. Acentenin kusurlu davranışları sebebiyle müvekkil haklı sebeple sözleşmeyi feshetmişse, hiç kimsenin kendi

³⁷⁸ Kaya, (2013), s. 244, m. 122, N. 14, Akın, (2013), s. 627, Ayan, (2008), s. 190, Karasu, (2008), s. 299.

³⁷⁹ Kaya, (2013), s. 252, m. 122, N. 19.

³⁸⁰ Kaya, (2013), s. 252, m. 122, N. 19.

kusurlu davranışından hak elde edemeyeceği ilkesi gereğince, acente denkleştirme isteminde bulunamayacaktır³⁸¹. Müvekkil sözleşmeyi haklı nedenle feshetmekle birlikte bu sebebin oluşmasında acentenin kusuru yoksa acente denkleştirme isteminde bulunabilir. Ayrıca, acente de müvekkilin feshi haklı gösterecek davranışı olmadan sözleşmeyi feshettiğinde de denkleştirme isteminde bulunamayacaktır. Acentenin, denkleştirme isteminde bulunabilmesi için, sözleşmeyi müvekkilin davranışlarından kaynaklanmayan, sözleşmenin devamının beklenmez hal alması durumunda feshetmiş olması gerekir.

Acentenin denkleştirme istemi neticesinde verilecek tazminat, acentenin son beş yıllık faaliyeti sonucu aldığı yıllık komisyon veya diğer ödemelerin ortalamasını aşmayacak şekilde belirlenecektir (TTK m. 123/2, 1. cümle). Sözleşme ilişkisi daha kısa bir süre devam etmişse, faaliyetin devamı sırasındaki ortalama esas alınacaktır (TTK m.123/2, 2. cümle). Acenteye ödenecek tazminat hesaplanırken müvekkilin sözleşme sona erdikten sonra yeni müşteri çevresiyle elde ettiği menfaat, acentenin ücret kaybı dikkate alınarak son beş yıllık ortalama veya daha kısa süreli sözleşme ilişkisi varsa faaliyet süresindeki ortalama geçmeyecek şekilde hakkaniyete uygun bir tazminat belirlenmesi gerekir³⁸². Taraflar sözleşmeyle acentenin aleyhine olmamak şartıyla, ödenecek tazminat miktarı ve/veya tazminatın nasıl hesaplanacağı hususunu belirleyebilirler³⁸³.

Denkleştirme isteminden *önceden* vazgeçilemez (TTK m. 122/4, 1. cümle). Kanun koyucu, denkleştirme isteminden acentelik sözleşmesi kurulmadan önce mi yoksa sözleşme ilişkisi sona ermeden önce mi vazgeçilemeyeceğini belirtmemiştir. Kanunun gerekçesinde, 'Talepten acente sözleşmesinin yapılmasından sonra feragat edilmesi, hile düzeyinde olmamak veya kanunu dolanmak anlamı taşımamak şartıyla geçerlidir. Ancak bu halde de acentenin, tehdit, dayatma veya benzeri zorlamalarla bu hakkından vazgeçip geçmediği özenle araştırılmalıdır.' diyerek bazı hallerde sözleşme ilişkisi sona ermeden önce vazgeçmeyi kabul ettiğini belirtmektedir. Kanaatime göre, denkleştirme istemi hakkı sözleşme ilişkisi sona erdikten sonra doğduğundan ve bir hak doğmadan vazgeçilemeyeceği ilkesi

³⁸¹ Ayan, (2008), s.177.

³⁸² Tazminat hesaplanmasına ilişkin detaylı bilgi için bkz. AYAN, s. 86-89, Akın, (2013), s. 628-632.

³⁸³ Akın, (2013), s. 628.

gereğince sözleşme ilişkisi sona ermeden önce vazgeçilememesi gerekir; denkleştirme isteminin acentenin yararına koyulmuş olması dikkate alınarak sözleşme ilişkisi sona ermeden önce yapılan acentenin denkleştirme talebini kısıtlayan ve kaldıran düzenlemeler geçersiz olup, acentenin menfaatine olan düzenlemeler geçerli sayılmalıdır³⁸⁴.

Denkleştirme istem hakkının sözleşme ilişkisinin sona ermesinden itibaren bir yıl içinde ileri sürülmesi gerekir (TTK m. 123/4, 2. cümle). Bir yıllık sürenin zamanaşımı süresi mi yoksa hak düşürücü süre mi olduğu sorunu hükümde açık bırakılmıştır. Kanunun gerekçesinde, Alman öğretisinde hükmün adalet temeline dayalı niteliği gereği bir yıllık sürenin hak düşürücü süre olduğu görüşü hakim olduğu, ayrıca zamanaşımını kesen ve durduran sebeplerin istemle bağdaşmadığı da ileri sürüldüğü; ancak, talep ileri sürülmüş ve kabul edilmiş ise hak düşürücü süre işlemeyeceği belirtilmiştir. Doktrinde, bir yıllık sürenin zamanaşımı süresi mi yoksa hak düşürücü süre mi olduğu hususunda farklı görüşler vardır. Arkan, bu sürenin hak düşürücü kabul etmek gerekir derken³⁸⁵; Ayhan ise, bu süreyi zamanaşımı olarak kabul etmiştir³⁸⁶. Kaya, A. ise; bu sürenin ayıp ihbar süresi gibi değerlendirilerek, talebin bir yıl içinde ileri sürülmesi kaydıyla, beş yıl içinde davanın açılması ve beş yıllık zamanaşımı süresinin acentelik sözleşmesi sona ermesinden itibaren başlanması gerektiğini savunmaktadır³⁸⁷. Ayan'a göre ise; acentenin denkleştirme isteminin müvekkile bildirilmesi için öngörülen bir yıllık süre, hak düşürücü süre olarak kabul edilirse, acentenin bu talebinin yenik doğuran bir hak olmadığı, alacak hakkının hak düşürücü süreye bağlanmasının Türk hukuk sistemine aykırı olacağı eleştirisiyle karşılaşacağı, fakat bu süre, zamanaşımı süresi olarak kabul edilirse de, acentelik sözleşmesinin sona ermesiyle ortaya çıkan taleplerin beş yıllık zamanaşımı süresine tabi olduğu, bu hak için bir yıllık kısa bir zamanaşımı süresinin genel sistemi bozduğu gerekçesiyle eleştirilebileceği, bu nedenle bu hakkın da acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonra ortaya çıkan diğer sonuçlar gibi beş yıllık genel zamanaşımı süresine tabi tutulması gerektiğini' belirtmiştir³⁸⁸. Kanaatime göre,

³⁸⁴ Benzer görüş için bkz. Kaya, (2013), s. 249, m. 122, N. 16b, Akın, (2013), s. 632-633.

³⁸⁵ Arkan, (2011), s. 225, benzer görüş için bkz. Akın, (2013), s. 634.

³⁸⁶ Ayhan, Özdamar, Çağlar, (2011), s. 334.

³⁸⁷ Kaya, (2013), s. 251, m. 122, N. 17. , Karasu, (2008), s. 291-292.

³⁸⁸ Ayan, (2010), s. 107-108.

kanun koyucunun açıkça sürenin niteliğini belirmesi yerinde olurdu; ancak mevcut düzenlemeyi ise, Alman hukuku ile Kaya, A.'nın görüşünde olduğu gibi, sürenin ayıp ihbar süresi gibi değerlendirilerek, talebin bir yıl içinde ileri sürülmesi kaydıyla, beş yıl içinde davanın açılması yönünde değerlendirmek gerekir.

Denkleştirme isteminde ileri sürülmesi, herhangi bir şekle tabi değildir; acentenin talebinde denkleştirme isteminin anlaşılması yeterlidir³⁸⁹. Denkleştirme istemi hakkı, sözleşmenin sona ermesi ile muaccel hale geldiğinden bu tarihten itibaren faiz istenebilir³⁹⁰.

Denkleştirme istemi hakkı, hakkaniyete aykırı düşmedikçe, tek satıcılık ile benzeri diğer tekel hakkı veren sürekli sözleşme ilişkilerinin sona ermesi hâlinde de uygulanır (TTK m. 123/5). Denkleştirme istemi, acentelik sözleşmesi dışında, tek satıcılık ile benzeri diğer tekel hakkı veren franchise, marka lisansı sözleşmesi gibi sürekli sözleşme ilişkilerinde hakkaniyete uygun olarak doğrudan uygulanacaktır³⁹¹.

Denkleştirme isteminde ayrıca, TTK m. 103 uyarınca acentelik hükümlerinin uygulama alanı bulduğu, sözleşmeleri yerli veya yabancı bir tacir hesabına ve kendi adına yapmaya sürekli olarak yetkili bulunanlar ile Türkiye Cumhuriyeti içinde merkez veya şubesi bulunmayan yabancı tacirler ad ve hesabına ülke içinde işlemlerde bulunanlar da talep edebilecektir³⁹².

5.2.3. Acentenin temsil yetkisinin sona ermesi

Acentenin temsil yetkisi, kural olarak acentelik sözleşmesinin sona ermesi ile ortadan kalkar³⁹³. Ancak müvekkilin çıkarları ve işin niteliği temsil ilişkisinin bir süre daha devam etmesini gerektiriyorsa, sözleşme sona erse dahi, bu yetki bir süre daha devam edebilir (BK. m. 513/2). Acente, yetkisi olmaksızın veya yetki

³⁸⁹ Karasu, (2008), s. 292.

³⁹⁰ Karasu, (2008), s. 292.

³⁹¹ Kaya, (2013), s. 254, m. 122, N. 20a.

³⁹² Detaylı bilgi için bkz. Can, O. (2012). Acentenin Denkleştirme İstemine ve Rekabet Yasağı Anlaşmasına İlişkin Hükümlerin 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun 103(1). Maddesinde Sayılanlar Hakkında Uygulanırılığı, Hacettepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.2, S. 1, s. 30-33.

³⁹³ Kınacıoğlu, (1963), s. 83-84.

sınırlarını aşarak, müvekkili adına bir sözleşme yaparsa müvekkili bunu haber alır almaz icazet verebilir; vermediği takdirde acente sözleşmeden kendisi sorumlu olur.

5.2.4. Rekabet yasağı

Acente, kural olarak, aynı yer veya bölgede, birbirleriyle rekabette bulunan birden çok ticari işletme hesabına acentelik sözleşmesi süresinde acentelik yapamaz (TTK 104). Bu durumun aksini taraflar yazılı olarak kararlaştırılabilir.

Acenteye rakip işletme adına acentelik yapması yazılı bir sözleşmeyle düzenlendiği durumlarda rekabet yasağının bulunup bulunmadığı hususunda doktrinde farklı görüşler bulunmaktadır. Bir görüşe göre; acenteye rakip işletme adına acentelik yapması yazılı bir sözleşmeyle tanınsa bile, acente müvekkilinin menfaatlerini korumakla yükümlüdür (TTK m.109/1), bu nedenle başkasının acenteliğini yapamaz³⁹⁴. Diğer bir görüşe göre ise; rekabet etmeme yükümlülüğünün kanunda açıkça kaldırılabilceğinin düzenlemesi karşısında, acentenin sadakat ve menfaatleri koruma yükümlülüğünden hareketle rekabet etmeme yükümlülüğünün kapsamını belirlemenin doğru olmadığı, acentenin inhisar hakkının geçerli olduğu durumlarda sadakat ve menfaatleri koruma yükümlülüğünün rekabet etmeme yükümlülüğünü kapsadığı, yazılı bir sözleşmeyle inhisar hakkının (yükümlülüğünün) kaldırıldığı durumlarda sadakat ve menfaatleri koruma yükümlülüğünün rekabet etmeme yükümlülüğünü de kapsadığı şekilde geniş yorumlanmaması gerektiğini savunmaktadır³⁹⁵. Kanaatime göre; acentelik sözleşmesi devam ederken acentenin rekabet etmeme yükümlülüğü dayanağı TTK m. 104'de inhisar hakkı düzenlemesidir. İnhisar hakkına ilişkin düzenleme emredici değildir; taraflarca yazılı sözleşmeyle kaldırılabilir. Taraflarca inhisar hakkı kaldırıldığında, acentenin rakip işletmeler adına da acentelik yapabilmesi mümkün olduğundan, rakip işletmeler adına acentelik yaparken acentenin rekabet etmeme yasağının olması, inhisar hakkının emredici olmamasına ilişkin düzenlemenin amacı ve lafzıyla örtüşmeyecektir. Acentenin sadakat ve menfaatleri koruma yükümlülüğü, inhisar hakkının kaldırıldığı durumlarda rekabet

³⁹⁴ Kayıhan, (2011), s. 108.

³⁹⁵ Saraç, (2012), s. 717-719.

etmeme yükümlülüğünü de kapsayacak şekilde geniş yorumlanmaması gerekir. Ancak her halde, sözleşme ilişkisi devam ettiği müddetçe MK m. 2 uyarınca rekabet etmeme borcu kaldırılrsa bile, acente dürüstlük kuralına uygun hareket etmek zorundadır.

Acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonraki³⁹⁶ rekabet yasağına ilişkin 6762 sayılı TTK'de düzenlenme bulunmamaktaydı. TTK m. 123' de sözleşmeden sonra sözleşmeye bağlı olarak uygulanacak faaliyet sınırlamasını düzenlenmiştir. Kanun koyucu, sözleşme sonu faaliyet yasağını veya sınırlamasını eşyanın doğasıyla bağdaştıramadığı için acenteyi koruyucu hükümler konulmasını gerekli görmüştür³⁹⁷.

Acente acentelik sözleşmesinin sona ermesi ile serbest hale gelir³⁹⁸; ancak taraflar rekabet yasağının sözleşme sona erdikten sonra da devam etmesi sözleşmeyle kararlaştırabilirler. Sözleşme ilişkisi sona ermesinden sonra rekabet yasağı anlaşmasının gereği, müvekkil ile acente arasındaki menfaat çatışmasını önlemek, iş sırlarının saklanması ve de sadakat yükümlülüğüdür³⁹⁹.

Rekabet yasağı anlaşması⁴⁰⁰, acentenin acentelik sözleşmesi sona erdikten sonra rekabet etmeme borcu altına girdiği; müvekkilin de bunun karşılığında acenteye uygun bir tazminat ödeme yükümlülüğünün bulunduğu; iki tarafa borç yükleyen, atipik bir sözleşmedir⁴⁰¹.

Acentenin, işletmesine ilişkin faaliyetlerini, sözleşme ilişkisinin sona ermesinden sonrası için sınırlandıran anlaşmanın yazılı şekilde yapılması gerekir (TTK m.123/1, 1. cümle). Yazılı şekil geçerlilik şartıdır. Anlaşmanın sadece yazılı olarak yapılması yeterli değildir; ayrıca anlaşmanın hükümlerini içeren ve

³⁹⁶ Sözleşme ilişkisi sürecince rekabet yasağı, TTK m. 104 uyarınca inhisar hakkı ve de borcu kapsamında değerlendirilir.

³⁹⁷ Can, O. (2014). Franchise Sözleşmelerinde Kararlaştırılan Sözleşme Sonrası Rekabet Yasağı Bağlamında Bir Yargıtay Kararının Değerlendirilmesi, Ankara Barosu Dergisi, S. 1, s.55.

³⁹⁸ Kaya, (2013), s. 291, m. 123, N. 06.

³⁹⁹ Kaya, (2013), s. 291, m. 123, N. 06.

⁴⁰⁰ TTK m. 123'de 'Sözleşme' yerine 'anlaşma' teriminin kullanılmasının temel nedeninin acentelik sözleşmesinden ayırt etmek için olduğuna yönelik görüş için bkz. Can, O. (2011). 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu'na Göre Acentelikte Rekabet Yasağı anlaşması, Ankara, Turhan Kitabevi, s. 62.

⁴⁰¹ Kaya, (2013), s. 291, m. 123, N. 07.

müvekkilin imzasını içeren bir belgenin makul bir süre içinde acenteye verilmesi gerekir (TTK m. 123/1, 1. cümle). Belgenin acenteye verilmesine ilişkin şartın niteliği hususunda doktrinde farklı görüşler bulunmaktadır. Bir görüşe göre; belgenin acenteye verilmesinin şekil şartının bir parçası olduğu, belgenin acenteye verilmemesinin halinde rekabet yasağı anlaşmasının geçersiz olacağı⁴⁰²; diğer bir görüşe göre ise, belgenin acenteye verilmemesinin sözleşmenin geçerlilik şartı değil, sözleşmenin hüküm ifade edebilmesi için gerekli olan tamamlayıcı bir unsur olduğunu savunmaktadır⁴⁰³. Kanunun gerekçesinde, belgenin acenteye verilmemesi halinde acentenin rekabet anlaşmasının hüküm kazanmadığı def'inde bulunabileceği belirtilmiştir. Kanaatime göre, belgenin verilmesinin amacı, acentenin rekabet yasağı anlaşmasının içeriği hakkında her zaman bilgi sahibi olabilmesinin sağlamak olduğundan, belgenin verilmemesinin sözleşmenin geçersiz sayılması için değil de, sözleşmenin hüküm ifade edebilmesi için gerekli bir tamamlayıcı unsurdur.

Rekabet yasağı anlaşmasının ne zaman yapılacağına ilişkin TTK'de bir düzenleme yoktur. Düzenlenmenin acenteyi korumak amacıyla da yapılması dikkate alındığında acentelik sözleşmesi yapıldıktan sonra, acentelik sözleşmesi sona ermeden önce yapılması uygun olur⁴⁰⁴.

Rekabet yasağı anlaşması, sözleşme ilişkisinin bitiminden itibaren en çok iki yıllık süre için yapılabilir (TTK m. 123/1, 2. cümle). İki yıllık süre kesin ve azami bir süredir⁴⁰⁵. Sürenin kesilmesi, uzatılması, durdurulmasına veya ertelenmesine ilişkin anlaşmalar geçersizdir⁴⁰⁶. Anlaşmada süre belirtilmediği hallerde, anlaşmanın iki yıllık azami süre için yapıldığı kabul edilmelidir⁴⁰⁷.

Rekabet yasağı anlaşması, sadece acenteye bırakılmış olan bölgeye veya müşteri çevresine ve kurulmasına aracılık ettiği sözleşmelerin taalluk ettiği

⁴⁰² Saraç, (2012), s. 724, Göksoy, Y. C. (2010). 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu'na Göre Acentenin Sözleşme sonrası Rekabet Yasağı Anlaşması, Dokuz eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 12, Özel Sayı, Prof. Dr. Burhan CEYHAN'a Armağan, (Basım Yılı: 2012), s. 906-907.

⁴⁰³ Can, (2011), s. 80.

⁴⁰⁴ Benzer görüş için bkz. Saraç, (2012), s. 722, dn. 24. Acentelik sözleşmesi sona erdikten sonra yapılan rekabet yasağı anlaşmasının geçerli sayılması gerektiğine ilişkin görüş için bkz. Göksoy, (2010), s. 900.

⁴⁰⁵ Kaya, (2013), s. 292, m. 123, N. 10.

⁴⁰⁶ Göksoy, (2010), s. 908.

⁴⁰⁷ Benzer görüş için bkz. Göksoy, (2010), s. 908-909, Can, (2011), s. 90.

konulara ilişkin olarak yapılabilir (TTK m. 123/1, 2. cümle). Acente kendisine bırakılan yer ve bölge, müşteri çevresi ve aracılık ettiği sözleşmelerin konuları ile ilgili olmayan konularda acentelik her zaman yapabilir, bu durumlarda rekabet yasağı anlaşması yapılamaz⁴⁰⁸.

Rekabet yasağı anlaşmasının hükümlerinin, TTK m. 123/1'de '...kurulmasına aracılık ettiği sözleşme...' ibaresi ile sanki sadece aracılık yapan acente için uygulanacağı gibi bir anlam çıksa da, sözleşme yapma yetkisi olan acenteler içinde rekabet yasağı anlaşması hükümleri uygulanır⁴⁰⁹.

Rekabet yasağı anlaşması yapılması halinde, acentenin gelir elde edeceği iş çevresi azalmaktadır; bu nedenle gelir kaybının karşılığında müvekkilin acenteye uygun bir tazminat verilmesi gerekir (TTK m. 123/1, 3. cümle). Ödenecek olan tazminat gerçek anlamda zararın karşılanmasıyla yönelik tazminat değildir, rekabet etmeme yükümlülüğünün karşı edimi olarak öngörülmüştür⁴¹⁰. Tazminatın ödenmeyeceğinin anlaşmayla kaldırılması tazminatın anlaşmaya bağlanan zorunlu bir hukuki sonuç olması ve karşılıksız olarak rekabet özgürlüğünün kısıtlanması 'çalışma ve sözleşme özgürlüğü' ilkesi ile bağdaşmayacağından⁴¹¹ mümkün değildir⁴¹².

Müvekkil, rekabet sınırlaması uygulamasından sözleşme ilişkisinin sona ermesine kadar yazılı olarak vazgeçebilir. Bu durumda müvekkil, vazgeçme beyanından itibaren altı ayın geçmesiyle tazminat ödeme borcundan kurtulur (TTK m. 123/2). Vazgeçmeye yönelik irade beyanı, TTK m. 18/3 uyarınca gerekli olan şekil şartlarına uygun bir şekilde yapılmalıdır.

⁴⁰⁸ Can, (2014), s. 64.

⁴⁰⁹ Can, (2011), s. 94.

⁴¹⁰ Göksoy, (2010), s. 916.

⁴¹¹ 'Çalışma ve sözleşme özgürlüğünü' ilkesinin rekabet yasağı anlaşması kapsamında korunması gerektiğine ilişkin Alman Anayasa Mahkemesi'nin kararına yönelik detaylı bilgi için bkz. Atamer, Y. M. (1997). Acentelerin Rekabet Etme Yasağı- Sözleşme Tarafları Arasında Güç Dengesi Bulunmadığı Hallerde Meslek Seçme Özgürlüğünün Sözleşmesel Sınırlamalara Karşı Korunması, İstanbul Hukuk Fakültesi Mecmuası, C. LV, S. 4, s. 355-361.

⁴¹² Göksoy, (2010), s. 916.

Diğer tarafın kusurlu davranışı nedeniyle taraflardan biri, haklı sebeplerle sözleşme ilişkisini feshederse, fesihten itibaren bir ay içinde yazılı olarak rekabet sözleşmesiyle bağlı olmadığını diğer tarafa bildirebilir (TTK m.123/3).

Tarafların sözleşmeyle belirledikleri TTK 123. maddesine aykırı şartlar acentenin aleyhine olamaz; acentenin aleyhine olan şartlar geçersizdir (TTK m. 123/4).

Rekabet yasağı anlaşmasının TTK m. 103 uyarınca acentelik hükümlerinin uygulama alanı bulduğu, sözleşmeleri yerli veya yabancı bir tacir hesabına ve kendi adına yapmaya sürekli olarak yetkili bulunanlar ile, sürekli olarak⁴¹³ Türkiye Cumhuriyeti içinde merkez veya şubesi bulunmayan yabancı tacirler ad ve hesabına ülke içinde işlemlerde bulunanlar da yapabilecektir⁴¹⁴. Rekabet yasağı anlaşması TTK m. 102 vd. düzenlenen acente ile akdedilen anlaşmalar bakımından geçerlidir; TTK m. 102/3 uyarınca taşıma, deniz ticareti, sigorta, turizm gibi alanlara ilişkin özel düzenlemeler saklı tutulmuş olsa da; bu alanlarda rekabet yasağına ilişkin hüküm bulunmadığından, bu alanlardaki acente ile müvekkil arasındaki rekabet yasağına ilişkin TTK m. 123 uygulanacaktır⁴¹⁵.

Rekabet yasağı acenteye getirilen bir yükümlülük olup, acente rekabet etmeme yükümlülüğüne aykırı davranırsa, rekabet yasağı anlaşmasına aykırı davranmış olur. Müvekkil bu durumda acentenin borçlarına aykırı davranması nedeni ile, BK borca aykırılık halinde düzenlenen yaptırımlar rekabet yasağı sözleşmesine uygun düştüğü ölçüde uygulanır⁴¹⁶.

⁴¹³ Türkiye Cumhuriyeti içinde merkez veya şubesi bulunmayan yabancı tacirler ad ve hesabına ülke içinde işlemlerde bulunanlar faaliyetleri sürekli değilse, kanunun lafzına göre her ne kadar rekabet yasağı anlaşması hükümleri uygulanabilse de, maddenin getiriliş amacı olan sürekli sözleşme ilişkisinin bulunduğu sözleşmelerde zayıf olan tarafı korumak dikkate alındığında mümkün gözükmemektedir. Detaylı bilgi için bkz. Can, (2012), s. 34.

⁴¹⁴ Detaylı bilgi için bkz. Can, (2012), s. 33-35.

⁴¹⁵ Göksoy, (2010), s. 898.

⁴¹⁶ Detaylı bilgi için bkz. Göksoy, (2010), s. 934-937.

6. SONUÇ

Ticari işletmeler gelişen ticari hayat, pazar anlayışının değişmesi, rekabetin artması gibi birçok nedenden dolayı ticari işletmenin bulunduğu merkez dışında da mal ve hizmetlerini pazarlayabilmek için uygun maliyetli olan acentelerle anlaşma yoluna gitmektedir. Acente, ticari mümessil, ticari vekil, satış memuru veya işletmenin çalışanı gibi işletmeye bağlı bir hukuki konuma sahip olmaksızın, bir sözleşmeye dayanarak, belirli bir yer veya bölge içinde sürekli olarak ticari bir işletmeyi ilgilendiren sözleşmelerde aracılık etmeyi veya bunları o tacir adına yapmayı meslek edinen bağımsız tacir yardımcısıdır (TTK m.102). Kanundaki tanımdan da anlaşılacağı üzere, acentenin bir takım unsurları bulunmaktadır. Maddeye göre acentenin işletme bağlı olmama, acentelik ilişkisinin bir sözleşmeye dayanması, acentenin belirli bölge ya da yerde faaliyet göstermesi, faaliyetinin süreklilik arz etmesi, bir ticari işletmeyi ilgilendiren sözleşmelere ilişkin aracılık etmesi yada sözleşmeyi müvekkili adına yapması ve de son olarak acenteliği meslek edinmesi gerekir.

Acente yaptığı görevler ve işler yönünden aracılık yapan acente ve sözleşmeleri tacir adına yapan acente olarak ikiye ayrılır. TTK aracılık yapan acente ve sözleşmeleri tacir adına yapan acente hakkında farklı hükümler düzenlenmemiştir. TTK m.102/2'de TTK hüküm bulunmaması halinde aracılık eden acentelere Türk Borçlar Kanununun simsarlık sözleşmesi hükümleri, sözleşme yapan acentelere komisyon hükümleri ve bunlarda da hüküm bulunmayan hâllerde vekâlet hükümleri uygulanacağı belirtilmiştir. Acente, özel ve yazılı bir yetki almadan, müvekkili adına sözleşme yapmaya yetkili değildir (TTK m.107/1). Bu yetkinin aynı zamanda acente tarafından tescil ve ilan edilmesi gerekir (TTK m.107/2). Yapılan ticari faaliyete göre acente türleri de; satış ve sürüm acenteleri, sigorta acenteleri, seyahat acenteleri, sermaye piyasasında faaliyette bulunan acenteler olarak sayılabilir.

Acentelik sözleşmesinin tanımı mevzuatta yapılmamış olup, TTK' de acentelik müessesesi acente esas alınarak düzenlenmiştir. Acentenin tanımından yola çıkarak acentelik sözleşmesi, acentenin işletmeye bağlı bir hukuki konuma

sahip olmaksızın belirli bir yer veya bölge içinde sürekli olarak ticari bir işletmeyi ilgilendiren sözleşmelerde aracılık etmeyi veya bunları o müvekkil adına yapmayı borçlandığı, karşılıklı iki tarafa borç yükleyen ve sürekli edim doğuran bir sözleşmedir.

Acenteyi ticari mümessil, ticari vekil, satış memuru veya işletmenin çalışanı gibi tacir yardımcılarından ayıran en önemli özellik acentenin bağımsız olmasıdır. Acenteyi simsardan ayıran en temel özellik de acentenin sürekli olarak meslek edinmek suretiyle faaliyetini yaparken, simsarın işini meslek edinmesi gerekmediği gibi, faaliyeti de arızidir. Komisyoncu ile acente arasındaki farklılık ise temsil noktasında kendisini gösterir. Komisyoncu kendi adına müvekkili hesabına iş yaparken, acente müvekkili ad ve hesabına iş yapar. Vekalet ilişkisinde vekil ile müvekkili arasındaki hukuki ilişki belirlidir, ayrıca ilişki işin yapılmasıyla sınırlı iken; acentenin yapacağı iş belirsiz ve sürekli. Acenteye çok benzeyen tek satıcı ile arasındaki en temel fark ise; tek satıcı işletme sahibi tarafından imal edilen malları kendi nam ve hesabına satın alarak, kendisine tanınan tekel bölgesinde tekrar kendi nam ve hesabına satarken; acente sözleşmelere aracılık etmeyi veya sözleşmeleri tacir adına yapmayı üstlenir. Son olarak, franchise sözleşmesinden farkı ise franchise alan kendi nam ve hesabına hareket ederken, acente müvekkili nam ve hesabına hareket eder.

Acentenin yetkileri TTK m.105 vd. düzenlenmiştir. Acente temsil yetkisi neticesinde, aracılıkta bulunduğu veya yaptığı sözleşmelerle ilgili her türlü ihtar, ihbar ve protesto gibi hakkı koruyan beyanları müvekkili adına yapmaya ve bunları kabule yetkilidir; ayrıca, bu sözleşmelerden doğacak uyuşmazlıklardan dolayı acente, müvekkili adına dava açabileceği gibi, kendisine karşı da aynı sıfatla dava açılabilir (TTK m.105). 6762 sayılı kanun döneminde yaşanan sıkıntılar neticesinde TTK m. 105/3 açıkça acentelerin ad ve hesabına hareket ettikleri kişilere karşı Türkiye’de açılacak olan davalar sonucunda alınan kararlar acentelere uygulanamayacağı düzenlenmiştir. Acente özel ve yazılı bir yetki almadan acente, müvekkili adına sözleşme yapmaya yetkili değildir (TTK m.107/1). Acente, yetkisi olmaksızın veya yetki sınırlarını aşarak, müvekkili adına bir sözleşme yaparsa müvekkili bunu haber alır almaz icazet verebilir; vermediği takdirde müvekkil yerine 6762 sayılı TTK’deki düzenlemelerden farklı olarak, acentenin sözleşmeden kendisi sorumlu olacağı düzenlenmiştir.

Acentenin en temel hakkı olan ücret hakkı 6762 sayılı TTK benzer şekilde düzenlenmiştir. Ayrıca acentenin olağanüstü masrafların karşılanmasını isteme hakkı, faiz isteme hakkı, hapis hakkı ve de inhisar hakkı bulunmakta iken; acente müvekkilinin işlerini görmekle ve menfaatlerini koruma, haber verme, önlem alma ve de ödeme yükümlülükleri bulunur. 6762 sayılı TTK müvekkilin acenteye olan borçlarına ilişkin bir düzenleme bulunmazken TTK m 120 kapsamında müvekkilin borçları genel olarak sayılmıştır.

Acentelik sözleşmesi, anlaşma, fesih, sürenin sona ermesi ve müvekkilin veya acentenin iflası, ölümü veya kısıtlanması halinde sona erer. Sona ermenin sonuçları ise; ücretlerin ödenmesi, tazminat hakkı, temsil yetkisinin sona ermesi ve de 6762 sayılı TTK düzenleme bulunmayan doktrin ve içtihatlarla geliştiren acentenin denkleştirme istemi ve de tarafların sözleşme sona erdikten sonra yapabilecekleri rekabet yasağıdır.

KAYNAKLAR

Akın, İ. (2013). Acentenin Denkleştirme Talep Hakkı ve Alman Hukukundaki Yeni Gelişmeler, AÜHFD, C. 62, S. 3.

Altınok-Ormancı, P. (2009). Tek Satıcılık Sözleşmesinde Müşteri Tazminatı, İsviçre Federal Mahkemesinin 22 Mayıs 2008 Tarihli Kararı (ATF 134 III 497 vd.) Üzerine Düşünceler, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 58, S. 3.

Arkan, S. (2011). Ticari İşletme Hukuku (On Beşinci Baskı), Ankara, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü.

Arslanlı, H. (1960). Kara Ticareti Hukuku, Umumi Hükümler (İkinci Bası), İstanbul, Fakülteler Matbaası.

Atamer, Y. M. (1997). Acentelerin Rekabet Etme Yasağı- Sözleşme Tarafları Arasında Güç Dengesi Bulunmadığı Hallerde Meslek Seçme Özgürlüğünün Sözleşmesel Sınırlamalara Karşı Korunması, İstanbul Hukuk Fakültesi Mecmuası, C. LV, S. 4.

Ayan, Ö. (2008), Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Ayan, Ö. (2010). 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanununun Acentelik Kısımında Getirdiği Yenilikler, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 12, S. 2, (Basım Yılı: 2012).

Ayhan, R., Özdamar, M., Çağlar, H. (2011). Ticari İşletme Hukuku (Dördüncü Bası), Ankara, Turhan Kitabevi.

Ayhan, R. (2013). Ticari İş Kavramı ve Tacir Sıfatına Bağlanan Ücret ve Sözleşme Cezalarının İndirilmesini İsteyememe, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. XVII, S. 1-2, O. Kürşat Ünal'a Armağan.

Badak-Aybar, Z. (2013). 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu'nda Denkleştirme İstemi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Y. 12, S. 24.

Bahtiyar, M. (2003). Ticari İşletme Hukuku, İstanbul, Beta Basım Yayım.

Birben, E. (2007). Müvekkil Tacir ile Acentenin İşçileri Arasında Bir İlişki Mevcut mudur?, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 9, S. 1.

Bozkurt, T. (2007). Türk Hukukunda ve Uygulamada Tellallık, Ankara, Yetkin Yayıncılık.

Can, O. (2007). Rekabet Sınırlamaları Hukuku ve Rekabet Yasağı İlişkisi, Rekabet Dergisi, S. 32.

Can, O. (2011). 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu'na Göre Acentelikte Rekabet Yasağı anlaşması, Ankara, Turhan Kitabevi.

Can, O. (2012). Acentenin Denkleştirme İstemine ve Rekabet Yasağı Anlaşmasına İlişkin Hükümlerin 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun 103(1). Maddesinde Sayılanlar Hakkında Uygulanırlığı, Hacettepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.2, S. 1, s. 30-33.

Can, O. (2014). Franchise Sözleşmelerinde Kararlaştırılan Sözleşme Sonrası Rekabet Yasağı Bağlamında Bir Yargıtay Kararının Değerlendirilmesi, Ankara Barosu Dergisi, S. 1.

Cengiz, A. (2011). Acente Kavramı ve Acentelik Sözleşmesinden Doğan Hak ve Borçları, Hacettepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 1, S. 2.

Demirkapı, E. (2013). Ticari İşletmenin Tespiti Açısından Esnaf İşletmesi Kavramının Değerlendirilmesi, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. XVII, S. 1-2, O. Kürşat Ünal'a Armağan.

Doğanay, İ. (1990). Türk Ticaret Kanunu Şerhi (Üçüncü Baskı), Ankara, Feryal Matbaası.

Erdem, E. (2003). Tek Satıcılık Sözleşmesinde Denkleştirme Talebi (Müşteri Tazminatı), Bilgi Toplumunda Hukuk, Ünal Tekinalp'e Armağan, C. I.

Eriş, G. (1996) Açıklamalı İçtihatlı En Son Değişikliklerle Birlikte Türk Ticaret Kanunu Ticari İşletme ve Şirketler, C.1, (Dördüncü Baskı), Ankara, Seçkin Yayıncılık.

Göksoy, Y. C. (2010). 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu'na Göre Acentenin Sözleşme sonrası Rekabet Yasağı Anlaşması, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 12, Özel Sayı, Prof. Dr. Burhan CEYHAN'a Armağan, (Basım Yılı: 2012).

Gürzumar, O. B. (1995). Franchise Sözleşmesi ve Bu sözleşmelerin Temelini Oluşturan 'Sistem' lerin Hukuken Korunması, İstanbul, Beta Basım Yayın.

İnan, N. (1993). Tek Satıcılık Sözleşmesi ve Üçüncü Kişiler, Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi, C. XVII, S. 2.

İmregün, O. (Şubat, 2005). Kara Ticareti Hukuku Dersleri, Genel Hükümler, Ortaklıklar, Kıymetli Evrak (On Üçüncü Baskı), İstanbul, Filiz Yayınevi.

İmregün, O. (1989). Ticaret Hukukunun Genel İlkeleri, İstanbul, Yasa Yayıncılık.

İşgüzar, H. (1989). Tek Satıcılık Sözleşmesi, Ankara, Dayınlarlı Hukuk Yayınları.

Karahan, S. (Eylül, 2011). Ticari İşletme Hukuku (Yirmi İkinci Bası), Konya, Mimoza Yayınları.

Karasu, R. (2008). Türk Ticaret Kanunu ve Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'na Göre Acentanın Denkleştirme Talebi, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 57, S. 4.

Karasu, R. (2014). 6102 sayılı Türk Ticaret Kanununa Göre Müvekkilin Acenteye Bilgi ve Belge Verme Yükümlülüğü, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. XVIII, S. 1.

Karayalçın, Y. (1968). Ticaret Hukuku Dersleri, C. I, Giriş, Ticari İşletme, Ankara, Güzel Sanatlar Matbaası.

Kaya, A. (2013). Türk Ticaret Kanunu Şerhi, Birinci Kitap: Ticari İşletme, Yedinci Kısım: Acentelik, İstanbul, Beta Yayıncılık.

Kaya, M. İ. (2014). Acentelik Hukuku, Ankara, Adalet Yayınevi.

Kaya, M. İ. (2008). Türk Ticaret Kanunu Tasarısına Göre Acentenin Ücrete Hak Kazandığı Haller ve Ücrete Hak Kazanma Zamanı, Batıder, C. XXIV, S. 4.

Kayihan, Ş. (2011). Türk Hukukunda Acentelik Sözleşmesi (Dördüncü Baskı), Ankara, Seçkin Yayıncılık.

Kınacıoğlu, N. (1963). Acente ve Acentelik Sözleşmesi, Ankara, Yeni Desen Matbaası.

Kırca, Ç. (1997). Franchise Sözleşmesi, Ankara, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü.

Kırca, İ. (1996). Ticari Mümessillik, Ankara, Yetkin Basımevi.

Kuru, B., Arsan, R., Yılmaz, E. (1996), İcra İflas Hukuku, (9. Bası), Ankara, yetkin Yayınları.

Oğuzman, M. K., Seliçi, Ö., Özdemir-Okuyay, S. (2004), Eşya Hukuku, İstanbul, Filiz Kitabevi

Poroy, R., Yasaman, H. (2012). Ticari İşletme Hukuku (On Dördüncü Bası), İstanbul, Vedat Kitapçılık.

Saraç, T. (2012). 6102 Sayılı Türk Ticaret kanununun Acentelik ilişkisinde İnhisar Hakkı ve Rekabet Yasağı Sözleşmesine İlişkin Hükümlerin Rekabet Hukuku Açısından Değerlendirilmesi, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 61, S. 2.

Seliçi, Ö. (1976). Borçlar Kanununa Göre Sözleşmeden Doğan Sürekli Borç İlişkilerinin Sona Ermesi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.

Susuz, K. (2011), Acentenin Tacir Adına Dava Açma ve Tacire Karşı Açılan Davalarda Taciri Temsil Etme Yetkisi, Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık Dergisi, S. 110.

Süzek, S. (2006). İş Hukuku (Üçüncü Bası), İstanbul, Beta Yayım.

Tandoğan, H. (1982). Tek Satıcılık Sözleşmesi, Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi, C. XI, S. 4.

Tekinalp, G. (1972). Acenta Sözleşmesine Uygulanan Kanunlar İhtilafı Kuralı, Ankara, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü.

Teoman, Ö. (2006). Tacir Yardımcıları, Doç. Dr. Mehmet Somer'in Anısına Armağan, Marmara Üniversitesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, Armağan Özel Sayısı, C. 12, S. 1-3.

Toksal, B. M. (1955). Borçlar ve Ticaret Kanununun Tanzim İkiliği Bakımından Tüccar Yardımcıları, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, C. 20, S. 1-4.

Topçuoğlu, M. (2004). Tekel (İnhisar) Kaydı İçeren Acentelik, Tek Satıcılık ve Franchising Sözleşmelerinde Aktif- Pasif Satışlar, Rekabet Dergisi, S. 18.

Topçuoğlu, M. (2011). Yeni Tacir Yardımcısı Pazarlamacı, Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. I, S. 2.

Üçüncü, S. H. (2013). Acentenin Temsil Yetkisinin Usul Hukuku Kapsamında Değerlendirilmesi, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. XVII, S. 1-2, O. Kürşat Ünal'a Armağan.

Ülgen, H., Teoman, Ö., Helvacı, M., Kendigelen, A., Kaya, A., Ertan, N., F. (2006). Ticari İşletme Hukuku (Üçüncü Baskı), İstanbul, Vedat Kitapçılık.

Yavuz, C. (1997). Türk Borçlar Hukuku Özel Hükümler (Beşinci Bası), İstanbul, Beta Yayım.

Yeşiltepe, S. Ö. (2007). Tek Satıcılık Sözleşmesinin Öğretide Benzer Olarak Belirtilen Sözleşmelerden Ayırt Edilmesi, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, C. 13, S. 1-2.

Yararlanılan İnternet Siteleri

www.spk.gov.tr

<http://www.iudergi.com/tr>

<http://dergiler.ankara.edu.tr>

www.kararevi.com

mevzuat.basbakanlik.gov.tr

UYAP

<http://www.ankarabarosu.org.tr/>

<http://www.rekabet.gov.tr>

<http://auhf.ankara.edu.tr/dergiler/>

<http://kutuphane.dogus.edu.tr>

<http://hukuk.sdu.edu.tr>

<http://dosya.marmara.edu.tr/huk/fak%C3%BCitedergisi>

<http://www.iticu.edu.tr>

<http://webb.deu.edu.tr/hukuk/dergiler>

<http://www.e-akademi.org>

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : Selcan Ünal Göker
 Uyuğu : T.C.
 Doğum tarihi ve yeri : 11.11.1985/ Niğde
 Medeni hali : Evli
 Telefon : 0 505 6210393
 Faks : -
 e-mail : selcann_unal@hotmail.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Yüksek lisans	Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü	Devam Ediyor
Lisans	Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi	2007
Lise	Niğde Anadolu Öğretmen Lisesi	2003

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2007-2008	Ankara Barosu	Stajyer Avukat
2009-2010	Ankara Adliyesi	Hakim Adayı
2010-2011	İstanbul Çağlayan Adliyesi	Hakim Adayı
2011-2012	Salıpazarı (Çarşamba) Adliyesi	Hakim
2012-2015	Saray (Çorlu) Adliyesi	Hakim
2015-...	T.C. Yargıtay Başkanlığı	Tetkik Hakimi

Yabancı Dil

İngilizce

